

Nr 5/6 - 73
Årgång 25
3:00

vi människor

Ur
innehållet:

TEMA I:

Invandrar-
kvinnor —
från Turkiet,
Jugoslavien,
Finland

•

TEMA II:

Palestina —
från ett pale-
stinskt flyk-
tingläger,
palestinska
broderier

•

TEMA III:

Kvinno-
kultur —
Kvinno-
märket i
korsstyggn!,
om kvinnliga
konstnärer

•

Dessutom:
Kata
Dalström,
Världsfreds-
kongress
i Moskva

Nr 5/6 - 1977
Årgång 25
1977

Vi människor

Ur
innehållet:

TEMA I:

Invandrar-
kvinnor —
från Turkiet,
Jugoslavien,
Finland

•

TEMA II:

Palestina —
från ett pale-
stinskt flyk-
tingläger,
palestinska
broderier

•

TEMA III:

Kvinno-
kultur —
Kvinno-
märket i
korsstygn!,
om kvinnliga
konstnärer

•

Dessutom:

Kata
Dalström,
Världsfreds-
kongress
i Moskva

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Svenska Kvinnors Vänsterförbund har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och för kvinnornas likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

Förbundet vill verka för fullständig likställdhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande i full utsträckning på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet; för erkännande av och respekt för kvinnornas värdighet i familj och samhälle.

Förbundet vill verka för samarbete mellan kvinnor i alla länder och med all kraft delta i strävandena att uppnå och befästa en varaktig fred, allt framtidsarbets grundval.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish women's left federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (KDV).

KDV hade 1969 anslutna organisationer i 90 länder med omkring 200 miljoner medlemmar.

KDV har nu tillerkänts konsultativ status I (tidigare hette det A) hos FN:s ekonomiska och sociala råd. Endast 16 organisationer har denna status vilken innebär rätt att yttra sig vid rådets sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

vi människor

Nummer 5—6 1973 — 25:e årg.

Ansvarig utgivare:
VALBORG SVENSSON

Redaktionskommitté:
EVA PALMAER
LOUISE WALDÉN
KATJA WALDÉN
ELISABETH VON HELAND

Vi Mänkor utkommer med sex
nummer om året

Prenumerationspris pr år 15 kr

Postgiro 5 13 23 — 4

SVENSKA KVINNORS
VÄNSTERFÖRBUND
Box 3021, 161 03 Bromma
Tel. 08/87 79 14

Sjuhärodsbygdens Tryckeri AB, Borås 1973

Innehåll

Ledare	3
Världsfredskongress i Moskva. <i>E. P.</i>	4
TEMA I: Invandrarkvinnor. <i>Ur- sula Armbruster, Annika Nor- din, Birgit Lundin, Louise Wal- dén</i>	5—27
Kvinnor, var är ert systerskap? <i>Brita Blomquist</i>	9
Turkiska kvinnor	10
Invandrare — från en utställ- ning av Ove Holmqvist och Anders Petersen	16
Jugoslaviska kvinnor	18
Invandrarbarn	20
Vi är ju finländare. Utdrag ur <i>Elvi-Remes Blomgrens</i> bok	24
Kata Dalström och kvinnokam- pen <i>Harriet Clayhills</i>	28
TEMA II: Palestina	32—39
För ett demokratiskt Palestina. <i>Annika Rosenberg</i>	32
Brev från ett palestinskt flyk- tingläger. <i>Anne Lidén</i>	35
Palestinska broderier. <i>Anne Li- dén</i>	38
TEMA III: Kvinnokultur ..	40—47
Brodera kvinnomärket i kors- styg! <i>Gunilla Lauthers</i>	40
Min hustru är ett böljande fält. <i>Marika Hausen</i>	42
Bokrecensioner, notiser	48
För Vietnams kvinnor och barn	51

Vi reser till Moskva och Kazakstan!

SKV planerar en studieresa till Moskva och Alma Ata, huvudstad i sovjetrepubliken Kazakstan i Centralasien, under våren eller försommaren 1974. Vi skall speciellt studera kvinnornas och barnens liv. Priset blir mycket förmånligt (trol. ca 1.500:—). Det inkluderar hotell i 1:a klass (dubbelrum med bad eller dusch), helpension med 3 mål mat per dag, 2 dagliga studiebesök eller sightseeing med buss samt svensktalande guide. Resan omfattar 12 dagar. Vi återkommer med närmare upplysningar i nästa nummer. Den som är intresserad kan redan nu höra av sig till SKV:s expedition.

Julklappsbekymmer?

Ont om slantar ...

Lyd då ett gott råd — det kommer från våra unga läsare. Låt julklappen bli en prenumeration på VI MÄNSKOR för 1974! Då slår du två flugor i en smäll: bidrar till att sprida nyttig upplysning i viktiga frågor och är barmhärtigt mot portmonnän. Årsprenumerationen kostar nämligen endast 15 kronor.

Prenumeration sker över vårt postgiro nr 5 13 23 — 4, Bromma 3.

Omslagsbild:
Demonstration i Chile under Allendes tid.

TROD VI PÅ UNDERSÅTAR?

De giftiga dunsterna från IB-affären blir alltmer påträngande och breder obevekligt ut sig över Sverige. Protesterna från alla delar av landet och alla skikt av folket, från enskilda och organisationer ökar för var dag.

IB (lika med Informationsbyrå) är som bekant en hemlig militär underrättelsetjänst som skall vara direkt underställd regeringen med Palme som högsta ansvarig. Flera statsråd och hela försvarsutskottet kände inte till IB förrän FIB/Kulturfront avslöjade verksamheten. IB har via agenter spionerat på vänsterorganisationer, gjort inbrott hos en FNL-avdelning, stulit medlemsregister, medverkat i inbrott på utländska ambassader etc, etc.

Statsministern är inte alls skakad (goda nerver måste man säga) och har fullt förtroende för både militär och polis t. o. m. när man gått så långt att man låtit häkta som spioner dem som sökt reda ut IB:s ruskiga härva! Spioner för vem? Ja, det har inte ens antytts.

Nu är det så att många av oss svenskar inte alls har så goda nerver som vår statsminister. Vi är oroad, djupt oroad. Vi har sunda människors naturliga motvilja, för att använda ett milt uttryck, mot både polis och militär. Från vilka kretsar har officerarna rekryterats i alla tider? Var fanns de under nazismens tid när ÖB Olof Thörnell, chefen för arméstaben Helge Jung och chefen för marinen amiral Tamm t. ex. uppvaktade Hitler på 50-årsdagen. Det vore bekvämt att lita på militär, polis, regering och herr Robert och lugnt odla sin kål, men det kan vi helt enkelt inte göra.

Nyss återkommen från Moskva-kongressen ser jag för mig Hortensia Allendes bleka lidande ansikte och La Passionaria's sköna åldrade gestalt. De kan berätta om militära kupper och det kan också folken i Latinamerikas, Afrikas, Asiens och Europas militärdiktaturer. Mänskligheten lever alltjämt i militärens skugga. Det glömmer vi så lätt och låter oss villigt sövas av sången om demokratin. Vi vill gärna tro på sagor.

Sånt händer inte här! Det är en slöhetens förtröstan, som passiverar oss fast vi ingalunda har något överdrivet förtroende för överheten. Men låt oss vara vaksamma, stöd kampanjen för FIB/Kulturfronts journalister. Kräv frigivande av de häktade. Kräv en parlamentarisk undersökningskommission med representanter från de fem riksdagspartierna. Demonstrera! Protestera!

— — — — —

Stöd också Vi människor! Ge vänprenumerationer i julklapp. Propagera för vår tidning och SKV bland vänner och bekanta! Vi måste nå flera människor, det är ett livsvillkor. Vi har jätteuppgifter framför oss, men vi måste vara fler om vi skall klara dem.

Och till slut. Unna er trots allt några glada juldagar med familj och vänner och möt det nya året med frejdigt mod. Vietnameserna — visast och modigast bland alla folk — har aldrig gett upp sången, livsglädjen, ömheten mot medmänniskor. Det har burit dem genom avgrunder mot seger.

E. P.

Världsfredskongressen i Moskva

25—31 oktober samlades mer än 3.000 delegater i Kremls Kongresspalats i Moskva för att diskutera freden, hur den skall uppnås och hur den skall bevaras. Där deltog kända fredskämpar från hela världen. Där såg man Dolores Ibarruri, Hortensia Allende, A. M. Cabral — vars make mördades av den portugisiska kolonialmakten — Valentina Teresjkova, KDV:s ordförande Herta Kuusinen för att nämna några av de mest framträdande kvinnorna.

Flera olika officiella FN-organisationer var representerade, FN:s generalsekreterare Kurt Waldheim hade en personlig representant och hade också sänt kongressen ett budskap. Han önskade kongressen största möjliga framgång och han underströk den stora betydelsen av att icke-statliga organisationer understöder FN:s arbete. Detta samarbete är absolut nödvändigt för att FN skall kunna motsvara mänsklighetens förhoppningar. I den svenska delegationen ingick

bl. a. Stockholms biskop Ingmar Ström, Lars Forssell, Peter Curman, Arvid Rundberg, Rita Vinde, Stellan Arvidson, John Takman och nyutnämnde utbildningsministern Bertil Zachrisson.

Kongressen var den största fredsmänifestation som förekommit och bar en mer officiell prägel än någon föregående. Detta har inte hindrat att den nästan totalt tigits ihjäl av svensk press, TV och radio.

Hortensia Allende talade om tillståndet i Chile och om fångarnas förtvivlade situation, hon väddjade till alla närvarande att försöka stoppa juntans skräckvälde och uppmanade oss att bilda nationalkommittéer för solidaritet med Chile i alla länder, att göra allt för att isolera juntan, att försöka stoppa krediter och finansiell hjälp och slutligen att skapa en internationell tribunal som skulle undersöka och fördöma brotten och grymheterna i Chile.

Leonid Brezjnevs höll kongressens mest uppmärksammade tal,

där han ingående redogjorde för Sovjetunionens utrikespolitik och fredssträvanden, och också berörde de stora ekonomiska framgångarna inom Sovjetunionen, där man i år haft en rekordskörd. Han berörde också begreppet mänskliga rättigheter dit han räknade rätten till arbete, utbildning, social trygghet, fri hälsovård, semester och fritid. Han vände sig skarpt mot den kampanj som under slogan "försvaret av mänskliga rättigheter" kräver en sk liberalisering av det socialistiska systemet. Sådana krafter vill motverka avspänningen mellan länder med olika samhällssystem.

Ordföranden i Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet Eleonore Romberg från Västtyskland höll också ett uppmärksammat tal. Hon förklarade att det gäller att göra slut på det kalla kriget och att omstridda problem endast skall lösas med politiska medel. Vid ett särskilt möte med medlemmar från KDV
(Forts. sid. 50)

Författaren Arvid Rundberg deltog i Fredskrafternas världskongress i Moskva i oktober och skrev följande brev hem till sina barn Johan, 10, och Wenke, 8:

Kära Wenke och Johan!

Här i Moskva är det snö och granarna står som pudrade trädstatyer. Över 3.000 människor från jordens alla länder har samlats här för att arbeta för freden. De flesta ville nog jobba med Chile och Mellersta östern. Jag deltog i arbetet som gällde kultur och utbildning. Där träffade jag ett par hundra lärare, författare, konstnärer, elever från hela världen.

En svart kvinna från USA:s sydstater, hon hette Glover, berättade om hur det var att vara lärarinna i en skola för svarta fattiga barn: Kommunens pengar som dom får in på skatterna går till polisen, till bilismen, till militärerna i stället för till de fattigas skolor. Så hon hade inga läxböcker att dela ut till ungarna. Och dom hade inga pengar att köpa för.

En lärare från Afrika berättade om hur ABC-

böcker för många olika folk trycks i de socialistiska länderna och gratis delas ut till befolkningen. Men böckerna måste dom ofta smuggla in till sina afrikanska vänner.

En lärare från Chile berättade om hur många lärare som inte hann gömma sig sköts. Till och med barn till radikala människor sköts.

Det var mycket skakande att höra alla dessa människor från förtryckta delar av världen. Barnen drabbas värst. Det blir bestulna på sin framtid.

Men socialisterna hjälper så gott det går. De trycker miljoner läroböcker, barnböcker och skriv- och räkneböcker och skänker dem till sina bröder i andra länder. —

Jag bad mina ryska vänner hjälpa mig med era önskelistor. Och nu ska ni få höra: De vägrade bestämt att visa mig var jag kunde handla. De förbjöd mig att göra det för dom ville ge er grejerna som presenter från alla ryska ungar! —

Vi ses om några dar och då blir det världskramar!

Pappa

Att vara både invandrare och kvinna...

De svårigheter invandrarna möter i kontakten med det svenska samhället har de senaste åren blivit alltmer uppmärksammade. Men bland de undersökningar som gjorts finns knappast några om *invandrarkvinnornas* speciella problem. Ämnet berörs ibland i förbigående men någon egentlig kartläggning har aldrig gjorts. Ett exempel: bland den 425 utredningar, rapporter och forskningsprojekt som David Schwartz tar upp i sin nyutkomna bibliografi över invandrar- och minoritetsforskningen i Sverige (se litteraturlistan) finns bara ett arbete om invandrarkvinnorna.

DETTA TROTS ATT INVANDRARKVINNORNA UTGÖR UNGEFÄR HÄLFTEN AV TOTALA ANTALET INVANDRARE!

Detta betyder inte att andra invandrare är mindre viktiga. Det är bara ett konstaterande av hur bortglömda kvinnorna är, trots att deras svårigheter är mycket specifika. Det är inte lätt att vara både invandrare och kvinna!

*

Men det finns också andra problem, när man försöker ta upp det här ämnet. Kvinnorna är de mest isolerade bland invandrarna. De saknar ofta utbildning och språkkunskaper. Inom vissa nationaliteter är de traditionsenligt hemmafruar. När de arbetar utom hemmet (förvärvsintensiteten är betydligt högre bland invandrarkvinnor än bland svenska kvinnor) är det i tunga, smutsiga och lågavlönade jobb, typ städning och barservering, där det finns få svenskar. Rätten till betald svenskundervisning gäller inte hemmafruar och hembiträden, ett beslut som riksdagen fattade mot invandrarutredningens rekommendation. (F. ö. kringgås ofta bestämmelser om obligatorisk svenskundervisning på arbetstid genom att arbetsgivarna väljer redan svensktalande, vilket i sin tur drabbar kvinnorna mest.) De har ofta inte valt att flytta till Sverige utan följt efter eller med sin man till "drömlandet". Deras isolering blir av alla dessa skäl mycket större än männens eller barnens.

Därtill kommer andra faktorer. Många av dessa kvinnor är vana att också i hemlandet leva "isolerade" i en kvinno- och familjevärld. De har en del av sitt självförtroende förankrat i kunskaper som blir värdelösa i industrilandet Sverige: att sköta ett gammaldags tungt hushåll, laga komplicerade rätter, ta vara på allt jorden bjuder. Det svenska samhällets krav och normer känns främmande och skrämmande: isoleringen blir delvis självvald, det är tryggare bland "egna sorten", i det egna kulturmönstret. När vi försökt finna några att intervjua har vi mötts av detta. Man är inte intresserad av att lämna ut sig för att ältas av välvilliga svenskar. Men det har också funnits ett avståndstagande som bottnar i rädsla. De kvinnor vi fått intervjua har varit öppna och rätt förtrogna med det svenska samhället. Språksvårigheterna och isoleringen är två faktorer som spelar in. En tredje är kanske det att man helt enkelt inte har lust att lyftas fram som ett åskådningsfall på djävligheter. Hemma har man haft en identitet och ett sammanhang — det är här, i Sverige, som detta plötsligt inte gills, som man blir "utanför".

Man kan också säga att problemen kommer inte i isoleringen utan då isoleringen bryts, främst genom barnen. Det är modern som ska uppfostra barnen, ofta enligt mönster som inte stämmer med det svenska. Men det är barnen som kan språket, som förstår samhället. Hela den traditionella rollfördelningen barn—föräldrar slås sönder. Ibland häftigt, som i synen på sexualiteten, där kollisionerna kan bli så starka att familjerna splittras.

Invandrarna lever också avskurna från all facklig och politisk verksamhet, som skulle kunna förändra deras situation. Längre drevs också ensidigt en "anpassnings"-politik: invandrarna skulle anpassas till oss svenskar, vi fick inget lära om att respektera deras kultur och seder. Först på senaste tiden har idén om tvåvägskommunikation börjat komma fram.

Kunskapen om invandrararnas situation är en nödvändig kunskap för oss alla, som har förmånen att leva och arbeta i det land vi är födda.

Ursula Armbruster/Louise Waldén

För sektionen om invandrarkvinnor och -barn svarar: Birgit Lundin/Frilans-Gruppen (intervju med Mira Kakossaios och invandrarkvinnornas förening), Annika Nordin/Frilans-Gruppen (övriga intervjuer med invandrarkvinnor) Ursula Armbruster (invandrarbarn samt faktarutor) och Louise Waldén (red).

"Vi måste orka kämpa. Vi måste orka mobbas. Och vi måste orka bråka. På de 20 år jag har varit i Sverige har svenskarnas negativa attityder bara förändrats lite grand. Vi har en självklar rätt att kräva bättre villkor och det är viktigt att vi låter våra aggressioner få utlopp. Vi får inte låta hatet gro i våra bröst." En intervju med Mira Kakossaios, bl. a. initiativtagare till invandrarkvinnornas förening.

"Deras isolering är oerhörd"

Mira Kakossaios, grekiska, numera svensk medborgare, har verkligen kämpat alla år hon har bott här. Hon är visserligen privilegierad, fil mag och forskarexamen plus andra akademiska studier. Hon försöker nu få möjligheter att forska om invandrades familjeförhållanden här i Sverige. Hon arbetar som konsulent för invandrare och som lärare och dessutom

är hon ordförande i Internationella föreningen för kvinnor, vilket tar mycket av hennes tid.

De flesta som kommer hit, kommer tillsammans med sina män eller sina familjer. Antingen tillsammans eller också kommer de lite senare. Ytterst få kommer själva.

De jobb som de får är oftast städjobb och jobb i industrier. Många städar tillsammans med sina män på kvällarna. Ofta träffar de inga andra än sina män. Deras isolering är oerhörd.

Männen vill ha det så, säger Mira. Männen skrämmar kvinnorna till att stanna hemma. Väl utvecklade kvinnor är en fara för utvecklade män.

De kvinnor som inte är gifta kommer mest i konflikt mellan den svenska och hemlandets sexualmoral.

— Den första tiden i Sverige brukar de tillbringa inne, berättar Mira. De kan inte språket och känner inte folk.

När de sedan börjar få kontakter är det mest med folk från samma land som de själva. Men när de har lärt sig svenska brukar en ny horisont öppna sig för dem. Jag har den uppfattningen att de ofta umgås med svenska pojkar, fast i hemlighet. Lättast går det naturligtvis om de har föräldrarna kvar i hemlandet. Svenska pojkar accepteras inte gärna i andra sammanhang än giftermål. Giftermål betyder lycka. I de flesta fallen gifter sig kvinnorna oftast med någon från samma land som de själva.

De som har svårast att flyta in i det svenska samhället är de som har islam som religion. De håller hårdast på sin tradition och sin kultur. För övrigt anser Mira inte att några yttre faktorer påverkar anpassningen.

— De som är utåtriktade och har lätt för att skratta har lättast.

Och Mira har minsann själv den gåvan. Hon pratar mycket och intensivt, skrattar gärna och strör verkligen komplimanger omkring sig till dem hon pratar med. Hon har en stark personlighet. Och hon har kämpat mot både myndigheterna och sin egen man.

Hennes man, fastän utbildad och påverkad av 20 år i Sverige, tycker inte om att hon är så engagerad. Och han tycker inte om hennes arbete med Internationella föreningen. Men han har fått anpassa sig till mina krav, säger hon med ett leende.

Mira har fyra barn och de ställer helhjärtat upp på hennes sida. De är 15, 18, 21 och 23 år. De har haft många problem med kamrater, berättar Mira, fastän

Utbildning och bostadsstandard

Den genomsnittliga utbildningsnivån är i flera invandrargrupper högre än för den svenska befolkningen.

Ofta finns utlänningar i sådana yrkesgrupper som läkare och universitetslärare.

Men skillnaden i fråga om utbildningsbakgrund är stor mellan och inom olika invandrargrupper.

★

"I storstäderna är andelen invandrare mycket hög i dels områden med gammal och omodern bebyggelse, dels i de allra nyaste bostadsområdena. Sydeuropeiska nationaliteter (jugoslaver, turkar, greker) tycks vara överrepresenterade i slumområden, medan finländare är överrepresenterade i moderna områden. Rörligheten på bostadsmarknaden är å andra sidan mycket större bland invandrarna än bland svenskarna." (Ur Samhällsarbete som metod.)

Trångboddheten är större bland invandrare än bland svenskarna.

de är födda och uppvuxna här. Men nu när de börjar bli vuxna är inte problemen så stora. Vi har inte ansträngt oss att assimilera oss till det svenska samhället.

— Vi har inte heller försökt försvenska våra barn. Man ska inte kasta bort det kulturella arvet. Hemma talar vi mycket grekiska. Barnen talar också en utmärkt grekiska, fast med en klar accent.

För att hjälpa invandrarna att behålla sin kultur och sitt språk var Mira med och startade Skolan för kultur och språk, Maria-skolan kallad. Den var mycket uppskattad och där blandades också många nationer. Men sko-

lan finns inte kvar och Mira är mycket förgrymmad på myndigheterna.

— Det är speciellt viktigt för kvinnornas skull att barnen behåller sitt språk, säger hon. Barnen blir främlingar för sina föräldrar och mest för sina mödrar om de växer upp som svenskar.

— Svenskarna måste hjälpa till att låta invandrarna behålla sin kultur. Det är en stor gåva ni får när så många nationer kommer hit med så många kulturbidrag.

Invandrarkvinnorna har ju speciella problem. De är isolerade, de har svårt att vara lediga på kvällarna. Antingen arbetar de, eller

så får de inte gå ut för sina män. Därför håller internationella föreningen öppet på dagarna. Då kommer kvinnorna på kurser och möten, eller också kommer de bara för att träffas och ha trevligt.

Kvinnorna måste lära sig svenska. Det är ett krav för att de ska kunna klara sig i det svenska samhället. Men ofta förbjuder deras män dem att lära sig. Mira vill därför att de ska få AMS-bidrag på en tusenlapp eller så, för att deras hämskor till män ska få klart för sig att det är något värt för samhället att de lär sig svenska.

B. L.

Invandrarkvinnornas förening

Internationella föreningen för kvinnor har funnits i fem år i Stockholm. Ordförande och initiativtagare är Mira Kakossaios från Grekland. Målsättningen är att bryta invandrarkvinnornas isolering och förbättra deras kontakter med svenskar och göra deras inställning bättre gentemot det svenska samhället men också gentemot deras män.

De flesta kvinnorna har sin fritid förlagd till dagarna. Många städer på kvällarna och många får inte gå ut på kvällarna utan sina män.

De kurser som finns på föreningen är nybörjarsvenska och avancerad svenska med samhällsorientering. Sju kvinnor deltar också i alfabetiseringskurser. Sådana kurser finns annars i Södermalmsskolan, men för några år sedan fick föreningen dispens att ordna kurserna. Anledningen var att en del kvinnor inte fick eller vågade gå på alfabetiseringskurser där det förekom främmande män.

Hemkonsulenterna har också en systuga i föreningens lokaler.

Två rum är avdelade för barnen som kvinnorna tar med sig när de går på kurs. Där tas de om hand och får leka med stora rejäla leksaker och enkla pussel. Det finns också barnböcker på flera olika språk.

Internationella föreningen har 500 medlemmar och flera strömmar oupphörligt till trots att ingen rekrytering förekommer. De får höra om föreningen via djungeltelegraf och dessutom känner invandrarkonsulenterna till den.

De flesta av medlemmarna går inte på kurserna, utan de kommer med sina familjer på de familjeträffar som hålls en gång i månaden. Varje gång är en nation värd och då bjuds på nationens mat, nationens underhållning och ibland finns det små utställningar och liknande. Någon

brukar också hålla ett föredrag som innehåller information om Sverige och kvinnornas ställning gentemot olika institutioner.

Det finns också ett antal svenska kvinnor som stöder föreningen med sina medlemsavgifter och de deltar också ibland. Styrelsen är sammansatt av hälften svenska och hälften utländska kvinnor för att underlätta föreningens kontakter med myndigheter och andra institutioner.

Tidigare hade föreningen mycket hemtrevliga lokaler i Dagens Nyheters gamla hus. När grävskeporna sedan kom fick de flytta till betydligt modernare lokaler på Norrmalm.

Invandrarkvinnornas föreningar har nu blivit så många — sex förutom i Stockholm — att de har bildat ett riksförbund. De finns i Malmö, Jönköping/Huskvarna, Linköping, Eskilstuna, Lidingö och Gävle. Det finns också lokalgrupper i Stockholms förorter.

Vid rikssamlingen den 17 november samlade sig föreningarna kring följande krav:

- *Utbildningsbidrag.*
- *Ensamstående kvinnor ska få forskottsbidrag till sina barn. Som det nu är får bara svenska kvinnor sådana bidrag.*
- *Den lag som kom till 1 juli i år om 240 timmars svenskundervisning på arbetstid måste gälla även hembiträden.*
- *Invandrarkvinnorna måste lära sig familjeplanering. Religiösa och sexuella tabun och förbud från deras män måste de lära sig att bryta. Föreningarna tänker gå ut med en brett upplagd kampanj i samarbete med RFSU.*

Föreningen håller till på Frejgatan 91, 113 26 Stockholm, telefon 31 27 41, i regel mellan 10 och 14.

B. L.

Några fakta om invandrare

Antalet invandrare fördelade på länder, kön, ålder

Tabell 1. Utländska medborgare i Sverige vid årsskiftet 1970/71.

	Män	Kvinnor	Summa	% av samtl. utlänningar
Medborgarskapsland				
Finland	106.683	102.272	208.955	50,8
Jugoslavien	20.383	16.480	36.863	9,0
Danmark	18.072	13.382	31.454	7,6
Norge	13.756	13.885	27.641	6,7
Tyskland	11.566	9.326	20.892	5,1
Grekland	7.912	6.075	13.987	3,4
Italien	5.008	2.753	7.761	1,9
USA	3.316	2.593	5.909	1,4
Storbritannien	3.089	2.442	5.531	1,3
Österrike	3.226	1.758	4.984	1,2
Övriga	28.247	19.056	47.303	11,5
Samtliga	221.258	190.022	411.280	100

(Ur Samhällsarbete som metod.)

Årsskiftet 1970/71 fanns alltså ca 411.000 utlänningar i Sverige. Dessa representerade 120 olika medborgarskap. Men antalet invandrare är mycket lågt från flertalet länder. Ca $\frac{2}{3}$ av de utländska medborgarna kommer från de nordiska länderna. Finlänarna utgör hälften av alla utlänningar och de tio största grupperna tillsammans utgör nästan 90 procent av alla utlänningar.

Var nittonde person i Sverige i dag är utländsk medborgare. Om man räknar in de 200.000 som sedan kriget har fått svenskt medborgarskap utgör gruppen invandrare i Sverige 600.000.

Deras andel utgjorde i januari 1971 5,1 procent av den totala befolkningen (männen 5 procent och kvinnorna 4,7 procent).

De utländska medborgarna är ofta unga. 34 procent är under 18 år. 55 procent är mellan 18 och 44 år. Motsvarande tal för hela befolkningen i landet är 25 resp. 36 procent. Personer över 67 år utgör i dag 12 procent av hela befolkningen men endast 1 procent av invandrarna är i den åldern.

Geografisk spridning av invandrare i Sverige

Invandrarna är koncentrerade till södra och mellersta Sveriges industribygder.

De invandrarrikaste trakterna är Mälardalen med Storstockholm, Göteborgs- och Malmöregionerna. Cirka 30 procent av alla utlänningar är bosatta i Stockholms län.

Inkomståret 1969 fanns i t ex Stockholm drygt 43.000 utlänningar av 109 olika na-

tionaliteter. Finlänarna med sina 40 procent utgör den största gruppen av alla. Enbart i Spånga församling är andelen utländska medborgare 22 procent.

Vid årsskiftet 1969/70 hade endast 75 av 275 kommunblock mer än 5 procent utlänningar bland befolkningen.

Hösten 1972 hade t ex samhället Olofström i Blekinge län högsta procenten, 18,9, invandrare i Sverige.

Motivation och mönster vid invandring till Sverige

Invandringen varierar mycket från år till år och är i högsta grad beroende av situationen på arbetsmarknaden.

Men invandringen varierar även under året. Så är t ex invandringen under sommaren mycket lägre än under höstmånaderna.

Däremot är utvandringen mera jämn under hela året. Det saknas tillförlitliga uppgifter om hur länge invandrarna stannar i landet.

Invandrarna representerar olika språk, kulturer, utbildningsmönster och har olika motiv för att komma hit. I stort sett kan man urskilja tre huvudtyper av invandring i Sverige: arbetskraftsinvandring, flyktinginvandring och specialistinvandring.

”Arbetskraftsinvandringen följer vanligen samma mönster på så sätt att den för en viss invandrargrupp oftast börjar med att ett begränsat antal personer kommer, till en början övervägande förvärvsarbetande, företrädesvis unga ogifta män eller män med familjer i hemlandet. Denna första invandring initierar följdinvandringar av två slag. Dels sprids information genom den första gruppen om arbetsmöjligheterna i Sverige och fler arbetssökande söker sig hit, dels börjar familjemedlemmar till de först anlända komma. Könsfördelningen i gruppen jämnas således ut efter ett par år. Man kan som typiska ’arbetskraftsinvandrare’ peka på invandrare från Finland, Jugoslavien, Grekland och Turkiet.” (Ur boken Samhällsarbete som metod, Socialarbetarnas nordiska samarbetskommitté 1972.)

KVINNOR - var är ert systemskap?

av Brita Blomquist
organisationssekreterare, RFSU

Enligt en uppgift från Statistiska Centralbyrån fanns den 31 december 1972 108.645 utländska kvinnor mellan 15 och 44 år i Sverige. 108.645 kvinnor, varav många kommit till Sverige från ett land med helt annorlunda struktur ifråga om utbildning, näringsliv, religion och etiska mönster ifråga om livsföringen. Hur gestaltar sig deras liv i välfärdens Sverige? Hur är deras kvinnoroll utformad? Trivs de här, tycker de Sverige är paradiset eller kanske motsatsen, ett helvete där man på grund av brist på arbete och utkomst i hemlandet måste överleva?

Vi vet inte så mycket, men vi får dagligen en del rapporter.

Harald Ofstad säger i boken "Identitet och minoritet" följande:

"Att storsamhället visar respekt för minoriteternas kulturella identitet — för deras frihet att självständigt söka efter de normer och värden de vill acceptera — är inte bara nyttigt för storsamhället utan är också av värde i sig självt, en komponent i storsamhällets kulturella värden". Att bilda familj, att uppfostra barn, är en mycket viktig del av ett kulturmönster. Det sätt på vilket vi hanterar den delen av vårt liv är en bit av vår identitet. Identiteten behövs för att vi skall överleva. Hur upplever då vi svenskar dessa "komponenter i storsamhällets kulturella värden"? Sådant finns

det ingen statistik över, sådant går inte att redovisa i siffror men däremot i konkreta exempel från invandrarnas vardag, i det här fallet invandrarkvinnornas.

Ur en intervjuundersökning: "Turkiska, andra förlossningen: "Gick flera gånger på MVC, men där var de inte trevliga mot turkar; jag kunde inte gå på mödraundervisning för jag talar så dålig svenska; min man vill inte att jag skall lära mig, han säger att det inte behövs. Jag var ensam under förlossningen, min man var rädd och ville inte vara med. Förlossningen var bättre i Sverige för man fick hjälp med injektioner och sådant, men det var opersonligare (än i Turkiet). Efter förlossningen var personalen mycket snäll mot mig men andra kvinnor sa att turkar var smutsiga och annat. Vid utskrivningen talade jag med doktorn med hjälp av en manlig tolk. Jag skämdes och sa inte så mycket som jag visste, han frågade så många skamliga frågor; med en kvinnlig tolk skulle det vara bättre". (Socialmedicinsk Tidskrift nr 6/1973.)

Manlig doktor, manlig tolk, för en muslimsk kvinna kan en sådan situation vara förödande ur många synpunkter.

Hur ser då barnmorskan på invandrarkvinnan? I värsta fall kan reaktionen vara denna: "Å herre gud, nu kommer det en utlänning igen, då blir det besvärligt, den får du ta!"

En zigenarkvinna går hem från BB två dagar efter förlossningen därför att hon för sin självkänslas och identitets skull inte står ut med att inte ha sin stora zigeniska familj hos sig. Barnmorska: "Vi är väl också släktkära vi svenskar, men inte skulle det falla oss in att släpa hela släkten till BB!"

Många svenska läkare förstår lika litet behovet av att kommunicera med svenskar som med invandrare, men beträffande den utländska kvinnan förstärks bristen på kommunikation av att man på grund av språksvårigheter inte kan och inte vågar ställa den enklaste lilla fråga.

Efter BB blir barnvårdscentralen nästa instans där man ofta får nöja sig med en ytlig, ofta rent medicinsk kontakt. Man talar "med händer och fötter". Man talar kanske om barnvälling till kvinnor för vilka det är en självklarhet att de skall amma sitt barn så länge som möjligt, om hur viktigt det är att fadern hjälper till att sköta barnet — något som är helt otänkbart i många invandrarfamiljer.

För en kvinna, vars äkta man skulle betrakta henne närmast som predeterminerad att bli prostituerad om hon använde preventivmedel, är det ingen självklarhet att efter en genomgången abort låta en läkare sätta in en kopparspiral.

Ingen av oss tycker om att bli kritiserad i sin yrkesroll. Jag tror dock att det är viktigt att alla kvinnor, och särskilt då de som i sin yrkesutövning hamnar i situationer av den typ som nämnts här ovan, läkare, barnmorskor, psykologer, socialarbetare, barnsköterskor, lärare osv. ger sig tid att tänka efter. Det finns faktiskt idag stora möjligheter att sätta sig in i den kulturella och religiösa bakgrund de kvinnor har som vi lättvindigt ger en gemensam beteckning — invandrarkvinnor. Genom kunskap kan man få förståelse. Genom förståelse kan man nå känsla. När man känner kan man bjuda på sig själv. När man bjuder på sig själv kan man hitta systemskap. Svenska kvinnor — var är ert systemskap?

DDR-KULTURCENTRUM

informerar om

ALLT NI VILL VETA OM DDR

Skriv eller ring om ni vill ha vår nya katalog eller om ni vill få vårt månadsprogram regelbundet.

Mäster Samuelsgatan 71, 111 21 Stockholm. Tel. 21 29 64

Hanis Delibas är en högst vanlig person som öppnar dörren på fjärde våningen. Hon ser ut som vilken 29-årig svensk tjej som helst i jeans och tröja, enda skillnaden är det kolsvarta håret.

Vi sätter oss i vardagsrummet, som också är väldigt svenskt. Det turkiska inslaget är inte mer än om familjen varit på semesterresa till Turkiet och inhandlat några souvenirer.

Hanis bjuder på té, kokat i den elektriska samovaren, från Turkiet.

— Den är modern, säger hon, hemma använder vi mest träkol, för elektricitet är så dyrt. De brukar vara i gul mässing och väldigt utsirade också.

Ska vi ha små koppar eller stora? undrar hon. "Små" det är turkiska teglas och "stora" är vanliga frukostkoppar. Häromdagen tyckte någon att det var lite av potta över de stora, berättar Hanis.

— På morgonen har man ju inte tid med de små, säger hon. Tänk dig turkarna, som kommer hit och är vana att äta frukost i flera timmar, i lugn och ro, för tid har de. Så kommer de hit och får leva på ackord!

Vi dricker vårt te i små glas med silverdekor. Faten är små silverblommor där glaset placeras i blommans mitt. Hanis håller lugnt det heta glaset i handen och tröstar mig med att man vänjer sig, när jag förskräckt rycker undan fingrarna.

— Jag är trött nu, säger hon, utarbetad. Går sista året i vuxengymnasiet, så har jag tolkningarna och allt annat. Kanske är jag skoltrött också. Det blir aldrig så bra resultat som jag vill. Jag vet inte vad jag ska göra. Bussen till stan tar precis en timme. Det blir två timmar per dag och det är också tröttsamt.

— Jag trivs inte i Rinkeby. Här är ju bara hus, inte något gräs alls. Jag trivs inte i den här lägenheten heller. Jag har en känsla av att vi ska flytta snart. Därför gör jag

inte i ordning. Du ser, jag har inte ens köpt ordentlig gardinstång till köket. Och ändå har vi bott här i två år snart.

1966 kom Hanis och hennes man Nuri till Sverige. Nuri lämnade Turkiet först, han var trött på landet och jobbet som civilekonom.

— Han skrev att jag skulle komma efter, då han var i Paris, berättar Hanis. Vi var bara förlovade då. Det var stor skandal när jag skulle åka. Min morfar, som är mycket religiös, var särskilt upprörd. Han sa: det är klart att han inte gifter sig med dig. Till slut fick jag i alla fall resa till Paris och min två år yngre bror fick följa med som förkläde. Sen sa vi att vi gifte oss i Paris och min bror kunde åka hem. Men egentligen gifte vi oss inte förrän vi kom till Sverige. Ja, så kom vi till Sverige och tänkte att vi skulle spara ihop pengar så vi kunde åka tillbaks till Turkiet. Det är åtta år sedan nu...

— Men jag vill inte vara jävla utlänning hela mitt liv, tillägger Hanis snabbt. Jag kan inte tänka mig att dö här. Jag tror att alla ska leva i sitt eget land.

— Först jobbade vi på fabrik, LM Ericssons. Sedan arbetade jag som städerska. Men jag tänkte, som städerska kan jag aldrig lära mig svenska. Så började jag grundskolan 1969. Men jag har varit här i fyra år innan jag började lära mig svenska. Då fick vi klara oss på det Nuri kunde. Arbetskamraterna var snälla men jag kunde ju inte prata med dem.

— Jag har jobbat på sjukhus också, men det är inget för mig, säger Hanis och slår ifrån sig med båda händerna. Patienterna, dom har så ont. Jag vakade hos en kvinna, så kom doktorn och jag sa: men ta inte så hårt i henne, hon har ont, säger Hanis och läg-

ger sin hand varligt på mitt knä. Dom trodde inte jag var klok, skrattar hon. En annan hade kanyl i halsen och blödde och kräktes. Personalen tog kafferast, men jag sprang dit och sa: snälla, kom, herregud, hon dör ju. Äsch, sa doktorn, bara lite kräkningar. Jag förstår inte hur de kan vara så kalla!

— När jag hade lärt mig lite svenska gick jag till Immigrant Service och sa, jag vill bli tolk, men jag kan inte svenska. Där sa de, att de aldrig hade hört någon söka jobb med de orden. (Inom parentes sagt, Hanis pratar utmärkt svenska.)

— Turkiska och svenska är så olika. Häromdagen tolkade jag för en turkiska hos doktorn. Hon pratade länge och sen sa jag vad hon sagt och det blev väl tre meningar, Men, sa doktorn, hon har ju pratat så länge, varför över-sätter ni inte allt? Är det ni eller jag som är turkiska, frågade jag, för jag blev arg.

— Vi har ett sådant bildspråk. Allting tar mycket längre tid och är mycket omständligare att säga på turkiska. Ibland känner jag mig halvspråkig. En kvinna jag känner vars far är turk och mamma svenska, har levt halva sitt liv i Sverige och halva i Turkiet. Men hon har alltså blivit halvspråkig, har jag insett. Hon kan varken turkiska eller svenska. Så säger man att hon är lite konstig. Men hur kan man vara annat, när man inte har någon identitet. När man varken är det ena eller andra.

— Jag känner mig nästan närmare den äldre svenska generationen. Den är mer lik oss, i seder och bruk. De unga är så rädda för besvär t.ex. Jag tror att det är industrialiseringen som gör människorna såna att de bara tänker på sig själva och sin lilla värld.

— Vi turkar ger mycket mer av oss själva, vi berättar allt och är beredda att ge av våra saker.

— Det här är min flicka. Det är ett riktigt turkiskt barn, säger Hanis och pekar på ett litet kort på väggen. Dönä var ett svenskt barn innan hon åkte till mormor

JÄVLA UTLÄNNING

Jag kommer ihåg första gången
jag hörde
jävla utlännings
Jag hade läst refrängen
på flera damtoiletter
men jag var
omedveten, på den tiden,
om att det gällde mig.

På en strand utanför Stockholm
hörde jag det riktat
till mig
med ett hat
jag bara läst om i tidningar
eller sett i några filmer
men som inte hade någonting
att göra med det vackra Sverige
eller mig.

Men jag hörde det
klart och tydligt
och de blå ögonen
såg på mig
som man ser
på smuts.

Det var den dagen
jag satt på en strand
ensam med
min nyfödde son.
Stranden var full med
söndagsmänniskor som
ville njuta av
het vårsol.

Allt var tyst,
fast det var så mycket folk.
Och jag tänkte på
Coney Island
i min barndoms New York
där tystnaden är en ensamrätt
för de rika

Då hörde jag en högljudd
svensktoppskvinna skrika ut
sitt misslyckade kärleksliv.

Barnet vaknade och
började skrika
och som nybliven mamma
blev jag nervös.

Radion tillhörde
en inoljad 40-årig man
som drack öl
med ögonen slutna mot solen

Barnet skrek
sitt nyfödda skrik
och kvinnans röst
ersattes av
en manlig
som sjöng
om sin förlorade kärlek.

Jag gick över
och frågade mannen med radion
med bruten men vänlig svenska
om han inte kunde
skruva ned radion.
Han stirrade på mig
som om jag var galen
och sade nej.

Jag satt ned i fem minuter
med mitt skrikande barn
och bestämde mig för
att förklara
varför det vore snällt av honom
att sänka ljudet.

Jag gick tillbaka
och när jag försökte
förklara
då hörde jag det
STICK JÄVLA UTLÄNNING!

Det var första gången.
Binnie Kristal-Andersson

★

Binnie Kristal-Andersson är född i USA och uppvuxen i Brooklyn i New York. För tio år sedan lämnade hon USA och har sedan dess bott i Paris och Spanien. 1966 kom hon till Sverige. Hon arbetade först som engelsk sekreterare, lärde sig så svenska och studerar idag psykologi vid universitetet för att i framtiden kunna arbeta med tonåringar.

Binnie är gift med en svensk och har två barn. Barnen möter vi i många av hennes dikter, som helt bygger på självupplevda situationer.

A. N.

i Turkiet och var där i sju månader. Hon är sex år. Nu är hon mycket noga med att ha fina kläder, hon ska ha rosett och sånt. Hon är mer könsrollsindoktrinerad nu. I Turkiet fick hon ju höra hela tiden att hon var en flicka. När hon åkte var hon som svenska barn djurvän. Nu tycker hon det är viktigare med människorna. Nu har hon sett att det finns fattiga människor, som knappt har kläder. Nu frågar hon, varför kommer djuren först, mamma, tänk på Vietnam.

— I Turkiet frågade hon, men morfar, varför diskar inte du? Det gör pappa. Va, är det sant, sa morfar. Ja, det är klart, svarade jag, jag jobbar ju också. Men det där kan morfar inte fatta.

Dönä har inte haft några pro-

blem med att vara invandrare, hon talar svenska och turkiska obehindrat.

— Uppfostrar du Dönä på turkiskt eller svenskt sätt?

— Jag försöker uppfostra Dönä efter svenska normer. Vi bor ju här. Men när hon blir sexton år kan jag inte tänka mig att låta henne gå ut ensam om kvällarna med killar. Det vill jag inte. Jag är fortfarande turk också, förstår du, utbrister hon. Fast kanske har jag ändrat mig då, tillägger Hanis. Jag vill att hon ska ha vissa rättigheter, som jag inte hade. Men jag vill inte ge henne en helt svensk uppfostran. Det här är lite av konflikt för mig.

— Det var jobbigt att vänta barn, säger Hanis, varje gång jag skulle gå till barnavårdscentralen

måste min man följa med. Vi bodde dåligt då också i en vindsvåning utan varmt vatten. Det var jämt kallt där. Jag visste inte heller hur jag skulle sköta barn. När jag kom hem från BB kom distriktssköterskan på hembesök. Jag sa att jag inte visste hur man skötte barn och Dönä var så liten, hon vägde bara lite över 2 kilo när hon föddes. Då fick vi komma till ett mödrahem i tre veckor.

— Jag tycker barnavårdscentralerna är bra, fast jag visste inte om att de fanns förrän jag var i fjärde månaden. Att föda barn på sjukhus var inte heller särskilt märkligt. Det är rätt vanligt i Istanbul.

— Själv kom jag från en medelklassfamilj i Istanbul. Det är klart att jag var helt uppfostrad

För er som vill läsa mer om invandrare:

IMFO-gruppen (Arbetsgruppen för Invandrar- och Minoritetsforskning, Pedagogiska institutionen, Fack, 104 05 Stockholm) ger ut en skriftserie om invandrarproblem. Till det här numret har vi bl a hämtat material ur:

Westin, Charles: Existens och identitet.

Westin, Charles/Kvart, Anna-May: Invandrades problem belysta av invandrare i svårigheter.

Mer läsning:

Sambällsarbete som metod. Teori och praktik i relation till invandrarfrågor. Rapport från samnordiskt seminarium i Jönköping 8—12 november 1971. Utg. av Socialarbetarföreningarnas nordiska samarbetskommitté.

Schwartz, David: Kan invandrare bli svenskar? Studentlitteratur.

Larsson, Zenia: Brev från en ny verklighet. Rabén & Sjögren.

Economou, D.: Invandrare från Grekland. Tiden.

Hammarberg, T. & Taikon, K.: Förlåt att vi stör! PAN.

Kallifatides, T.: Utlänningar. Bonniers.

Laurell, I. (red.): Hur ordnar vi för Mirja, Mile, Marco? Tema.

Olofsson, R.: Jag heter Gojko. Rabén & Sjögren.

Rantanen, J.: Matti — en invandrare. Tiden.

Taikon, K.: Katizi-böckerna. Gidlunds.

Ylitalo, H.: Finndjäväl. Gidlunds.

Remes-Blomgren, Elvi: Vi är ju finländare. Gidlunds.

Invandringen SOU 1967:18.
(Fler böcker hittar ni i *Schwarz:* Invandrar- och minoritetsforskning m m. En bibliografi. Sociologiska Institutionen vid Stockholms universitet.)

Tidskrifter:

Vårt nya land. Utg. av föreningen Prisma, Invandrarernas kulturcentrum, Rådmansg. 21, 114 25 Stockholm. 10 nr/år, 15:—.

Ny i Sverige: Utg. av Statens invandrarverk, Box 2068, 103 12 Stockholm 2.

till att gifta mig och inte skaffa mig något yrke. Ändå var jag modern. Modernare än de flesta turkiskor. Men när jag slutat grundskolan var jag bara hemma. I fem år var jag bara hemma, även om min mor inte hade något emot att jag skulle arbeta. Men det är trots allt inte så vanligt att man gör det, och min familj hade råd att försörja mig.

— Men vad gjorde du om dagarna då? undrar jag.

— Tja, var tillsammans med min syster, gick på bio, teater. Nej, nu minns jag. Jag gick ju på syskola i två år. Det har jag tydligen förträngt, säger Hanis och skrattar. Ja, jag sydde alla mina kläder, även kappor. Så jag hade fina kläder. Men det blev ändå inte så dyrt för det var bara tyget jag köpte.

— Men nu kan jag egentligen inte förstå vad jag gjorde under den här tiden, säger Hanis och jag får verkligen känslan av att hon menar det. Jag försöker hjälpa henne på traven och föreslår att hon väl hjälpte sin mamma ganska mycket i hushållet.

— Nej, svarar hon, det skötte mamma och farmor. Idag kan jag inte tänka mig den här tillvaron igen. Jag vill inte bli hemmafru.

— Mamma brukade säga när hon var arg på oss: Nu har jag bara fött och skött barn i 30 år. Jag har en äldre syster och så två yngre bröder och en lillasyster. Min äldre syster är gift och är hemmafru. Men hon är inte precis bara en vanlig hemmafru, hon skriver mycket dikter och noveller. Min bror är nygift och ska bli journalist och min lillasyster har också just gift sig. Hon blir väl hemmafru. Min minsta bror går fortfarande i gymnasiet.

— Första tiden i Sverige längtade jag hem, till Turkiet och min familj. Jag trodde jag ville tillbaks och varje sommar reste jag hem. Men hur det än är så har man ju förändrats.

— Det var inte så stor chock för mig att komma till Sverige, eftersom jag levit i Istanbul. När jag kom tyckte jag att det var för mycket frihet i Sverige. Idag sä-

ger jag, alla har sitt sätt att leva. Det är inte farligt för det här samhället att kvinnorna är fria. Jag tänker på att kvinnor kan få barn utan att gifta sig. I Turkiet måste även den mest moderna kvinna gifta sig.

— Jag lever som en modern människa. Jag lever i ett jämlikt förhållande med min man. Vi har båda frihet. Han begär inte att jag ska fråga honom innan jag gör något. Men ändå gör jag det, säger Hanis och lägger hakan fundersamt i handen. Jag gör det och jag vet inte riktigt varför.

— Vad tyckte du om den öppna pornografin och exploateringen av kvinnokroppar, frågar jag.

— Det är klart att jag tycker att det är äckligt när man använder vissa delar av kvinnokroppen i kapitalets tjänst.

— Tycker du att man ska ge svensk sexualundervisning till de turkiska barnen?

— Ja visst, barnen lever ju i det svenska samhället. Men undervisningen ska anpassas till de turkiska barnen. En tolvåring som just kommit från Turkiet vet ingenting om sex.

— Min väninna berättade om en liten pojke som kommit till Sverige när han var tre år. I första klass fick han sexualundervisning. Sedan gick han hem till mormor och sa: Mormor, nu har jag lärt mig hur man gör barn. Ska vi försöka? På tre år hade han blivit svensk, skrattar Hanis.

— Men här, både i Sverige och Turkiet, gifter sig ju turkiska ungdomar när de är 16 år. Egentligen ska man ha fyllt 18 år. Men om föräldrarna ger tillstånd går det bra ändå, säger hon upprört.

— Det här är svårt att förstå, även för mig, säger Hanis. Du förstår, jag hade aldrig varit på landsbygden i Turkiet när jag bodde där. Först när jag kommer till Sverige möter jag folket från den turkiska landsbygden. Här i Europa lär jag känna deras seder och traditioner.

Svenskan i samtliga intervjuer är tillrättalagd.

Hos en turkisk familj

Så går vi hem och hälsar på en granne, för att jag ska få se hur en traditionell turkisk familj bor. Hanis säger att vi ska be grannkvinnorna visa hur man lägger upp resårstickning. Två trappor upp ringer vi på. Hallen fylls snabbt av ett för mig förvirrande stort antal personer och en mjuk, tung doft av okända turkiska maträtter omger oss. Hanis framför vårt ärende förstår jag, när alla börjar titta på sina stickade tröjor, om nu någon har den efterfrågade resårstickningen.

Vi bjuds in i vardagsrummet och slår oss ned i en av de två sofforna som står mitt emot varandra längs varsin vägg. Rummet är stort och sparsamt möblerat, två soffor, ett stort bord vid ena väggen, ett litet bord mitt på golvet, många krukväxter i fönstren och TV:n påslagen i ena hörnet. På golvet ligger två stora, vad vi kallar, persiska mattor och på väggarna hänger två stora bonader i plysch eller sammet i skarpa röda färger och blom-mönster.

Det bor två familjer i lägenheten. Hasan, som varit här i fyra år, och hans hustru Türkan och de fyra barnen som kom hit för ett år sedan. Ahmet, som varit här i tre år, och hans hustru Fatma, som med sexmånaders-babyn kom för tre månader sedan. Jag gissar att kvinnorna är 40 respektive 30 år, väl medveten om att det troligen är fel. Hanis säger att Türkan är högst 35 år och Fatma 18 eller 19.

Båda kvinnorna är klädda i traditionella kläder, som består av kjol eller klänning samt långa, vida byxor. s. k. salvar, för att kvinnans ben inte ska synas. Schaletten är egentligen en modern form av slöja, heter car på turkiska och ska täcka huvud och hals. De äldre kvinnorna har oftast vit eller svart. Türkan har vit schallett lagd runt huvud och hals, så att bara lite av det mörka håret skymtar vid hårfästet. Hon har ett lugnt, värdigt och lite reserverat ansiktsuttryck som mjukas upp när hon ler, då ser hon blygt vänlig ut. Leendet blottar också den övre tandraden som är klädd med guldkronor.

Kanske förstår man att Fatma är yngre, hon är livligare, pratar mer turkiska med mig fast vi vet att jag inte förstår. Hon stoppar in några svenska ord, "bra", "titta" och "hej". Den mönstrade schalletten glider ner och jag skymtar örhängen med runda guldamuletter. Flåtan på ryggen kröker sig och avslutas i en

lockig liten svans. Hon sätter sig på golvet med babyn i knät. Ahmet plockar med transistorradion, han är helt modernt klädd, med rosa skjorta och rosabruna byxor. Jag frågar vad som är bra med Sverige och han säger kort och gott "pengarna" och understryker ordet genom att gnugga tummen mot pek-fingret. Fatma ler förtjust och säger "bra".

Småkillarna radar upp sig i soffan bredvid Türkan, nyps och busar medan hon lugnt lägger upp 40 cm resårstickning till en vit schal. Ahmet säger att han ska tjäna mycket pengar och så, han sträcker ut armen i en vid, snabb gest — sviissch — tillbaks till Turkiet! Det är bra, tycker Fatma, som nyss kommit, att det finns vatten i kranarna. Hemma fick man hämta i brunnen på gården. Och spis, det är mycket enklare här. Hemma är hushållsarbetet väldigt tungt. Men det är svårt att gå och handla här. Då måste barnen gå med och översätta. Alla går i skolan utom babyn och minsta killen.

— Jag tar någonting och jag vet inte vad det är, säger Fatma och demonstrerar sin förvirring med händerna. Det är svårt att få de rätta ingredienserna också för att laga turkisk mat. Inte ens grönsakerna smakar som i Turkiet.

— Allting är så dyrt, säger Ahmet, mat, kläder. Han nyper med handen i byxtyget.

Nu är Türkan klar med uppläggningsen och hon undrar om vi vill ha te eller kaffe. Men Hanis och jag har inte tid att stanna så länge. Men några av de turkiska sederna för besökare måste vi hinna med. Vi bjuds på söta karameller och turkiskt luktvatten med tung citrondoft hälls över våra händer. Hanis förklarar att man först bjuder på karamell och då blir man ju lätt lite kladdig så därför får man lite eau de cologne att skölja av sig med. Efter detta bjuds gästen på te eller kaffe.

— Så gör vi på landet hemma, säger Türkan och ler.

— Här får man juice, säger Fatma ivrigt. Sánt får man bara, möjligen, i städerna hemma.

— Hur känns det att vara här? undrar jag, längtar ni tillbaks?

— Ja, säger Türkan, om min man tillåter åker jag tillbaks. Varför? Ja, men Turkiet är ju mitt land. Det svåraste är att inte kunna fira de religiösa högtiderna ordentligt.

A. N.

— När det gäller vissa språk-svårigheter och kulturdrag då känner jag mig som de turkiska kvinnorna. Då känner jag samhörighet trots att vi kommer från olika delar. Men egentligen tillhör jag inte någon kategori. För jag är inte som de svenska kvinnorna heller. Jag kan aldrig bli som du. Jag är alltid annorlunda.

Men jag är i alla fall en storstadsmänniska.

— Vad tror du om framtiden?

— Jag planerar ingenting. Men om jag får välja så vill jag inte stanna i Sverige hela livet. Men jag vill inte heller leva mitt liv i en fascistisk stat. Om den politiska regimen skulle ändras vill jag nog helst resa tillbaks.

— Jag försöker anpassa mig och

inrikta mig på att leva i det svenska samhället. Men jag har ett litet hopp om att det inte ska bli för alltid.

— Det kanske är lättare att leva här, om du samtidigt föreställer dig att det inte ska vara för alltid. Även om det sedan blir det ändå? säger jag.

— Ja, kanske är det så...

A. N.

Efter besöket hos grannfamiljerna pratar Hanis, hennes man Nuri och jag lite om invandrarkvinnornas situation

— Är de inte väldigt isolerade? undrar jag.

— Jo, men det är det ju hemma också. De har inte så hårt arbete här, åtminstone inte i hushållet, säger Nuri.

— Men även om de också är isolerade i Turkiet så lever de ju där i ett samhälle som är mer gripbart, följer traditionerna och därför lättare att förstå, säger jag.

— Egentligen tror jag inte att det spelar så stor roll var kvinnorna bor, här eller där, det viktigaste är att de har sin man med sig, säger Nuri. Precis när Hasans hustru kommit pratade han om att skicka tillbaka henne och barnen för allt var så besvärligt. Då sa hon att hon inte ville åka om hennes man inte åkte med.

— Men idag sa hon att hon ville åka bara hennes man tillät det, invänder jag.

— Ja, kanske har hon ändrat sig, svarar Nuri.

— Efter att ha varit ifrån varandra i fyra år, känner de väl knappt varandra alls. Känner sig inte kvinnan mer ensam och isolerad här då? undrar jag.

— Men hemma i Turkiet är de "vita änkorna" också väldigt påpassade och bevakade av de andra, säger Hanis. Det blir lätt skvaller om att hon haft "andra".

— Det ansågs mycket ovanligt att kvinnorna fick komma på den här invandrarfesten i somras, säger jag. Jag minns att jag undrade vad de tänkte när de kom ut på Rinkeby torg och stod öga mot öga med jätteannonspelarna med solkrämsreklamens nakna kvinna.

— Jag tror att de betraktar det som synd, säger Hanis. De turkiska kvinnorna tycker illa om de svenska kvinnorna. Svenskorna har ingen heder. De gör allt för männen, tycker turkiskorna. Det är synd om de turkiska männen som hamnar i svenskornas klor.

— De flesta kvinnorna kommer från små byar. Det måste vara en chock för dem att komma hit. Här är allt annorlunda. De tycker nog att det är fel att jag arbetar. Att det är synd att jag visar mitt hår. I somras gick jag i shorts. De måste tyckt det

var fruktansvärt att en turkisk kvinna visar sina nakna ben.

— Många av turkarna här har två hustrur, säger Hanis. Vad kvinnorna gör? Ja, de gråter, men så finner de sig i det. Det är förbjudet även i Turkiet att ha två hustrur. Det förbjöds redan 1923, då Atatürk gjorde revolution. Då fick vi rösträtt också, var det inte då ni också fick det? Vi fick alla människors rättigheter. De står i lagböckerna nu. Men Turkiet är fortfarande ett manssamhälle, säger hon lite uppgivet.

— Vet du, att 90 procent av alla turkiska kvinnor är analfabeter fast femårig skola är obligatorisk? Men flickebarn de ska ju bara gifta sig.

— Jag anser att invandrarkvinnornas största problem är att de inte kan läsa och skriva. Det ger upphov till kontaktsvårigheter, säger Hanis.

— Om de ska leva i det här samhället måste de börja med att lära sig läsa och skriva. Jag var på ett seminarium och där var vi två mohammedaner, jag och en kille. Den här killen han tyckte att det bästa man kunde göra för invandrarna var att bygga en moské i Stockholm. Men varför skulle jag vilja ha en moské? Den är ju bara för männen. Bygg daghem istället och anpassa samhället till kvinnorna. Nej, för mig är alfabetiseringen mycket viktigare.

— Alla män förbjuder inte kvinnorna att gå på språkkurs. De säger det är OK, gå du. Men sedan bråkar de och säger att hustrun blir olydig. Till våren ska vi starta undervisning i turkiska för analfabeter. Jag har redan haft en sådan kurs. Där lärde sig två läsa och skriva på en termin. Vi har redan 35 anmälningar till nästa kurs.

— När jag tolkar följer jag kvinnorna oftast till mödra- och barnvårdscentralerna, socialbyrån och sjukhus. En kvinna fick medicin för underlivet. Men hon hade ingen aning om hur hon skulle använda den. De vet inte alls hur deras kroppar och könsorgan ser ut.

— Förra året hade vi sexualundervisning för turkiska kvinnor. De var så blyga när de såg bilder på sina könsorgan. De skrattade generat hela tiden, precis som barn. De vet ingenting trots att de själva fött flera barn.

A. N.

"Om vi bara fick alla turkiska män att släppa sina kvinnor till svenskundervisningen..."

Samtal med Hasse Svensson, lokal projektledare i Rinkeby fritidsprojekt som efter ett och ett halvt år avslutas nu i januari. Han tycker att projektet fyllt en funktion, det finns bra mycket mer fritidsaktiviteter och föreningsliv än när de började. Projektet har inte direkt varit inriktat på invandrare. Men på försommaren ordnade man alltså en svensk-turkisk fest, där turkarna bjöd på mat.

— Vi planerar en liknande nu men det är svenskarna som ska ställa upp och då är det genast svårare.

Det bor inte bara turkar i Rinkeby utan också finländare, greker, jugoslaver och polacker.

— Det stora problemet härute, och där skiljer sig inte invandrarna från svenskarna, är behovet av kontakt med grannar, olika institutioner, föreningar, kontakt med den miljö man bor i. Men sen är det här naturligtvis svårare för invandrarna än för svenskarna, eftersom de inte kan språket. Värst är det för invandrarkvinnorna. När vi knackade dörr i våras insåg vi hur många av kvinnorna som är analfabeter. Studieförbunden ordnar svenskundervisning men kvinnorna får inte gå för sina män eller så kan de inte för barnen.

— Det finns ju också spänningar mellan de olika grupperna. Svenskarna tycker inte om turkar, och svenskarna tycker inte om zigenare, då tycker inte heller turkarna om zigenarna för då kan ju svenskarna i alla fall tycka lite bättre om turkarna. Så fungerar mobbing.

— Jag tror att man ska akta sig för att påverka de turkiska kvinnorna direkt. Då gör man större skada än nytta. Vi får acceptera den kultur de har och inse att det är männen som bestämmer och så påverka dem och på så vis förbättra för kvinnorna.

— Som kvinna blir man nästan galen när man hör det här. Jag orkar inte tänka på att först bearbeta den turkiska mannen och sedan

hoppas att kvinnorna ska kunna frigöras något. Det sker ju helt på mannens villkor. Det blir bara frågan om det som han tycker är bra, dvs bra för honom.

— Men om man får kvinnorna att revoltera mot männen så gör man större skada. Om en kvinna går på möte utan sin mans tillstånd vad tror du händer då? Det är ju ingen idé att slåss mot männen, de är ju starkare, det blir kvinnornas blod som kommer att flyta.

— Man måste inse att den här traditionen är stark. Därför måste vi jobba på att män och kvinnor tillsammans förändrar den. Det går att få män att komma på möten och fester, att få dem att inse att det inte är farligt för deras kvinnor. På den här festen vi hade i somras var många av de turkiska lärarna förvånade att det kom så många kvinnor och det var tack vare att vi gått genom männen. Den rätta metoden, det är förbanna mig den jag förespråkar... men det är klart, jag kan ha fel...

— För mig känns det här ungefär som att börja med att förklara, be, övertyga USA om att de bör dra sig ur Indokina, istället för att göra aktivt motstånd.

— Det är inte för att förtrycka kvinnor som jag tycker så här. Jag är övertygad om att det här är enda sättet. De har visst försökt starta kvinnogrupper men det kommer aldrig någonstans. Vi måste ge de turkiska männen en chans. Vi måste förklara för dem. Som på festen. Det var ju hemskt bra att kvinnorna fick komma. Att både männen och kvinnorna fick se hur den svenska kvinnan betedde sig. Det gör att kvinnorna kanske får komma nästa gång också, och då kanske vi kan få prata med dem, och det kan vi inte. Då kan vi förklara för männen att vi kan ju inte prata med kvinnorna. De måste få gå på språkkurs. Och om vi bara fick alla turkiska män att släppa sina kvinnor till svenskundervisningen då kan man börja göra något, då kan vi nå kvinnorna också.

— Egentligen tror jag att den största konflikten i att vara invandrare upplever inte kvinnorna utan flickorna. De ska vara på ett sätt hemma och på ett annat i skolan och det håller inte i längden. Killarna har ju betydligt friare tyglar.

A. N.

★
Det bor ungefär 60 turkiska familjer i Rinkeby. De flesta kommer från den lilla byn Kulu söder om Ankara. Närmare 50 av familjerna har barn som går i skolan. Det betyder att många av barnen i Rinkebyskolan är turkiska eftersom varje familj har mellan 4—5 barn.

Invandrare

*Från en
fotoutställning
av Ove Holmqvist
och Anders Petersen
SAFTRA*

*Intervjuerna ur
Westin: Existens och
identitet, IMFO-
grupp*

"Jag kom till Sverige med familjen (hustru och två barn), — detta land som jag drömt om.

Vi bor hos min syster därför att vi inte har råd med egen lägenhet. Jag var tvungen till det. I ett år och tre månader hade jag inte en enda dags arbete. Besviknen och arg och stående inför ännu svårare framtidsutsikter fattade jag beslutet och kom hit.

Dessbättre hade jag pass som jag fick 1967 efter en del svårigheter. Sedan lånade jag respengar från våra släktingar. Nu har jag inga pengar kvar och är tillsvidare helt beroende av min syster..."

"Jag är en ensam 21-årig mor med ett barn på 1½ år och hoppas få något råd i mina bostadsbekymmer. Vart kan jag vända mig för att få en modern 1r + kök med bad m m, således alla bekvämligheter? Har varit två år i bostadskön och jag har varit till socialnämnden men trots att de lovat har jag ingen hjälp fått. Jag bor i ett litet rum på 3×4 m med värme som enda bekvämlighet. Matlagning och klädtvätt och torkning, allt i samma rum med ständig fuktighet. Inga garderober. Barnets kläder försöker jag ha i rummet, men mina egna linnekläder är ute i det fuktiga lilla vindsutrymmet. Jag orkar inte vänta mera. Barnet har två gånger haft lunginflammation och jag själv blir deprimerad, när jag måste lida utan eget förvållande. På socialvården sades det att det skulle gå bättre om jag hade familj, men varför får inte jag med mitt barn, eller skall det inte vara samma rättigheter?"

Har jag någon möjlighet att komma med mitt barn till ett semesterhem med mödrar? Känner mig i behov av vila, då jag ofta måste vakna om nätterna. Min syster har varit tolk för mig hela tiden, men nu vill hon inte mera. Var vänlig hjälp mig i denna bostadsfråga. Mina månadsinkomster är 900 kr. Tacksam för svar snarast."

★
"Jag har stora svårigheter med att passa barnen. Min hustru arbetar i två skift och jag arbetar hela tiden från 7 till 17 dagligen, så när min hustru arbetar i första skiftet från 5.30 till 14.30 kan jag överhuvud taget aldrig passa barnen då, så jag är alltid orolig för att det skall ha hänt barnen något innan min hustru kommer hem klockan tre."

Snezana och Branislav Stokic kommer från Jugoslavien. De bor i Koppala, ett relativt nybyggt område på Lidingö. Branislav är 21 år och kom hit 1970.

— Jag hade slutat skolan och det var svårt att få jobb i Belgrad. En kusin till mig ordnade jobb här på Lidingö och så reste jag. Först bodde jag hos hans familj, sedan på ungdomshotell och

Den 1/10 1971 fanns det 220.000 arbetsanmälda utländska medborgare i Sverige. Av hela arbetsstyrkan i Sverige utgör dessa ungefär 6 procent. Männen bland invandrarna har en högre förvärvsintensitet än svenskar. Bland kvinnorna har invandrarna från Finland, Italien och Jugoslavien en väsentligt högre förvärvsintensitet än de svenska kvinnorna, medan de tyska kvinnorna förvärvsarbetar i mindre utsträckning.

"Andelen yrkesverksamma bland de utländska medborgarna i denna ålder (20—66 år i Stockholm) är 96 procent för män mot endast 84 procent för motsvarande grupp svenska medborgare i huvudstaden..."

92 procent av kvinnorna med utländskt medborgarskap (i åldern 20—66 år) redovisade inkomst genom arbete, medan siffran för motsvarande åldersgrupp stockholmskor är 75 procent..."

Utländska medborgare har lägre inkomst än stockholmarna i övrigt. Männen i Stockholm hade en medelinkomst som netto var omkring 7.400 kr större än utlänningarnas inkomst.

För kvinnornas del är skillnaden i medelinkomst nästan ingen." (Dagens Nyheter 20/11 1972.)

när Snezana kom hit gick vi till bostadsförmedlingen och fick den här lägenheten.

Branislav bjuder på söta syltade vita körsbär från Jugoslavien medan vi väntar på Snezana som sprungit ett ärende till affären.

Branislav jobbar på Liva, margarinbolag och Snezana jobbar där halvtid som städerska. Ena veckan jobbar hon på morgonen och andra veckan på eftermiddagen. Det måste stämma med Branislavs skiftgång, så att någon kan vara hemma och ta hand om Igor, som är fyra månader. Annars tycker Branislav att det är jobbigt med skiftgång och skulle helst vilja slippa det.

Snezana är 23 år, hon kom förra året i mars. Vad sa era föräldrar när ni skulle åka, undrar jag, när Snezana kommit tillbaka från affären.

— Min mamma höll på att få hjärtslag, säger Branislav och så börjar de skratta ordentligt båda två, åt hur det gick till när Snezana reste.

— Branislav skickade en flygbiljett och jag bara åkte, berättar

Snezana. Sen skrev jag till pappa från Sverige och sa att nu var jag här, tänkte gifta mig och stanna här.

Men om en månad kommer mammorna för att titta till barn och barnbarn.

— Tänker ni stanna i Sverige?

— Ja, säger Snezana, jag tror vi ska stanna här.

— Ätminstone nu, inflikar Branislav.

— Det var svårt första tiden i Sverige, när jag inte kunde svenska, säger Snezana. Jag var bara hemma och gjorde inget. Men sedan i juni förra året började jag läsa svenska först på ABF och sedan på universitetet.

Det går bra att förstå Snezana, hon talar ganska långsamt och tar ibland händerna till hjälp.

Hon har gått 13 år i grundskola och 1 år på universitetet för att utbilda sig till bibliotekarie. Det hon upplever som svårast är att hon inte kan få arbeta med det hon börjat utbilda sig till. När jag frågar hur det är att arbeta som städerska, ser hon nästan plågad ut och svarar: — Jag kan inte förklara. Det är så tråkigt, så svårt för mig.

"Flertalet invandrare är sysselsatta i tillverkningsarbete och en ganska stor grupp återfinns i serviceyrken. Invandrarna är överrepresenterade inom yrkesområden med låga medianlöner och kraftigt överrepresenterade inom yrkesområden och yrkesgrupper med hög olycksfallsfrekvens. Invandrarna är också något överrepresenterade inom yrkesområden med hög arbetslöshet. Det finns dock stora variationer mellan nationaliteterna i fördelning på olika yrkesområden." (Ur boken "Samhällsarbete som metod. Socialarbetarnas nordiska samarbetskommitté 1972.")

Utlänningarna har en mycket större rörlighet än svenskarna på arbetsmarknaden.

"De nordiska länderna har en gemensam arbetsmarknad. Medborgare i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige får därför utan tillstånd ta arbete och bosätta sig var som helst i Norden.

Medborgare i icke-nordiska länder måste ha arbetstillstånd före inresan till Sverige. Arbetstillstånd beviljas av statens invandrarverk efter tillstyrkan av arbetsmarknadsstyrelsen, som bedömer läget på arbetsmarknaden. De fackliga organisationerna får i regel yttra sig innan arbetstillstånd betviljas. Arbetsgivare, som vill införa arbetskraft, måste också se till att en tillfredsställande bostad finns." (Ur: Ett faktablad om Invandrarna.)

De pratar mycket om anpassning.
och det är lätt att säga
mina barn är svenska
ofta händer det
att jag inte förstår
vad de säger
jag blir rädd
när jag märker
att de långsamt går
ifrån mig
därför att
jag är
annorlunda

Anpassa dig
jag sitter ensam
ibland kan jag förstå
vad de säger
när jag inte är trött
när de inte talar dialekt
när de vet att jag är utlänning
och pratar långsamt
nedlåtande

Det tar tid säger de
det tar tid
och jag sitter stum
och följer med vad de säger
rädd att komma fram
med en åsikt
på dålig svenska
som låter barnslig
gräslig
i mina öron

ANPASSNING

Anpassa dig
de stirrar plågat
varje gång jag försöker
uttrycka någonting
som är viktigt för mig
men bara blir
en dum kliché

Men det tar tid
jag blundar
och tänker tillbaka
på New York
getto
efter getto
som jag hatade
fördömde
och inte kunde
förstå

Och nu
utlänning
efter fem år
två barn
ensamhet
förstår jag
och längtar efter
mitt getto

PLÖTSLIGT ÄR JAG UTLÄNNING

Plötsligt är jag utlänning
plötsligt står jag ensam
i ett främmande land
främmande ögon
stirrar på mig
jag försöker se vänlig ut
jag försöker förklara
med min ödmjuka tysta blick
varför är jag här
i ditt land, gamla dam
som sitter bredvid mig i bussen
och stirrar argt på mig
Varför ser du så arg ut?
Jag vet att jag inte
ser ut precis
som de andra
jag vet att jag inte kan prata
ditt språk
lika bra som du
Men tro mig, gamla dam
jag vill älska dig
och ditt land,
om du inte dömer ut mig
innan jag får
en chans.

Binnie Kristal-Andersson

— Jag har varit på arbetsförmedlingen, men det finns inget. Kanske blir det lättare när jag pratar bättre svenska.

— Den största skillnaden mellan Sverige och Jugoslavien? Ja, det är väl pengarna och människorna. Svenskarna pratar inte så mycket, dom är så, så, och Snezana kupar bägge händerna in mot hjärtat. Jag kan inte säga...

— Det sägs att svenskar är kalla och reserverade, hjälper jag.

— Ja, säger hon och nickar ivrigt, så svåra att få kontakt med.

De umgås inte med några svenskar utan mest med en jugoslavisk grannfamilj.

Snezana säger att hon inte pratar så mycket med sina arbetskamrater heller.

— Vi har så mycket att göra, vi hinner inte.

— Vi vill gärna umgås med svenskar, men det är svårt, säger

Branislav. Ibland längtar jag efter Jugoslavien på kvällarna. Där kan man bara gå ut på kvällen och träffa sina kompisar. Möter jag en arbetskamrat här på kvällen så säger man bara hej och inget mer.

Men egentligen finns det inget som Snezana och Branislav tycker riktigt illa om i Sverige. Det mesta är bra. Det här med mödravårdscentraler och att pappa får vara med under förlossningen är bra, så är det inte i Jugoslavien.

— Det är bra för barn här, säger Snezana. Dom är inte rädda för sina föräldrar. I Jugoslavien slår man dem och där finns inte daghem förrän de är 4 år. I Sverige är barnen självständiga och det är bra för barn.

— Är ni rädda för att Igor ska bli mobbad för att ni inte är svenskar.

— Nej, svarar båda, det går säkert bra han får nog lekkamrater.

Han kommer ju att kunna svenska.

— Jag har aldrig känt mig som jävla utlänning, säger Branislav. Sverige är vackert men lite kallt.

— I Sverige är familjerna små, med mamma, pappa och barn. Hur är det i Jugoslavien?

— Det beror på lägenheten, svarar Snezana. Är den stor bor kanske mor- eller farföräldrarna där, annars inte.

— Vad tycker du om kvinnans ställning i Sverige, Snezana?

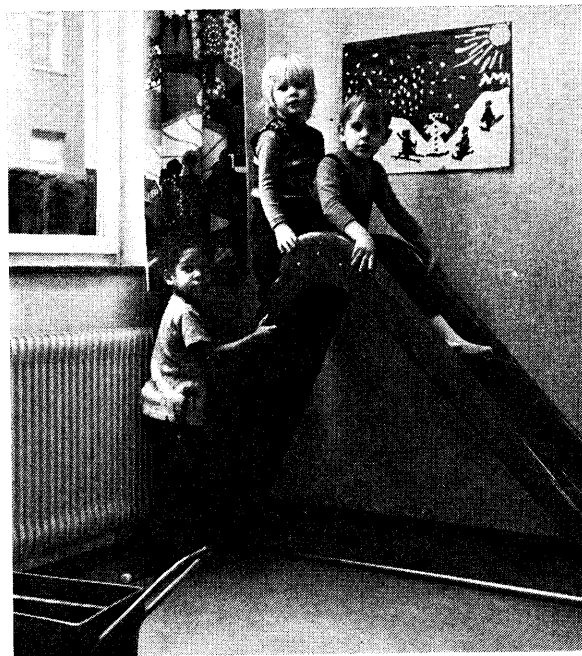
— Den är bättre än i andra länder.

— Hur reagerar du på den svenska pornografin och alla nakna kvinnobilder i reklamen runt omkring oss?

— Aj, aj, aj, säger Snezana och skrattar outgrundligt. Det spelar inte så stor roll. Jag tycker inte illa om det.

A. N.

Närmare en tredjedel av utlänningarna i Sverige är barn: 130.000. Av dem är flertalet födda i Sverige och upplever sig inte som invandrarbarn. Men ändå så präglas deras uppväxt av det faktum att deras föräldrar är födda utanför Sverige.

Barn på invandrarkvinnornas förening. Foto Birgit Lundin

Invandrarbarn i Sverige

Svårigheterna som de möter är många. Ofta lever invandrarna isolerade i det svenska samhället och förstår inte riktigt vad som händer runt dem. Om mamman har svårt att få kontakt med yttervärlden så kan det hända att barnen går hemma med sin mamma tills de börjar skolan och mest leker hemma med sina syskon. Andelen utländska barn i barn-tillsynsverksamheten är långt mindre än svenska barn. De får dålig kontakt med svenska kamrater och därmed med det svenska språket innan de börjar skolan och skall inlemmas i det svenska undervisningsväsendet. Leker barnen däremot ute med svenska barn så finns det stor risk att de lär sig ett "sandlådespråk", dvs ett fattigt språk med ringa ordförråd.

Skolan

När barnen börjar skolan kommer de mera i kontakt med det svenska samhället. Föräldrarna har då ofta svårt att förstå det som barnen berättar hemma om kamraterna och om skolan, eftersom dessa berättelser just inte stämmer ihop med de egna grundläggande värderingar.

När barnen "försvenskas" snabbare och får ändrade attityder och beteenden hemma, blir föräldrarna undrande och oroad.

Så är det t ex på sexualmoralens område med sexualupplysningen i skolan. De blir rädda för att förlora kontakten med dem, rädda för att inte längre ha inflytande över dem.

Och invandrarbarnen hamnar då i skärningspunkten mellan två kulturer.

Så här skriver Dagens Nyheter den 7/6 1973:

"Den svenska sexualsynen och skolornas sexualundervisning hör till de största och mest djupgående problem som invandrarungdomar och deras föräldrar ställs inför i Sverige. Främst invandrare som kommer från syd- och östeuropeiska länder har vuxit upp i kulturer där sex är tabu, och där man ofta kopplar samman öppna diskussioner om sexuallivet med omoral. —

Barnen som går i svenska skolor och får del av sexualundervisning och samtidigt möter friare attityder bland sina svenska kamrater kan uppleva att föräldrarna har 'fel' åsikter. De revolterar mot föräldrarnas inställning, inte

bara till sexualundervisningen utan också till familjen och människens och kvinnornas roller. —

I målsättningen för den svenska skolan heter det bl a att man skall motverka traditionella könsrollsattityder. Dessa könsrollsattityder är ofta just de som invandrarna lärt sig i sin egen kultur."

Kulturkollision

Föräldrarna vet inte längre hur de skall uppfostra sina barn. Och därmed uppstår konflikter inom och mellan föräldrarna, konflikter mellan föräldrar och barn. Detta kan leda till att invandrarföräldrarna tar avstånd från Sverige och förbjuder barnen kontakten med kamraterna och försöker isolera barnen.

Ofta vill invandrarföräldrar uppfostra sina barn som man uppfostrar dem i deras ursprungsmiljö. Detta är naturligtvis svårt att göra i Sverige. När då föräldrarna inte kan ställa om sig kan detta få verkningar för barnen i t ex skolan.

Svenskarna runt om har svårt att acceptera invandrarnas uppfostringsmetoder med stora krav på lydnad och lojalitet, där det

tom är accepterat att använda fysiskt våld. Att detta har ett socialt och ekonomiskt ursprung i invandrarnas hemland är få svenskar medvetna om. Barnen där är föräldrarnas blivande försörjare och till detta skall de uppfostras genom att tidigt bindas hårt till föräldrarna/familjen.

Även könsrollsmönstret och sexualmoralen har anknytning till deras kultur. Många föräldrar önskar sig att deras barn gifter sig med någon ur den egna gruppen och då gäller det att skydda barnen från svenskt inflytande så långt som möjligt.

Det finns ca 80.000 invandrabarn i grundskolan. Många av dem upplever en svår skolsituation. De känner sig isolerade och har stora anpassningsproblem. De har på grund av bristande kunskaper i svenska svårt att följa med i skolan. De blir mobbade och skolkar.

Under lång tid har SÖ inte varit medveten om denna stora grupps svårigheter. På sista tiden har man nu producerat läromedel på barnens modersmål. Sedan 1968 har man stödundervisning i modersmål och i svenska.

Men vad görs åt deras emotionella och sociala problem?

David Schwarz konstaterar i sin bok *Kan invandrarna bli svenskar?* att "grundskolan — sina intentioner till trots — inte lyckats med uppgiften att ge invandrarungdomen samma reella möjligheter till en likvärdig utbildning som den svenska ungdomen har".

Detta måste man slå fast trots det i SOU 1966: 55 heter: "... det är givet att undervisningens utformning för minoritetsbarn — med det stora inflytande som skolmiljön och undervisningens innehåll har på barnet — i hög grad kommer att bestämma dessa barns förhållande till sitt modersmål och föräldrarnas kulturella miljö likaväl som deras inställning till det samhälle de lever i."

Vad kan vi göra?

Hur kan vi underlätta och förbättra situationen för våra invandrare och deras barn?

TILL MIN SVENSKA POJKE

I går
satt vi
i gräset.
Solen sken
och fåglarna sjöng —
så olikt
den storstad
som var din
enda verklighet
tills nu
på landet.
Svenska landskap
som du, min son,
tillhör
men som är så nytt
för mig
som jag långsamt
lär mig älska
aldrig tillhöra, som du,
men älska.

Du sa
med spänning
"Mamma, titta en pappersfågel..."
Pappersfågel
så vackert
men som mamma
försökte jag hitta
det rätta ordet.
Det var en fjäril.
Men jag kunde inte
komma ihåg
fjäril
på svenska
så blev det
butterfly.

Men det var inte samma sak
för dig.
"Can you say butterfly?" sa jag
och du svarade argt, som bara en
treåring kan,
"Nej! Det kan jag inte!"
och gick till din
svenska pappa
för att få
det "riktiga"
ordet.

Det gjorde ont.
Du som bara är
tre, och din värld
som är
så viktig,
en svensk värld
som jag försöker dela med dig,
anpassa mig till.
Det går ibland
... tills jag inte kan
säga ordet
du vill lära
... tills jag inte kan
smeka dig
på svenska
... tills jag ser dig
långsamt gå
ifrån mig
mot de andra
som kan
din värld.

Binnie Kristal-Andersson

Först och främst skall invandrarna naturligtvis ha rimliga levnadsförhållanden med jobb, bostad, sociala förmåner. *Samma möjligheter* som de svenska medborgarna.

Deras sociala isolering måste brytas, deras sociala stämpling måste upphävas. Vad invandrarna behöver är flera svenska kontakter, kontinuerliga uppföljningar av deras situation, mer information, samtal mellan skola, barn och föräldrar.

"Det som är mera väsentligt att påpeka är att det bör vara tvåvägskommunikation, det ska inte endast vara vi som ger in-

formation. Vi har mycket värdefullt att lära av invandrarna, vi behöver väckas ur vår etnocentrism, se att vårt sätt att leva inte är det enda och kanske inte ens det bästa i alla stycken." (Ur *Samhällsarbete som metod*.)

Invandrabarnen måste lära sig att acceptera sina två kulturer, känna det som en tillgång och inte som något skamligt. Då skulle de inte till varje pris behöva göra sig av med allt icke-svenskt utan lära sig kunna utnyttja båda sina kulturer.

U. A.

Sermin bor i förorten Rinkeby sedan ett och ett halvt år tillbaka. Sermin är 16 år och hon kommer från Turkiet.

Hon har fått sin första lektion i sexualundervisning. Den versionen stämde inte alls med det budskap hon lärt sig hemifrån, för Sermin är muslim, dvs hon tror på Allah och på profeten Mohammed och i de muslimska trosbekännelsernas bibel, Koranen, står det bla så här:

"Männen vare kvinnornas föreståndare p g a det företräde Gud givit somliga framför andra. Därför skola ock de rättskaffens kvinnorna vara undergivna och aktamma om vad som är fördolt. Och vad den beträffar av vilken i frukten uppstudsighet så varnen den, skiljen den från bädden och agen den."

Visserligen är Turkiet nu ett modernt land sedan Kemal Ata

Türk 1923 genomförde sin revolution, men alla de nya principerna har inte trängt ner till den lilla by i östra Turkiet där Sermin föddes för 16 år sedan.

Mötet med Sverige och den svenska skolan har varit en stor upplevelse.

Visst trivs hon bra i skolan men — ändå längtar hon hem till Turkiet. Det är på nåt sätt för stor skillnad mellan henne och de svenska flickorna, men så är ändå det allra värsta att det pappa säger hemma, det stämmer inte med det Sermin får lära sig i skolan.

I Koranen står det också att kvinnan och barnen är mannens leksaker och så kommer de här i svenska skolan och säger att alla har lika värde och att Sermin måste lära sig ta ansvar för sig själv. Det har varit så självklart förut att pappa alltid har haft rätt, och mycket annat som för Sermin förut har varit enkelt och självklart, det blir snett och skrattretande eller rentav fel i Sverige.

För Sermin finns det inget konstigt i det hennes faster berättar om hur det gick till när hon gifte sig för fem år sedan hemma i Turkiet:

'Jag var arton år gammal när jag gifte mig. Jag har inte träffat ensam min man. Min mamma först frågade mig: vill du gifta honom, du kan åka till Sverige. Min mamma ville, jag gifte honom. De lärde på min man bra och arbeta i Sverige och duktig och...'

Sermin vet nu efter 1½ år i Sverige att hon inte vill gifta sig tidigt med nån hennes mamma väljer ut, så som faster gjorde. Hon vill hellre bli lärare. Sermin har för första gången i sitt liv

upptäckt att hon ibland blir avundsjuk på pojkar i sin egen ålder, de har en frihet här som inte hon har.

— Man har kompisar som är gifta här i skolan. En pojke som är 13 år och han är gift sedan ett halvt år. Så är det en annan 16-årig kille, han är också gift. Jag tycker verkligen synd om dem som gifte sig så här tidigt.

— Tror du de ville själva?

— Jo, den där 16-åriga han sa att han ville själv gifta sig. Nej, jag vet inte den där 13-åriga han ser så ledsen ut. Alla retar honom och säger farbror till honom bara för att han är gift, hälsa till tant, säger alla, bara för att reta honom. Springer efter honom...

— Går hans fru också i skola?

— Nej, hon är 16 år, han är själv 13.

— Har hennes föräldrar bestämt det här, tror du?

— Ja, det har dom förmodligen.

Den första lektionen i sexualkunskap tyckte Sermin var spännande. Det är klart, hon måste skratta nästan hela tiden för hon kunde bara inte låta bli. En del av de andra turkiska flickorna bar sig förresten ännu konstigare år. En flicka gömde ansiktet i händerna och satt så hela timmen och en annan sa: "Tänk, jag trodde att mamman köpte lillebror på torget."

Sermin själv hade trott ungefär detsamma. "De säger att barnen skall komma, en fågel skall komma eller de skall klippa magen och barnen skall komma ut. Det står hämta dem från havet. De håller på och berättar sånt där."

— Vad tror du om det nu idag?

Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB

Allégatan 59

501 02 BORAS

Tel. 033/11 70 30

BOKTRYCK

OFFSET

ROTATION

BOKBINDERI

DISTRIBUTION

— Nu tror jag att det är ett skämt för att lura oss. De berättar ju inte sanningen liksom.

— Varför tror du att din mamma ville lura dig då?

— Jag vet inte, vi var ju så unga och hon ville nu inte att vi skulle veta om det, liksom hur man föder barn.

— Tycker du själv att det är retligt att prata om det?

— Nej, det är jättebra att prata om sånt där, så man kan lära sig nånting. Det kan ju vara bra när man blir större också — när man skall få barn själv.

— Berättar du om den där undervisningen när du kommer hem för mamma och pappa?

— Jag berättar bara för mamman. Jag är rädd för pappa. Han tycker inte om när jag berättar så där. De säger att vi inte skall lära oss sånt där. Det är så.

Det var efter det här med den första lektionen i sexualundervis-

ningen i skolan som Sermins pappa på allvar började prata om att återvända hem till Turkiet med sin familj. Han såg sig omkring på ungdomar ur turkiska familjer och fann med fasa hur många som tagit efter sina svenska kamrater. Pojkarna gick på ungdomsgården och kom hem sent på kvällarna. Flickorna var uppstudsigt och sa emot sina föräldrar och äldre syskon. Det är sånt turkiska barn får stryk för om inget annat hjälper. Än har inte Sermin gett honom några bekymmer, men han är ändå orolig för sina barn.

— Är det ingenting som är bra, tycker ni med den svenska sexualundervisningen?

— Ja, det vore bra naturligtvis att den gjorde litet, inte så mycket kanske öppet, men något i alla fall förklara hur ett barn kommer till och hur samlivet är mellan man och kvinna. Men inte så där mycket att de skall se allting, sam-

lag och såna saker, könsorgan och såna saker.

Till skolöverstyrelsen har det kommit en del brev från föräldrar som har begärt att deras barn skall slippa sexualundervisningen i skolan. Men hittills har alla fått nej. Än så länge är det inga muslimer som har skrivit, bara katoliker. Både på RFSU och på skolöverstyrelsen är man i alla fall väl medveten om problemen med undervisningen av de muslimska barnen. Det är ett faktum att Koranen och den muslimska kulturen krockar med den svenska skolans målsättning på många punkter.

Och det behövs ju faktiskt inte så mycket fantasi för att sätta sig in i vilka svårigheter som kan uppstå när två kulturer möts på det här sättet. Det är som om vi svenskar plötsligt skulle flytta till ett land där flera hustrur till samma man är en självklarhet.

Invandrarbarn bör träna båda språken

"De flesta forskare är i dag eniga om att det är en fördel att vara tvåspråkig... Barnen måste få en chans att utveckla båda språken. Annars finns det risk för att dom blir halvspråkiga. De får två dåligt utvecklade språk — det ena känslomässigt och det andra intellektuellt. Det finns också stor risk för att de hämmas i sin personlighetsutveckling.

... länge upplevde (vi) Sverige som ett enspråkigt land. När den utländska arbetskraften började strömma in tänkte vi bara på att de måste lära sig svenska så fort som möjligt. Vi glömde helt bort deras modersmål och vad som hände med det.

Många forskare har menat att modersmålet kunde hindra barnen från att lära sig svenska. Därför borde de så fort som möjligt glömma sitt gamla språk.

Man tänkte sig också att det kunde bli personlighetsklyvning om barnen blev tvåspråkiga. Skolan var helt inne på den linjen.

Men nu är alltså de flesta forskare eniga om motsatsen. Att tvåspråkigheten ger barnen större utvecklingsmöjligheter. Skolan har svängt om...

Det bästa är om barnen får utveckla båda sina språk i skolan och att de också under en inkörningsperiod — just när de kommit hit — får all sin undervisning på modersmålet. Då hänger de med och anpassar sig lättare...

Hemma är det bara bra om föräldrarna och barn fortsätter att tala sitt eget språk med varandra. Då behöver de inte hindras i den känslomässiga kontakten. Om föräldrarna har olika modersmål bör de ena sig om ett — inte än det ena,

än det andra. Det kan få hämmande effekt både på barnets språk- och personlighetsutveckling.

Tvåspråkigheten ska vara till nytta på många sätt. Den öppnar möjligheter till kontakt med fler människor, till ett större litteraturutbud och till en vidgad värld överhuvud taget. Och undersökningar visar att har man lärt sig två språk är det lättare att lära fler.

Men förutsättningen för att barnen skall bli tvåspråkiga är att de får utveckla båda sina språk i skolan. Annars blir de halvspråkiga. De får ett hemmaspråk på vilket de uttrycker känslor och primära behov och ett skolspråk på vilket de lär sig nya ord och företeelser..." (DN 20/11 1971, en intervju med psykolog Inga Gustavsson efter en studiedag om tvåspråkighet bland invandrarbarn.)

Svenska folket, ett rikt o. generöst folk, säkerligen lika generöst mot mig som mot sin Kung

Utdrag ur *Elvis Remes-Blomgrens* bok

"Hos en fattig arbetarfamilj i Savolax län, Sonjajärvi by i Finland, ökade barnantalet igen den 18 december 1930, femte i ordningen. Det blev ett flickbarn och hon döptes till Elvi Katri." Så skriver Elvy Remes-Blomgren i ett författarporträtt av sig själv i tidningen *Svensk Bokhandel*. Hon växte upp under hårda villkor i Fattig-Finland. Vid 15 år var hon tvätterska, vid 16 sågverksarbetsare. Vid 17 med barn, en outplänlig skam i hennes miljö. Hon gömde sig och barnet undan föräldrarna men hennes far letade reda på henne och barnet blev morföräldrarnas solstråle.

Själv tvingades hon av ekonomiska skäl att flytta till Sverige, blev diskerska och sömmerska, flyttade tillbaka till Finland som fabriksarbetare, återvände till Sverige och blev tvätterska, städersåa, konduktis i Gällivare, levde i social misär med dottern Marjo. Så äntligen träffade hon den "äkta svensken", gifte sig, började läsa, gick med i föreningslivet, blev vice ordförande i Kvinnogillet och SKV, FiB-ombud och politiskt aktiv. Hennes bok "Vi är ju finländare" (Gidlunds) är ett starkt gripande inlägg i invandrardebatten. De avsnitt vi presenterar här är hämtade ur tre delar av boken: först ankomsten till Sverige, sedan de svåra åren på 50-talet och till sist den medvetna nutiden. Den fick andrapris i Edita Morris och Gidlunds romanpristävling förra året.

Stiger ur tåget, står på perrongen, tittar mig omkring och skådar något så förtrollande vackert.

"Dundret" eller "Berget"?

Jag står där bara och skådar berget som har förtrollat mitt inre. Att det kan finnas så vackert i naturen!

Vaknar till verkligheten. Lyfter upp resväskan av gul fanér, traskar till adressen enligt den handritade lilla kartan, orienterar mig dit.

Gör mig hemmastadd. Inventerar mina tillhörigheter, kläderna, diktböckerna, vishäftena med Finska folksånger utarbetade av Armas Maasalo. Tar fram mina dagböcker, noterar resan hit, bläddrar i de andra böckerna, ville läsa den delen som handlar om "Södertälje" och som jag har skrivit några svenska ord i. Framkallar minnesdetaljer...

Det är påsk i början av 50-talet. Jag kommer med båt till Stockholm, någon möter mig.

Jag vill se mig omkring, besöker Kungens slott, någon tolkar för mig. Oh! så många vackra saker det finns här! Tolken förklarar. Här finns till exempel en kista som Svenska folket har skänkt till sin Kung. Jag tänker, Svenska folket, ett rikt och generöst folk, säkerligen lika generöst mot mig som mot sin Kung.

Åker senare till Gamla Stan, butiker, gränder, många, många begärliga saker i skyltfönstren, räknar mina pengar. Kan ej köpa något.

Kommer till Järnvägsstationen, resan till Södertälje börjar. Väl där lämnar nyfikenheten ej någon ro.

Ut och titta och se, tänk, jag är i Sverige, jag är en lyckans ost!

Staden är vacker, tycker jag, pittoreskt på något sätt, med kanalen, där stora båtar åker.

Jag får sån lust att köpa en

banan, det är så länge sen jag har ätit banan.

Frågar någon vad är det för frukt, det där gula som har små taggar och är stor? Det är en ananas. Ananas? Hur smakar den? Jag skäms över min okunnighet, men jag har inte någonsin ägt så mycket pengar att jag har fått göra bekanskap med en ananas. Beslutar köpa en någon gång.

Vardagen kommer efter fest och bananätandet, besöker stadens hotell, frågar om arbete med tolken som jag har med mig. Visst, vi behöver en i disken. Jag blir så glad, bara jag får arbeta.

Jag får bo på hotellet, det finns redan många finska flickor där, så jag kan tala med någon. Det här var väl roligt!

Jag har inga lämpliga skor visar det sig efter första dagens arbete på stengolvet. Jag frågar någon om jag får låna pengar till ett par skor? Visst får du det. Antecknar skulden i dagboken.

Så flyter dagarna i arbetets tecken. Det är sommar, jag brukar gå till en kulle med kanoner, bläddrar i min ordbok, drömmer. Tanken för mig igen till kanonerna som står uppställda där. Har Sverige krigat någon gång? Visst, men det är väl en hundra år sedan, kommer ihåg boken jag läst i Finland om Stockholms blodbad, var det Kristian tyrann som lät svenskarnas huvuden falla? Nog var det han. Nu får kanonerna stå där och rosta.

Det börjar regna och jag vill veta vad "sade" heter på svenska. S,s,s, sade = regn. Vad är "vesi" på svenska? V,v,v, vesi är vatten. Ja, men då måste det ju bli regna vatten!

Men vad är "lumi" på svenska? L,l,l, det är snö. Då måste det ju b,i regna snö. Hurra! Jag har lärt mig tre ord på svenska, regna vatten, regna snö. Hoppas att

jag kan hålla reda på dessa ting. Det är bra när man kommer i avskildhet som här på kullen, hit vill jag komma och lära svenska ord från min lilla ordbok.

Hösten gör sig påmind. Skriver brev till mor i Finland. Frågar hur min käraste lilla flicka har det? Sänder en peng i brevet och tänker med stor tacksamhet på mor och far som vill offra sig för att ta hand om mitt barn.

Jag saknar henne oändligt, jag är mor, men jag kan inte ha hand om mitt lilla barn. Men jag vet att hon har det bra hos mor och far, lillan är ju fars solstråle, han älskar barnbarnet, han skäms inte och bryr sig inte om folkets elaka prat om "horungen".

*

Kronofogden gjorde sina besök hos mig. Nu gällde det restskatten. Men vad hade jag som kunde utmätas? Ägde två tallrikar, två par bestick och skedar, sängar och ett bord, som var gjort av en sänggavel, med fyra skrangliga ben, köpta på Tempo. Ett köksbord och 4 stolar, samt Marjokkas och mina klädesplagg som inte fyllde en liten garderob. Javisst, jag hade ju en radio som jag hade tagit på avbetalning för att Marjokka skulle ha sällskap då hon var ensam hemma. Kronofogden var ute efter den, men den kunde ju inte utmätas. Jag lovade betala skatteskulden då jag blev så rik att det blev något över från löningen. Men jag kunde inte säga när. Jag hade ju redan så många skulder. Blev irriterad på kronofogdens besök och sade att det är nog bäst att sluta besöka mig och irritera mig med sådana krav, som härstammade från den tiden då jag var gift, och att inte min före detta man betalt min sjukvårdsskatt rår inte jag för. Ni ser ju att jag inte omger mig med lyx. Han förstod till sist, sade adjö och gick.

Marjokka klagade på huvudvärk, som kom med kräkningsanfällighet och hon klagade även på att stora pojkar skrämde henne då hon var ensam.

Pojkarna hade hotat att våldta henne och sätta eld på kåken.

Kom hem en kväll från jobbet. Dörren var öppen och ingen inne. Ropade på henne. Fick svar, men varifrån kom det. Jo, från under sängen.

— Varför är du där? Och varför skakar du så?

— Jo mamma, dom har skrämmt mig igen och bråkat. Jag är så rädd, jag vill inte vara ensam nu mer, jag vill inte.

Ja, vad gör man åt sådana saker? Jag lovade henne att besöka kommunens hyresförmedling nästa dag och fråga om dom kunde ordna ett rum med kokvrå åt oss i ett stort hyreshus, där det bodde andra också. Så skulle hon inte behöva vara ensam, då det bodde folk vägg i vägg.

Hon blev så glad som en lärka. Planerade redan hur vi skulle ha det i den nya bostaden.

Jag var tyngd av ekonomiska problem, men bäst att inte tjata om det med henne. Hon skulle nog inte fatta det riktigt. Fast hon var väl medveten hur vi hade det.

Bara genom en sådan sak som veckopeng. Hon fick 5-öringar då andra fick 5-kronor. Skillnaderna var stora.

Så kom dagen och jag traskade till Kommunens hyresförmedling. Förklarade att jag sökte bostad. Bara ett rum med kokvrå.

Tjänsteman Björklund: Varför söker Ni bostad, har Ni ingen bostad just nu?

Jag: Visst har jag bostad, men jag bor ensam i ett litet hus i slutet av Dalsgatan. Jag arbetar som konduktör på bussbolaget, jag har ofta arbeten som börjar på eftermiddan och slutar på vardagarna kl. 23—24, på lördagarna arbetar jag ända till ett och två på natten. Nu har det hänt lite tråkiga saker, det finns stora pojkar som har som förströelse att hota min dotter, som är ensam, med våldtäkter och mordbrand, hon har blivit så nervös och har huvudvärk, jag kan inte ha det så här i fortsättningen.

Tjänsteman Björklund: Ja, men kan inte bussbolaget ordna bostad åt Er?

Jag: Säkerligen, men nu är det

så att dom bara har stora lägenheter och jag har inte råd med det, jag kan bara betala för en etta.

Tjänsteman Björklund: Kommunen bygger just i Malmberget stora hyreshus som blir färdiga sådär om ett halvt år. Där blir det nog ettor även.

Jag: Men det är om ett halvår, jag behöver det nu innan det händer något med flickan.

Tjänsteman Björklund: Vi kan inte hjälpa Er, inte förrän det har hänt något, då skulle vi nog kunna ordna något.

Jag: Menar Ni, att det måste hända något otäckt och hemskt innan Ni hjälper mig? Nej, jag väntar inte. Tack för att jag fick tala med Er. Det var något som jag aldrig glömmmer.

Kom hem, Marjokka sprang emot mig med den nya bostaden i ögonen. Jag gjorde henne besviken, men vi skulle diskutera om någonting annat. Frågade henne om hon skulle vilja ta lite ledigt från skolan, resten av terminen och följa med mig i arbetet. Sitta i bussen skift efter skift. Men om det blir mycket folk i bussen så måste hon stå, för jag har inte råd att betala en sittplats. Jag blir tjuvaktig ändå då jag tar dig med mig i bussen som fripassagerare.

Hon lovade. Blev glad. Det var slut med ensamheten. Nu skulle hon bli som en konduktis utan väska.

Så blev det. Jag väntade att någon skulle kontakta mig från skolans sida och fråga varför Marjokka ej befann sig i skolan. Fick aldrig några frågor. Inga besök heller. Vem skulle sakna en liten finnjävel? Finnarna är ju ett konstigt släkte. Vi var invandrare.

Skolan i Gällivare hade nog inte någon tolk, eller var det slentrian gentemot invandrarbarn?

Blev själv sjuk. Magen krånglade, fingrarna och bena svällde. Hade tandvärk. Jag höll på att mista tänderna. Hade inte råd att laga dom och vi levde i början av 60-talet.

Besökte läkare och blev sjukskriven en hel månad.

Jag satt vid sandlåden
i en lekpark
i Eskilstuna
och såg efter
barnen.
Det var en solig dag
en helg
och parken
var fylld
med barn.
Fyra pojkar
lekte vid gungan,
två var svenska
två finska
Finnarna var bröder.

"Vad heter du?" frågade tio-åringen
den jämnåriga finska pojken

"Jag heter Matti."

"Matti... Är det ett namn?" och
han vände sig skrattande till
sin svenska kamrat.

"Matti... det är inte svenskt. Det
är inget namn!"

Den finska pojken såg sårad ut,
men svarade inte —
tydligt van vid sådant

"Kan du inte prata svenska?" frågade
den andra pojken

"Det kan jag," svarade finnen stolt

"Men din lillebror, han kan inte."

"Han är bara liten," svarade finnen
Svenskarna skrattade

"Han är bara liten" gungade de och
härmade hans finska brytning

"Hur gammal är han?"

"Atta år", svarade pojken misstänksamt

"Då går han i skolan, och han kan
inte prata SVENSKA!"

De finska
pojkar fortsatte
att gunga
men inte med
den lycka
man gungar
utan tankfullt
långsamt
väntande
på nästa
skymförd.

Hur lever man på sjukpenningen? Den är ju efter lönen. Jag trodde att kanske socialvården för första gången kunde ge ett litet bidrag. Fast jag tyckte det var genant, men jag hade ju torts gå till elverkschefen och firmans chef, varför skulle jag inte kunna gå till socialbyrån? Jag tyckte att jag ändå betalt skatt genom lönen.

Vad spelar det för roll om man besöker myndigheter, dom har ju besökt mig med sina krav.

Jag gick dit. Fick träffa tjänstemannen Johansson och följande diskussion utspelades i hans tjänsterum.

Jag: Goddag. Jag har svårigheter med ekonomin. Är sjukskriven. Sjukpenningen räcker ej. Jag ville be om hjälp.

Johansson: Är Ni från Finland?

Jag: Ja, jag är från Finland.

Johansson: Har Ni radio och telefon?

Jag: Jag har en radio som jag har tagit på avbetalning för länge sen. Jag har ingen telefon. Jag har ingenting.

Johansson: Jaha, så Ni skall ha pengarna till licensavgiften och avbetalningen?

Jag: Ånej. Pengarna skulle jag ha till hyran som jag är efter med. Även har jag skatteskulden och elskulden som skall betalas. Jag har en dotter också att försörja. Vi skulle behöva lite mat också.

Johansson: Nej, vi kan inte hjälpa Er. Det är bara så.

Jag: Menar Ni att jag ingen hjälp får. Tack i alla fall att Ni förspillde Er tid på mig. Adjö.

Adjö, adjö du socialvård. Du var inte ämnad för mig. Jag var för rik eller så var jag en "finska" bland andra finsskor som kanske hade besvärat honom. För vem är socialvården ämnad? Vad vet jag om vad denna tjänsteman tänkte, men lagen om socialvården den följde han ej. För det står väl att fattiga människor som jag till exempel skulle få hjälp? Men där står det väl ej något om utlåningar?

Lagarna är för Sveriges folk, för äkta svenskar.

Då jag blev någorlunda frisk,

blev Marjokka sjuk. Hon led av migrän. På lasarettet fanns en kurator Åslin. En vänlig, äldre, rund dam. Fick en pratstund med henne. Vi gick igenom min ekonomi och hon kunde ej förstå hur jag hade klarat mig med min lön.

Nu skulle hon ordna så att Marjokka fick bidragsförskott. Jag blev yr i huvudet av denna vänlighet, förståelse och värme. Hon var den rätta människan. Varför satt inte hon den gången på socialbyrån, då jag sökte hjälp? Eller på hyresförmedlingen, varför var inte hon elverksdirektör?

Jag blev så glad då jag tänkte, att vi skulle få ett bidrag, som hjälpte oss ur eländet. Livet var ändå värt att leva. Genom ett litet penningbidrag som kom varje månad. Bara Marjokkas migrän kunde botas. Jag tror det, åtminstone en hel del.

*

Lyckan är ett underligt ting. Den kan framträda i 125 kilos skepnad. Med skrattgropar, glimten i ögat och härligt sprudlande humor, samt en äppelpåse i handen. Trodde först att vi skulle leka Adam och Eva i Edens lustgård. Men ack nej, sådana var inte hans avsikter. Han ville ha något mer. Han ville ha mig till sig helt och hållet. Jag ville inte vara med på det riktigt. Hade haft så många besvikelser i mitt liv. Ville inte upprepa dessa mer. Vänner var envis. Uppvaktade mig med böcker och tidskrifter. Röda tomater till Marjokka, för hon skulle bli lika röd om kinderna som tomaterna var röda. Jag skulle läras att tala svenska. Han sade sig ha hittat en pärla bland musslorna. Jag kunde ej förstå att jag var så blank och ädel.

Tyckte själv att jag ej var rund, utan kantstött och fyrkantig. Men han skulle slipa kanterna och putsa mig med med lenaste sämskskinn. Han hade stora förhoppningar. Han skulle tycka om Marjokka som om hon vore hans eget kött och blod. Jag fordrade garantier av honom att så skulle ske, och att jag skulle få matpengar utan att behöva tigga det

av honom. Han lovade högtidligt.

Marjokka fick vara med då dessa löften gavs.

Han friade till mig i min dotters närvaro. Det var härligt. För första gången i mitt liv hade en människa gett löften om att jag skulle få vara hemma som en riktig mamma. Mamma som väntade sin dotter från skolan med färdiglagad mat, och visste att hennes skolgång var säkrad.

Så har livet för min del flutit i arbetets, böckernas och i föreningarnas tecken.

Han, den svenska mannen, har haft tålmod i det oändliga, uppmuntrat mig att delta i olika föreningar, tränga mig dit, förkovra mig.

Jag vet själv också att jag vill vara bland arbetarkvinnorna.

Begär inträde i Kooperativa kvinnogillet i Gällivare. Jag har

ju varit Konsummedlem många år. Blir mottagen hjärtligt. Kamratandan är toppen. Får uppgifter. Får resa och representera Gillet i olika sammanhang. Jag talar med min brutna svenska men jag skäms inte för den.

Går även med i Svenska Kvinnors Vänsterförbund. Folket i Bild/Kulturfront. Jag har fått pratsjuka. Jag vill arbeta för riktiga och viktiga saker.

Önskar även varje gång jag deltar i ett möte att här skulle finnas andra finskor också, men dom uteblir. Jag agiterar och försöker värva dessa människor men får till svar:

— Hur tror du att jag någonsin kan vara med, jag som inte kan språket? Jag vill inte vara med och göra mig löjlig.

Jag får ändå varje dag känna mig som om jag står bredvid någonting som jag uppfattar som pratbubblor. Jag går med öppna

ögon, konstaterar folkets pratande, men det känns för mig som om jag bodde i ett hus med dålig isolering, man hör mumlet men fattar inte orden: — Du som är så modig och som har lärt dig, du har det lätt. För min del får det vara, spill inte tid med mig.

Jag märker bitterheten i uttrycket. Blir våldsamt ledsen och tänker på skolgången som skulle vara ämnad för oss också. Att få gå i skola och lära sig svenska språket från grunden. Säger till henne: — Inte skall du tro att min svenska klingar så vackert, oj långtifrån. Men jag är så fräck så jag bryr mig inte om, om någon säger två eller tre gånger "hur var det du sa". Jag upprepar så många gånger det behövs. Jag vill förstå och bli förstådd. Fast nog har jag också mina mörka stunder. Ibland vill jag ge mig iväg dit jag hör och där jag förstår allt.

På en lekskola i en av Stockholms förstäder, i en grupp på 40 barn, är antalet invandrabarn 7; därtill kommer 3—4 barn vars ena förälder är född i ett annat land än Sverige.

De här siffrorna är ganska typiska genomsnittssiffror för de nya förorterna. I några, som t ex Tyresö, ligger siffrorna högre: mellan 20 och 30 procent av barnen tillhör invandrarfamiljer.

Verksamheten på den här lekskolan liknar den vanliga på dagis och lekis. Man gör inga speciella försök att inlemma invandrabarnen i den svenska gemenskapen. Mycket hänger på om barnen själva smälter in och givetvis i första hand på om de talar svenska. Många tillägnar sig språket snabbt. Ändå finns det iakttagelser att göra, som tycks bekräfta att också på lekis (och dagis) råder de klasslagar, som allt obönhörligare slår ut vissa barn, ju äldre de blir. Birgit, som arbetar på denna lekskola, berättar:

— Vad som upprör mig är att personalen behandlar barnen så olika. Vi har t ex en liten spansk pojke och en sydamerikansk flicka. De är otroligt väluppföstrade, artiga, välklädda, flickan är mycket söt. Ingen av dem möter svårigheter, är tvärtom mycket populära. Sen har vi en liten finsk pojke. Redan från början förstod vi att han hade det svårt hemma, han var slarvig och smutsig. Hans föräldrar kom aldrig till några möten. Men i stället för att vi skulle ta hand litet extra om den här pojken har det utvecklats så, att han är hela lekskolans hackkyckling. Så fort något inträffar, skylls det på honom. Jag

vågar sällan ta honom i försvar, vågar inte riskera min egen plats.

Några gånger har den här trista rutinen brutits, och det har faktiskt varit när vi haft manliga praktikanter. Annars är det som om vi väntade dåligheter av honom — och vi får dem också. Idag är Kuno helt desperat.

Visserligen vet jag att den här inställningen kommer att följa honom genom livet, i skolan, på arbetsplatsen, och antagligen förvärras. Ändå förvånar det mig att människor, som fått utbildning för just det här yrket, är så intoleranta.

Vi har zigenarbarn här också som kan berätta om samma slags förföljelse: hur de blir anklagade för att "lukta illa" när de besöker badhus eller bio, uppmanade att återvända till "sitt djävla hemland" och automatiskt misstänkta för stölder i skolan eller på arbetsplatser.

Jag vet inte hur man kommer åt de här fördomarna. Antagligen blir det svårare när folk själva får det besvärligt: då blir de intoleranta. Och i en förort som denna, med så pass många invandrare, är det som om man inte orkade med dom som är annorlunda. Och det drabbar hårdast den som man kan se ned på, inte bara för att de är och talar annorlunda utan också för att de är fattiga, har det dåligt ställt. Fast ibland tycker jag att det skulle behövas så lite för att vända den här inställningen: lite förstående, lite fantasi, lite inlevelse...

K. W.

I år är det 50 år sedan Kata Dalström dog. Harriet Clayhills, som nyss avslutat en bok om Kata (Arbetarkultur), skriver här om

Kata Dalström och kvinnokampen

*Vi får aldrig glömma
att vårt krav är hela mänsk-
lighetens frigörelse,
inte heller det ena eller det
andra könets.
För oss får det
under inga omständigheter
finnas någon speciell kvinno-
fråga.*

I den riktningen uttalade Kata Dalström sig ofta. Citatet ovan är hämtat från ett av hennes föredragsmanuskript om socialdemo-

krati och "feminism" 1906, ett år då diskussionen om partikvinnornas taktik i rösträtsfrågan var särskilt het. En del av dem hade närmast sig "Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt" på ett sätt, som enligt Kata Dalströms åsikt stred mot partidisciplinen.

Hon höll alltid denna klara gräns mot vad hon brukade kalla överklasskvinnorörelsen, en rättfram beteckning som varken på hennes tid eller senare har varit vanlig i svensk kvinnodebatt.

Men hade hon nöjt sig med att markera denna gräns och för övrigt godta de manliga partikamraternas åtgöranden, då skulle hon för oss idag vara ointressant.

Hon kombinerade emellertid sitt krav på principfasthet med kritik, när hon ansåg att det behövdes. All kadaverdisciplin var henne främmande. Det var parti-programmet och socialismens principer hon böjde sig för, inte ledarna.

Efter 1907, då den allmänna rösträtten för män blivit erkänd i princip, sade hon sålunda klart ifrån att partiet borde driva kampen för kvinnans fulla medborgerliga rättigheter med större energi än vad som var fallet. Hon tog därefter ofta upp den kvinnliga rösträtten i sina agitationsföredrag; ett par intressanta manuskript från 1911 hör till det som bevarats.

Solidaritet utåt skulle inte utesluta kritik inåt. Allra minst borde kvinnorna vara ödmjuka. Hon kunde tvärtom bli alldeles för-tvivelad över deras lojhet och räddhåga. Men hon klandrade också de manliga partikamraterna för att det inte hjälpte kvinnorna, utan tvärtom ofta hånade dem och höll dem nere.

Kata Dalström gjorde det alltså inte lätt för sig i kvinnofrågan, lika litet som i något annat avseende.

*Överklasskvinnornas strid
är en kamp om makten över
guldet
mellan männen och kvin-
norna,
en kamp, i vilken männen
hittills
avgått med segern.*

Därav alltså den speciella kvinnofrågan — i motsats till den män-niskorätsfråga, som det gällde för underklassens kvinnor att dri-

*11 december i år är det 50 år sedan Kata Dalström dog —
den mest färgstarka kvinnliga agitator som svensk arbetar-
rörelse har frambringat.*

*Hon var född 1858 och levde alltså under själva det indu-
striella genombrottets epok i Sverige.*

*Hennes far var bruksägaren, titulärprofessorn Johan Os-
kar Carlberg och hennes barndom förflöt i patriarkalisk
bergslagsmiljö. Som ung kom hon i kontakt med de liberala
idéer som de nya borgerliga ledarskikten hyllade. Hon gifte
sig 1878 med Gustaf Dalström, som hade ett av tidens mest
intressanta yrken: han var ingenjör. De fick sju barn, det
sista 1896. Hon satte upp hem och administrerade stora hus-
håll på de orter dit mannens skiftande uppgifter förde dem.*

*Från de liberala idéerna — som inkluderade den borger-
ligt dominerade kvinnoemancipationen — gick hon vidare
till tidens farligaste lära, socialismen. 1894 tog hon det
dåförtiden livsavgörande steget att ansluta sig till det social-
demokratiska partiet.*

*Fram till sekelskiftet användes hon inom kvinnoorgani-
sationerna i huvudstaden. Därefter började hennes lands-
omfattande agitationsturnéer.*

*Hon var medlem av partistyrelsens verkställande utskott
från kongressen 1900 till kongressen 1905.*

*Vid partisplittningen 1917 anslöt hon sig till Sveriges
socialdemokratiska vänsterparti, och hon stannade kvar i
detta parti också när det 1921 godtog de 21 teserna, som
bland annat innebar namnbyte till Sveriges kommunistiska
parti.*

*Enligt min mening är Kata Dalström fortfarande intres-
sant, inte minst genom att hon reagerade så starkt för sin tids
omvälvningar.*

*Hon levde sitt liv i förändringarnas centrum.
Harriet Clayhills*

va fram. Så resonerade Kata Dalström i den första av tre artiklar om "Den svenska överklasskvinnorörelsen", som hon i november—december 1898 publicerade i Social-Demokraten.

Hon hade personliga erfarenheter av den borgerligt-liberala kvinnorörelsen från åren 1885—88, då hon med sin familj hade bott i Stockholm. Hon hade då inte själv hunnit längre i sin utveckling än att hon uppfattade kvinnosakskvinnorna som radikala.

Den enda av sina föredömen från denna tid, som hon efter sin anslutning till arbetarpartiet 1894 fortsatte att högakta, var Ellen Key. Det berodde i sin tur på att Kata Dalström, i likhet med de flesta av sin tids socialdemokrater, uppfattade konst, litteratur och övrig bildning som någonting frigjort från de politiska frågorna (en avgjord inkonsekvens i den marxism man sade sig gå in för). Dessutom solidariserade sig Ellen Key i många av dagsfrågorna med partiets politik och hjälpte på det sättet till i kampen för bättre arbetsförhållanden och mer social rättvisa. Det var just där de egentliga kvinnosakskvinnorna svek, hävdade Kata Dalström. Den tred-

je av de ovan nämnda artiklarna konkluderade hon med, att det inte existerade något som helst samband mellan "överklasskvinnorörelsen" och "de djupa ledens sociala nydanings- och frigöringsarbete".

Och i en artikel 1903 förklarade hon att hela Fredrika Bremerförbundet för henne tedde sig som en fråge- och upplysningsbyrå "för arbetsköpare och arbetstagare på överklasskvinnornas arbetsfält". ("Överklasskvinnorna och deras verksamhetsområde, sedda genom socialdemokratisk synvinkel", i kalendern Lucifer, nr 1, 1903.) Hon förklarade vidare att hon naturligtvis inte väntade sig att överklasskvinnorna skulle kunna ställa sig på klasskampens grundval, men hon föreslog dem att börja organisera "alla dessa stackars överklassflickor, som arbetar vid telefonerna, på kontoren och i butikerna — för löner så eländiga att det är hjärtskärande att bara tänka därpå." På samma sätt är hon i de inledningsvis nämnda föredragen från 1906 ("Socialdemokrati och feminism") upprörd över att borgerligt-liberala kvinnosakskvinnor söker stöd i rösträttsfrågan från socialdemokratiskt håll, fast de aldrig gett något bidrag till arbetarkvinnornas kamp.

Feministerna tiger i frågan om bättre arbetarskyddslagar för kvinnor och barn, resonerar Kata Dalström. De tiger när det gäller att bekämpa det tomt- och aktiejobberi som särskilt Stockholm lider under. De protesterar inte mot den skändliga utsugningen av kvinnlig arbetskraft, tvärtom bidrar de ofta till den i sin egen skap av överordnade. De deltar ingalunda i kampen mot prästvåldet. Överklasskvinnorna har helt enkelt lyst med sin frånvaro när socialdemokraterna har kämpat sin hårda kamp inom och utom riksdagen. "I stället har de kommit på våra möten och jollrat om att vi borde lämna klasskampen och gå in för social fred — som skulle totalt omintetgöra varje möjlighet för oss att vinna någon förbättring."

*Så ni ser det går —
men mer än en gång har i
sanning
både fru Sterky och jag varit
färdiga att uppges allt
hopp
om att få sunt förnuft
i kvinnornas små "trind-
skallar".*

Så uttryckte sig Kata Dalström i anteckningar till ett föredrag "Kvinnorna, socialismen och förädlingslivet". Det kan studeras i en av de många anteckningsböcker med svarta vaxdukspärmar som hon bar med sig på sina agitationsfärder och som nu finns på Arbetarrörelsens arkiv i Stockholm.

När hon 1894 kom med i partiarbetet i Stockholm, var det till en början både för henne själv och andra naturligt att hon skulle sättas in på kvinnofronten. Trots all teoretisk likställdhet i kampen fanns det i praktiken kvinnliga och manliga arbetsuppgifter inom partiet.

Till det kvinnliga hörde bl. a. att skaffa in pengar genom basarer och att ordna julfester och utfärder. Kata Dalström var med också om sådant. Men det visade sig snart att hon passade bättre för mera direkt aktion. Hon gavs raskt uppgifter inom Allmänna kvinnoklubbens agitation, hon användes för organisationsarbetet bland huvudstadens arbetarkor, och hon var med om att starta Kommittéen för den kvinnliga agitationen.

Anna Maria Katarina (Kata) Carlberg med sin fästman, ingenjör Gustaf Dalström. 1876.

T. h. Kata Dalström kort före sin död 1923.

Kata Dalström (skymtar i dörren) som talare på folkmöte i Småland. 1909.

Tiden fram till sekelskiftet var ett slags uppvärmningsperiod för henne. Sedan vidgades hennes verksamhet: hon kom med i partistyrrelsens verkställande utskott och hon började resa på agitationsturnéer ute i landet.

Hon hade vid det laget själv insett, att hon passade bättre för facklig och politisk agitation utan könsgränser än för att ta hand om de speciellt kvinnliga frågorna. Det blev Anna Sterky som klarade att få ordning på kvinnoorganisationerna.

Men Kata Dalström fortsatte att ha kvinnomöten där hon drog fram, och textilarbeterskornas strävanden fortsatte att vara ett specialintresse för henne hela livet.

Hon stödde det socialdemokratiska ungdomsförbundet ända från starten 1903 och i dess klubbar mötte hon allt oftare radikala unga kvinnor med markerat socialistisk övertygelse. Det var hon glad för.

Ju mera kamratlighet och verklig jämställdhet i kampen, desto

bättre. Ju mindre prat om speciella kvinnofrågor, desto bättre. Vad det gällde för henne var fortfarande att vinna också kvinnorna för de socialistiska idéerna — och att få både män och kvinnor att tillämpa dem i praktiken.

Om det handlade hennes agitationsföredrag och hennes många artiklar i Fram, Stormklockan och arbetarrörelsens dagspress. Två av hennes broschyrer var direkt riktade till kvinnorna. Den första ("Till arbetarklassens kvinnor", 1899) inskräppte betydelsen av organisation, inte minst för att kvinnorna skulle komma ur sin låglönesituation. I slutappellen varnade hon kvinnorna för att lyssna till överklassens löften. Det är löften som skulle komma att svikas nu som förr, så som det alltid skett i kampen mellan arbete och kapital. Seger kan kvinnorna vinna bara genom egen kraft, i samarbete med sina manliga kamrater.

Den andra broschyren hade titeln "Vad vill kommunismen? Ett ord till kvinnorna" och publice-

rades 1919. Då var Kata Dalström sedan två år med i Sveriges socialdemokratiska vänsterparti, som kämpade för att bygga upp sina organisationer i konkurrens med det gamla partiet.

Revolutionerna och kontrarevolutionerna ute i världen hade gjort de socialistiska appellerna till blodigt allvar och tvingat alla att ta ställning. Inte minst inbördeskriget i Finland hade skrämt många i Sverige som tidigare talat vitt och brett om nödvändigheten av omvälvningar. Kata Dalström hade haft det moraliska modet att försvara Finlands röda, för vilket hon bl. a. kallats "strupavskärarnas hjälpkärring". Det var tider när många gamla vänskapsband brast.

Att Ellen Key stödde en appell till förmån för Finlands vita fick Kata Dalström att skriva ett upprört brev till henne i februari 1918 (bevarat i Ellen Keys arkiv på KB). Alla våldsdåd är upprörande, skrev hon, men borgarblod är inte renare och heligare än proletärblod, mord är mord, därför

kan jag inte uppröras mer av de rödas våldsdåd än av de vitas. Brevet slutar:

"Ellen Key i aktivisternas led!

Ellen Key i flock och farnöte med vårt lands argaste aktivister! Det är dock en syn, som en gammal trogen vän aldrig trott sig behöva få se! Du har genom detta steg omintetgjort allt arbete du förr gjort!"

Också i broschyren "Vad vill kommunismen?" tar Kata Dalström den fulla konsekvensen av den revolutionära linjen — hon försvarar t. ex. proletariats diktatur.

Hon är fast övertygad om att inga halvmesyrier räcker, när ett socialistiskt samhällssystem skall byggas upp. Det krävs nya människor, ett nytt tänkande, det framhåller hon nu som ofta tidigare.

Och hon ser en jätteuppgift för kvinnorna i att lära nya släktled att tänka socialistiskt — så litet resignerad är hon fortfarande, så mycket vågar hon tro kvinnorna om. Hennes slutappell har ett känsloläge som nu verkar främmande för oss på våra desillusionerade breddgrader. Men är det inte just så man idag uttrycker sig i de länder där visionerna finns kvar och där kampen för dem är hård, dagsaktuell verklighet?

Framåt måste vi!

*Genom nöden och eländet
måste vi!*

*Därborta vid synranden lyser
socialismens fyrbåk oss vägen.*

*Dit bort vill vi vandra,
vi alla*

som längtar efter våra drömmars land, socialismen —

*och dit skall vi tåga
om vi blott själva vill.*

*Men då måste vi lära oss
tänka kommunistiskt*

*och omsätta våra tankar
i handling*

och glad offervilja,

*i kamp för idealen taga på
oss de bördor*

den sociala världsrevolutionen kan komma att

lägga på våra skuldror.

Leve den sociala revolutionen!

Ring! Vi kommer när du har tid

De orden möter du på affischtavlor över hela landet. Se dem som ett uttryck för vår omsorg om dig. Och som en uppmaning att se över försäkringsfrågorna i tid för dig själv och de dina. Kunniga Folksam-ombud är beredda att hjälpa dig på den punkten — även om det inte är aktuellt med några nya försäkringar. De startar med en behovsutredning som ger er möjlighet att bedöma vilket skydd ni behöver därhemma — och har råd med.

Vi tror det är trevligast för dig att själv ringa och avtala om tid. Gör det! (Telefonnumret hittar du enklast i telefonkatalogen.) Sedan kommer något av våra Folksam-ombud hem till dig på den tid du själv vill — gärna på kvällen. Självklart kan du komma till oss om det passar dig bättre.

Ditt Folksam-kontor är nu öppet 8—18
måndag—fredag.

FOLKSAM

Varför blir det aldrig fred i Mellanöstern? Varför kan inte araber och judar leva i fred? Det är frågor många ställer sig och frågor som allt oftare ställs på sin spets nu senast när ett nytt storkrig bröt ut i området. Annika Rosenberg skriver om bakgrunden till Palestinakonflikten.

För ett demokratiskt Palestina

För att få svar går det inte att bara försöka reda ut Israels och arabstaternas förhållande till varandra — nej, det man först måste ha klart för sig är det grundläggande — frågan om palestinerna och deras roll i konflikten.

I år har Israel firat 25-årsjubileum med pukor, trumpet och militärparader. Under 25 år har världsoptionen matats med spaltmetrar om hur demokratisk, socialistisk, framstegsvänlig och progressiv den sionistiska staten är. Deras propagandakampanjer har varit framgångsrika, det kan man inte förneka, men efter juni-kriget 1967 har allt fler börjat inse Israels karaktär och tagit ställning för det palestinska folkets rättfärdiga kamp, som på allvar tog fart i mitten på 60-talet. Om man nu skingrar de dimridåer som lagts ut hur ser då staten Israel egentligen ut?

Sionismens grundläggande målsättning var att genom invandring av all världens judar skapa en judisk stat i Palestina. "Ett land

utan folk — till ett folk utan land" — var en av huvudparollerna. När den sionistiska koloniseringen tog fart i början på 1900-talet var kolonialismens idéer vitt spridda, och sionisterna hade inga svårigheter att sprida myten om det öde Palestina. Det palestinska folket som i århundraden levtt och byggt upp ett fungerande samhälle i landet — det räknades inte.

För att den judiska staten skulle bli verklighet måste det palestinska folket fördrivas. Men liksom alla andra kolonisatörer genom historien mötte och möter sionisterna motstånd från den inhemska befolkningen.

Medan sionisterna koloniserade Palestina, byggde kibbutzer, fabriker och skapade ett helt separat judiskt samhälle i landet, upprepade palestinaaraberna sitt krav: "Upprätta en demokratisk regering där vi i enlighet med vår andel av befolkningen får majoriteten". Kravet som framfördes under blodiga demonstrationer under hela 20- och 30-talet non-

chalerades naturligtvis av sionisterna — de ville ju bygga en judisk stat — och av den brittiska mandatmakten som, för att upprätthålla sin egen makt, använde sig av den välbeprövade taktiken "söndra och härska".

Sionisterna köpte successivt upp jord av storgodsägare, som själva bodde utanför landet, medan de palestinska arrendebönderna, felaherna, de som brukade jorden fördrevs från sina hem.

Ett av de effektivaste vapnen för att skapa en separat judisk ekonomi blev Histadrut, Israels LO. Histadrut inledde kampanjer för att judiska arbetsköpare inte skulle anställa arabiska arbetare och dess medlemmar fick betala två speciella obligatoriska avgifter — "För judiskt arbete" — för organiserandet av strejkvakter mot anställande av araber. "För judiska varor" — för organiserandet av bojkott mot arabiska varor. Men de partier som kallade sig socialistiska inte kunde väl de gå med på detta? Jo, det var faktiskt ingen som höjde sin röst i protest mot denna medvetna diskriminering av araberna.

En folklig resning av palestinaaraberna 1936—39 slogs ned, britternas försök att begränsa den judiska invandringen stötte på häftigt motstånd och "västerlandet" var angeläget att få en "lösning på judeproblemet" till stånd. Motsättningarna mellan ett allt starkare judiskt och ett försvagat arabiskt samhälle ledde till att britterna inte ansåg sig kunna "upprätthålla" ordningen längre utan beslöt överlämna ansvaret till FN.

Så kom FN in på scenen. Med ett delningsförslag, som innebar att judarna och araberna skulle erhålla tre landområden vardera. Varje landområde skulle förenas

Palestinska barn i ett flyktingläger.

med de andra genom specialkonstruerade knutpunkter och Jerusalems, en helig stad för såväl araber som kristna och judar, skulle få internationell status. Hur såg då områdena ut befolkningsmässigt? Inom de områden som var avsedda för araberna var befolkningen till 90 procent arabisk och i områdena avsedda för judarna fanns 498.000 judar och 497.000 araber. Dessa befolkningstal stod helt klara för FN när delningsplanen antogs i november 1947. Planen antogs dock inte utan starkt motstånd och det var först efter påtryckningar från amerikanska storbolag mot bland annat Haiti och Liberia som förslaget gick igenom.

Palestinaaraberna var naturligtvis hela tiden motståndare till att deras hemland skulle delas. Sionisterna var heller inte nöjda. Andelen araber i den "judiska" delen var alltför stor. På papperet godkände de delningsplanen men samtidigt, i största hemlighet för att inte världsoptionen skulle väckas, angreps palestinska byar. I mars 1948 inleddes PLAN DALET. En av de tretton militära operationerna gällde byn DEIR YASSIN.

Byn angreps av de sionistiska terrorligorna Stern och Irgun. 254 människor mördades, byn jämnades med marken och de överlevande föreviades på parad i Jerusalems. Med flygblad och högtalarbilar som ropade: "Om ni inte lämnar era hem skall Deir Yassins öde bli ert", spred sionisterna sedan beskrivningen av massakern. Terrorn hade avsedd effekt. 8—900.000 araber flydde. Omkring hälften av dem till Transjordanien, 200.000 till Gaza, 100.000 till Libanon och ungefär lika många till Syrien. Den sionistiska propagandan framhärdar i påståendet att den palestinska massflykten orsakades av arabregimernas uppmaning till palestinerna att ge sig av för att inte vara i vägen för de framryckande arabiska arméerna — men en grundlig undersökning som gjorts visar att detta påstående är en bluff.

Vad gjorde då FN vars plan saboterades? Jo, man anmodade Israel att låta de palestinska flyktingarna återvända hem. Israel vägrade. Detta var 25 år sedan och majoriteten av det palestinska folket bor fortfarande i flyktingläger utanför sitt hemland.

För var och en som har en judisk mamma är det fritt fram att bosätta sig i Israel — men det palestinska folket som i århundraden levit i landet de förvägras varje rätt att återvända. Men sionisterna lyckades inte fördriva alla araber. Under vilka förhållanden lever då araberna i en stat som helst såg att de inte existerade?

Palestinaaraberna lever som andra klassens medborgare i sitt eget hemland. De kan när som helst utsättas för ett mycket effektivt förtryckarredskap. MILITÄRA UNDANTAGSLAGAR. Dessa lagar som formellt riktar sig mot både araber och judar, innebär bland annat — att en person kan tvingas att alltid begära tillstånd för att få lämna sin bostad — kan sättas under ständig polisbevakning — kan fräntas sin egendom eller förbjudas att begagna sig av denna — kan förhindras att träffa en annan person — kan få begränsade möjligheter till yrkesutövning eller kommunikation (exempelvis genom presscensur) — kan fängslas på administrativ väg, dvs. utan anklagelseakt, på obestämd tid och utan rättegång — kan förvisas till utlandet utan möjlighet att återvända. Dessa åtgärder som inte bara finns beskrivna på papperet utan används dagligen vidtas utan någon som helst insyn av civila domstolar eller folkvalda instanser. I praktiken en total rättslöshet alltså. Vad undantagslagarnas funktion är — det är inte svårt att inse — det är naturligtvis att förhindra varje form av opposition från araberna i Israel. De drygt en miljon palestinerna, som lever inom Israel och de 1967 ockuperade områdena utsätts för flera slag av diskriminering. I utbildningen t. ex. för att på så sätt tjäna som billig arbetskraft. De tillåts inte bli medlemmar i de så kallade socialis-

tiska kibbutzerna eller i något av de största politiska partierna. Sionisterna såg helst att de inte existerade. Men vad vill då palestinerna själva, vad ser de för lösning på konflikten?

DET OMOJLIGA

Det är tusen gånger lättare
att trä en elefant igenom ögat på
en nål

att fånga stekta fiskar i Vintergatan
att plöja upp havet
att få krokodiler att tala
tusent gånger lättare
än att med era förföljelser
utsläcka en enda tankes skimmer
att tvinga oss en hårsman
ifrån den väg vi valt
Som vore vi otaliga vidunder
i Lydda, Ramleh och Galiléen
blir vi här kvar, en mur på era bröst
en glasskärva, en kaktustagg i era
strupar
en storm av eld i era ögon

Här blir vi kvar, en mur på era bröst
och diskar fat i era barer
tvättar golv i era sotiga kök
fyller glas åt herrskapen
för att rycka matbiten åt våra små
ur era blåa betars käftar
Här blir vi kvar, en mur på era bröst
hungriga, nakna, trotsande
och sjunger våra sånger
fyller gatorna med demonstrationer
fängelserna med stolthet
fostrar vrede i våra barn
i generation efter generation
Som vore vi otaliga vidunder
i Lydda, Ramleh och Galiléen

Här blir vi kvar
och skyddar oliv- och fikonsträdens
skugga
planterar tankarna som jätten i degen
med isens kyla i våra nerver
det röda helvetet i våra hjärtan
Om vi törstar, pressar vi ur klippan
om vi hungrar, äter vi av jorden
men vi beger oss inte av
och vi snålar inte med vårt blod
Ty här har vi vårt förlutna
vår nutid
och vår framtid
Så grip fast och slå djupt i berg-
grunden,
våra levande rötter!

Ur "Palestinsk poesi"

Utg. av FiBs: Lyrikklubb

Kvinnodemonstration i Amman 1970 mot USA-imperialismen.

Fram till junikriget 1967 satte palestinerna sitt hopp till arabstaterna. De i början på 1950-talet nybildade regimerna som Egypten, Syrien och Irak talade om arabisk enhet och befrielse av Palestina, och Nasser hade sina främsta anhängare just bland palestinerna. Men den arabiska enheten visade sig vara tomma ord och den algeriska revolutionens seger 1962 gav ytterligare stöd för tankarna om att det palestinska folket självt skulle befria sitt hemland. I mitten på 50-talet bildades Al Fatah, som 1 januari 1965 företog den första väpnade aktionen. 1964 hade PLO, Palestine Liberation Organisation bildats. PLO var inte bildat av folket, liksom inte till det utan byggde en armé av samma typ som den egyptiska, hierarkiskt uppbyggd och chanslös mot den sionistiska militärapparaten. PLO:s ledare en viss Shukeiry har främst gjort sig känd genom att tala om att kasta judarna i havet. Al Fatah och Arab Nationalist Movement väg-

rade dock underordna sig det dåvarande PLO och dess reaktionäre ledare.

Junikriget 1967 markerade slutet för tilltron till de arabiska regimernas förmåga att befria Palestina — och starten för den självständiga palestinska befrielse-rörelsens uppsving. Från att ha räknat sina kadrer i hundratal kunde nu befrielse-rörelsen successivt mobilisera och organisera majoriteten av det palestinska folket, som i huvudsak befann sig i Jordanien men också i Libanon, Syrien och i de av Israel 1967 ockuperade områdena.

Under de närmast följande åren byggde befrielse-rörelsen upp ett helt nytt samhälle, ett samhälle med flyktinglägren som bas. Politisk och militär skolning byggde upp rörelsens kader både kvalitativt och kvantitativt. Såväl kvinnorna som männen mobiliserades i massorganisationer. Man startade en omfattande social och medicinsk verksamhet. Befrielse-rörelsen organiserade skolundervisning, förbättrade bostäder och hygien, hjälpte bönderna med skörden och där de arabiska regeringarna visat ringa intresse för att skydda befolkningen mot den israeliska aggressionen, speciellt då i södra Libanon har gerillan byggt skyddsrum mot flygangreppen

och försvarat folket med sina vapen.

Den palestinska befrielse-rörelsen består idag av ett flertal organisationer av vilka de största är Al Fatah, PELP (Folkfronten för Palestinas befrielse) DPFLP och As Saeka. Dessa samarbetar inom ramen för PLO, Palestina Liberation Organisation (att skilja från det tidigare omnämnda PLO under Shukeirys ledning). PLO har som mål att krossa den sionistiska statsapparaten och ersätta denna med en demokratisk stat där människor oavsett ras och religion skall leva tillsammans med samma rättigheter och skyldigheter. Judar, araber och kristna.

Men det palestinska folket har inte bara staten Israel som fiende — de står i motsättning till USA-imperialismen och reaktionära arabiska regimer, som vid ett flertal tillfällen med USA:s och Israels goda minne försökt krossa gerillan. I Jordanien i september 1970 och nu senast i Libanon våren 1973.

Hur förhåller det sig då med det senaste kriget i Mellanöstern? Har det något med palestiniernas kamp att göra? Nej, den kamp som de arabiska staternas arméer för är en kamp som begränsar sig till att återta de områden som ockuperades av Israel i junikriget 1967. Denna kamp är inte liktydig med det palestinska folkets för ett demokratiskt Palestina. Oavsett om stormakterna lyckas få en "lösning" till stånd mellan arabstaterna och Israel kommer det inte att bli en varaktig fred i Mellanöstern förrän det palestinska folkets rättmätiga krav tillgodoses.

**STÖD DET PALESTINSKA
FOLKETS BEFRIELSEKAMP
STÖD KAMPEN FÖR ETT
DEMOKRATISKT
PALESTINA**

BEKÄMPA USA-IMPERIALISMEN, SIONISMEN OCH DE REAKTIONÄRA ARABISKA REGIMER SOM STÅR I VÄGEN FÖR DEN PALESTINSKA BEFRIELSEKAMPEN.

Vill du veta mer

Beställ **För ett demokratiskt Palestina** ny Palestinabok för 15 kr, utgiven av Ordfront. Prenumerera på **Palestinsk Front**. 15 kr för sex nummer. Pg 55 48 20 — 1.

Följande brev skrev Anne Lidén hem till sina föräldrar när hon varit med om beskjutningen av ett palestinskt flyktingläger. Läs det!

Till mamma och pappa

Till minne från er dotter av den dag hon befann sig i ett flyktingläger tillsammans med palestinska kvinnor och barn. Detta läger heter Shatila och ligger utanför Beirut. Hon var i en skola i utkanten av lägret alldeles i närheten av Shatila Square. Skolan drivs av UNRWA och det fanns plats för 200 barn i åldern 4—6 år. I skolan fanns också en annan verksamhet; en grupp palestinska kvinnor och en del libanesiska driver sedan 1967 en broderiverkstad med egna medel. De startade verksamheten för att hålla de palestinska kvinnornas utsökta gamla broderikultur levande. För att ge kvinnorna i lägret en möjlighet att tjäna egna pengar och att aktivera dem socialt och politiskt. För att använda broderiet som ett politiskt vapen för att ge det palestinska folket ett självförtroende och slutligen för att visa omvärlden att det finns en palestinsk kultur och att det är en gammal kultur och det palestinska folket lever.

Onsdagen den 2 maj befann jag mig i denna skola för att intervju kvinnor som broderade om denna verksamhet och för att köpa en del av deras produkter. Efter en halvtimme hördes skottsälvor runt hela skolan. Alla barnen samlades ihop i korridorerna utanför rektorsrummet som låg mitt i skolan. Vi som var i broderirummet, det största rummet, satte oss ner utmed väggarna. Alla var lugna utom barnen som skrek och grät hejdlöst. Det var mellan 50 och 70 barn. Lärarna var lugna och lekte med barnen, sjöng med dom och berättade vad som hände utanför skolan. Vi fick reda på att det var de libanesiska soldaterna som hade posterat sig runt omkring skolan för att skjuta mot lägret.

Det var här som striderna började. Skottsälvorna ekade och skakade hela byggnaden. Så fort som skottsälvorna hade satt igång med täta kulsprutematter och dova granatsmällor och bomber gick alla de unga lärarna fort runt i den stora salen och klistrade för alla fönsterrutor. Barnen leddes in i det stora rummet där vi andra satt. Vi var ca 30 kvinnor av olika åldrar. Två gamla kvinnor i traditionella kläder var mycket bekymrade och bad och grät om vartannat hela tiden. Den ena kvinnan hade tre söner som var fedayin. Fedayin. Det var vad alla tänkte på. Alla pratade om det men på ett indirekt sätt. Fedayin. Den palestinska gerillasoldaten, deras enda hopp om att få leva i ett demokratiskt Palestina, om att få återse sitt land och leva ett människovärdigt liv.

Kvinnorna broderade hela tiden. De var aktiva, pratade och skojade hela tiden. En del sydde ihop färdigbroderade kuddar, andra räknade gamla traditionella mönster och tecknade upp dem. En av de kvinnor som startade alltihop, berättar att de samlar ihop så många av de gamla broderierna de kan hitta. Hon berättar hur det gick till när kvinnorna lärde sig att brodera.

Vi satt utmed väggarna och kröp ihop extra mycket när brisaderna dånade alldeles utanför fönstret. För de flesta kvinnorna i rummet var detta vardag. Så här hade de haft det i 25 år sade de som hade "flytt" -48 eller sedan -67. De har aldrig haft något hem sedan dess. Flyktinglägren upplevs som ett enda stort hån och en skymf. Det är inget hem och ska inte bli något permanent heller. Vårt hem är ju Palestina.

I lägret blir kvinnorna lätt apatiska och nedgångna. De flesta har kroniska underlivssjukdomar fick vi veta när vi var på kliniker och skolor som gerillan organiserat. De flesta har också mellan sex och tio barn. De gifter sig tidigt och är gamla redan i 30-årsåldern.

Den skojigaste av alla är en kvinna som hela tiden berättar roliga historier och gör skojiga saker. Nu kommer hon in i rummet med ett fynd och en nyhet. Hon visar upp en del av ett skott eller en kula som hon hittat i ett av skolrummen. Hon berättar att den där väldiga smällen vi hörde alldeles nyss var stallet som bombades. Hon berättar att de bett soldaterna via telefon till myndigheterna att inte skjuta på skolan.

De libanesiska soldaterna är väldigt fega. De vågar sig inte in i flyktinglägren där gerillan finns. Istället posterar de sig på de höga sanddynerna där vägarna söderut går och skjuter rakt ner i svackorna mellan dynerna där lägren ligger. Fedayin har slagit tillbaka soldaterna från vår skola.

Det är risk att vi blir ett mål för soldaterna om fedayin tar skydd vid skolan. Så de meddelar en gerillasoldat som lagt sig vid utkanten av skolgården att det finns 100 kvinnor och barn i skolan och att det är bäst att de tar skydd någon annan stans.

Det blir lite tystare och smällarna hörs längre bort ifrån. Mitt på eftermiddagen vid halv tvåtiden får barnen lite kokt mjölk och ett par kex var. Vi andra äter två kex och ett glas te lite senare vid fyra-tiden.

Vi visste inte hur länge det skulle hålla på. En kvinna sade till mig att vi kunde bli sittande här hela dagen utan någon mat. Det var väldigt farligt för folk att undsätta oss och andra som bodde i lägret. Vi fick höra att Röda Korset och Röda Halvmånen hade skickat ut bilar men att libanesiska soldater beskjutit dem så att de inte kunde hämta oss. Den palestinska kvinnan som jag kom dit med frågade om jag inte kunde skicka efter en bil från svenska ambassaden så kanske den kunde ta några av barnen. Telefonnummer saknades.

Den kvinnan som stod för skolan var väldigt nervös hela tiden. Hon sade att hon inte hade ro att sitta ner utan hon gick runt och pratade med lärarna (de var väldigt unga allihop) och hon pratade med oss.

På eftermiddagen kom åter soldaterna närmare och det smällde enormt utanför oss. Skolan låg omgiven av en bred mur mot gatan och med dyner och vallar mot lägret och mot vägen på dynens höjd så vi var relativt skyddade. I Shatila-lägret bodde 14.000 personer enormt hopträngda. Jag undrade hur de hade det. Många människor hade säkert dött. En kvinna sade mig att barnen var så rädda för att de inte visste om deras föräldrar var levande eller döda när de kom hem. Några dagar tidigare hade jag besökt lägret och sett hur familjerna levde. Små, små skul för en familj på 10–12 personer. Korrigerad plåt, brädlappar, några betongtegel som en halv mur. Till tak plåt och bräder med stora stenar på för att de inte skulle blåsa bort. Allt detta var byggt på sanden. Sanden flög omkring och det fanns inget golv utan alla bodde och låg och gick i sanden. De små barnen blev väldigt sjuka av sanden som de åt. Nästan alla barnen var sjuka. TBC, tyfus och andra farliga sjukdomar var vanliga. Vi fick olika uppgifter. UNRWA:s representant sade att alla barn fick vaccin mot smittkoppor och TBC och annat. Men på gerillans kliniker sade de att de inte hade tillräckligt med vaccin. Det var likadant i alla läger i Jordanien, Syrien, Gaza och de ockuperade områdena.

En kvinna frågade mig vad som skulle kunna säljas i Sverige som de kunde producera här i lägret. Jag föreslog västar eller tunikor. Så hon sade till mig att rita förslag på västar och tunikor. Jag utgick från galabea-modeller med arabisk armskärning och gjorde en massa förslag. Vi satt några stycken och diskuterade det europeiska modet med långbyxor. Dom sade att det hade de palestinska kvinnorna haft i över hundra år och längre tillbaka under klänningarna. Så när de arbetade på fälten lyfte de upp kjolarna som hade byxor under. Det visade sig vara en bra idé att jag ritade modellerna. Alla använde de vita papperen att vifta med inför soldaterna när vi for därifrån.

En kvinna berättade för mig att så här hade hela hennes liv varit. Hon flydde som det heter när

israelerna besköt hennes stadsdel i Jerusalem för att fördriva palestinerna. Hon berättade att hon varit med om detta många gånger. Hon sade att hon var så ledsen för att palestinerna var så fattiga och inte kunde göra så många artiklar och TV-program och tidningar om sin situation som israelerna kunde. Om fler människor kunde föra vidare det som skrevs och forskades i på Palestine Research Center så skulle nog folk förstå att det palestinska folket ville leva i fred i sitt land och att det är israelerna som startat allt detta. Hennes föräldrar hade bott i 75 år i sitt hus och sedan stal israelerna allt de ägde, möbler, djur och gård. Nu bor det israeler i huset.

Jag har läst om detta i fem år sedan jag började en gång med att fotografera palestinska barnteckningar och sedan var i Egypten och tittade på barnen som vävde gobelänger i Harsanta-byen.

Men inte förrän de här veckorna i Beirut när jag fick se med egna ögon det jag läst om förstod jag på riktigt vad Palestinafrågan var. Om man alltid får andrahandsinformation och alltid hör folk berättat utan att se själv, så blir det så abstrakt och svårt att känslomässigt förstå. Nu fick jag höra en kvinna berätta om samma saker som jag läst om tusen gånger. Som jag hört kamrater från Israel berätta om, som jag hört mina palestinska kamrater berätta om hemma i Sverige. Nu fick jag se att det var sant det som jag hört. Jag kan lita på informationen.

I höstas var jag initiativtagare till en utställning med foton om Palestinafrågan här i Vaxholm. Jag hade bett några stycken killar från Palestinska Arbetsförbundet att komma och snacka. Nu blev det en massa bråk därför att jag och Lotta som stod för arrangemanget inte fick lov att hyra biblioteket av politiska skäl. Till slut hade vi utställningen i alla fall i Vaxholms biograf och det kom ca 50 besökare.

(Efteråt blev det ett kort radioprogram i samband med regler för offentliga lokaler om kulturnämndens vägran att låta oss hyra lokalen. I radioprogrammet intervjuades en hög jurist och sade att kulturnämnden hade gjort fel som vägrat oss. Det kändes bra. Men någon ursäkt har Lotta och jag inte fått därifrån.)

Nu när jag åkte till Beirut var det för att äntligen få chansen att träffa palestinier, se på deras läger och kontor, för att se om det jag läst om stämde. Jag kände en palestinier och hans svenska fästmo och de skulle åka ner för att träffa släktingar och för att hans bror skulle gifta sig. Möjligheten att få vara med om ett sådant bröllop gjorde att jag åkte ner trots risken om oroligheter som vi visste om.

Så hela veckan innan stridigheterna började var jag med hela hans familj. Vi åt arabisk husmanskost, åkte runt till vänner, sjöng och spelade på

kvällarna. Vi väntade alla på att fler släktingar skulle komma från olika ockuperade områden i Palestina och från olika arabländer. Många i familjen hade inte träffats på tio år och det var stor glädje att alla kunde träffas. Mamman och pappan bodde kvar i Jerusalem och de var tvungna att ha visum så fort de ville röra sig utanför sin stadsdel. Palestinierna bor liksom i getton och måste visa upp identitetskort så fort de rör sig. Den nygifta brodern berättade massor om kompisar som satt i fängelse och hur det gick för dom. Om alla husarresteringar. Hans fru som fått följa med trots att hennes bror satt i fängelse för tre år för att han protesterat mot undantagslagarna och husarresterna.

Mamman var en enorm kvinna som fött 14 barn varav nio levde. Pappan var en stor ovanlig arab för han hade varit blond och han hade blå ögon. Mamman var jättetjock och kort men rolig och skojade hela tiden.

Allt detta tänkte jag på när jag satt bland kvinnorna i lägret. På något sätt fick mitt liv en slags dimension som jag aldrig känt oförr. Mitt liv bland hundra andras, bland många tusen andras var i fara. Men eftersom jag visste varför jag blev beskjuten, varför det som hände hände var jag inte rädd, mera arg. Det som hände kunde jag förklara och det kunde de andra också.

Libanesiska soldater skyddade amerikanska ambassaden och Israel men inte folket. Majoriteten av det libanesiska folket stödde gerillan.

En gammal kvinna som var lite målad på ögonen och läpparna hon kommenterade alla vapen hela tiden. Hon visste precis vilken smäll som kom från vilket vapen. Hennes kommentarer var fantastiska.

Klockan började närma sig 6-tiden. Kvinnorna var mer oroliga nu. Barnen hade tecknat och målat på stafflierna hela dagen. Nu tittade vi på det som de målat. I början gjorde de väldigt vilda och röriga nonfigurativa målningar i mörka färger. Sedan började de rita figurer. Lärarna förklarade vad teckningarna betydde för oss. En flicka hade ritat fedayion med en kulspruta och en stor libanesisk tankvagn som stod på ett berg och så var det en stor kniv i luften och en massa streck som betydde "pangar". En annan visade hur hon ritat en fedayion som hade dött. En ritade sina hus i lägret och blommorna som de hade planterat utanför i sanden. Allt som hände kunde man läsa i deras teckningar.

Klockan sju kom en äldre man och besökte oss. Alla frågade hur han hade kunnat ta sig dit. Jo, han hade på krokiga vägar lyckats ta sig fram. Han skulle hälsa på sin fru, en kvinna som var en av de som startat idén med broderierna. Han berättat att striderna pågått hela dagen och i alla läger runt om Beirut. Alla trängdes runt om honom för att få veta

vad som hänt och om det fanns någon möjlighet att lämna skolan och skicka barnen till säkrare platser. Det visste han inte.

Vi fick vänta. Dom där två kexen var ju inte mycket men alla var vana vid att ha det så här så ingen klagade eller var hysterisk. Det viktigaste var barnen. Alla kände detta.

En kvinna sade ofta att hon hade väntat sig någon form av repressalier från den reaktionära libanesiska regeringen mot gerillan — men inte detta. Hon hade varit i Amman under striderna i den "svarta september" 1970 då kung Hussein lät slakta och mörda så många tusental av det palestinska folket och fördrev och förbjöd gerillan i Jordanien. Hon fruktade att detta skulle bli en "svarta maj".

Skottlossningen blev lite lugnare vid sjutiden. Så plötsligt kom en man in som sade att vi kunde lämna skolan och att bilarna som vi kommit dit med fungerade. Barnen skulle få promenera till en säkrare plats, eller om de åkte i en av gerillans busar vet jag inte. De och alla lärarna lämnade skolan. Vi stannade tio minuter och sedan for vi iväg. Jag skulle åka med en kvinna som hade bil.

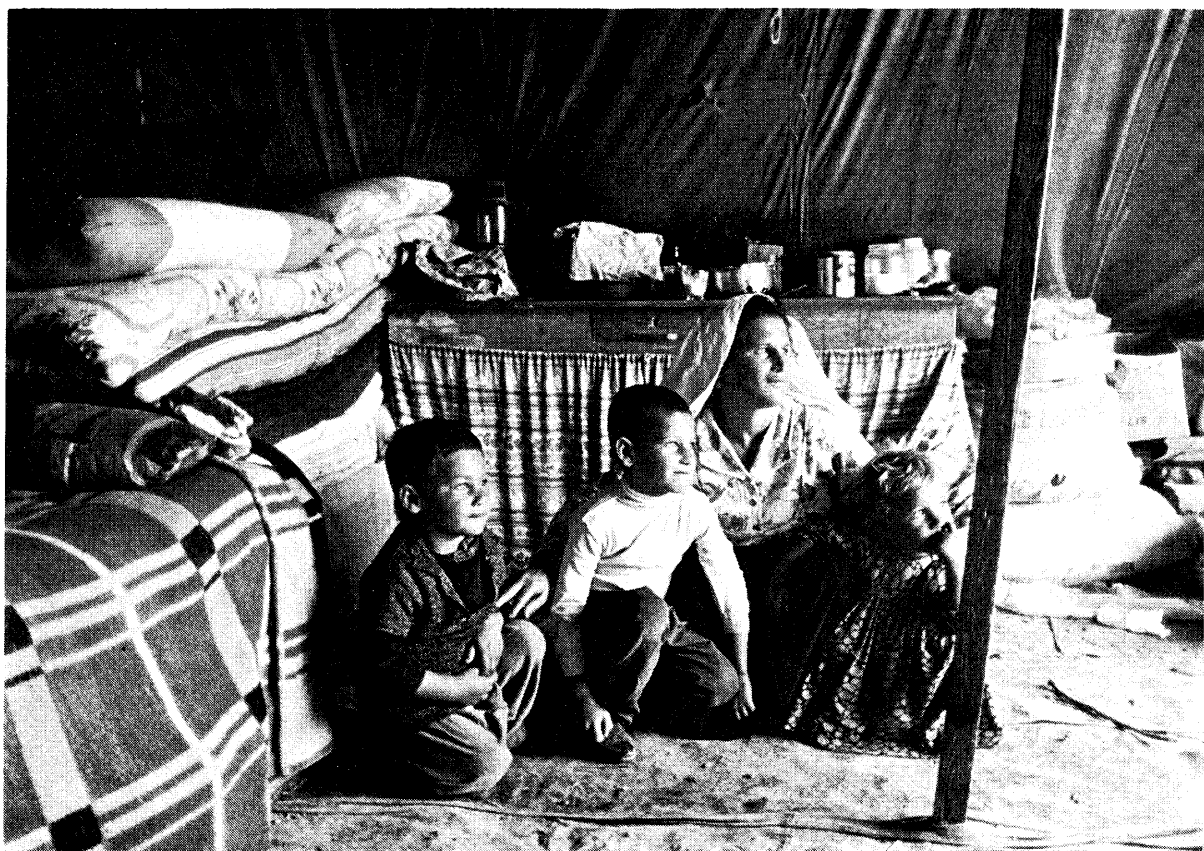
Uppe vid Shatila Square stod alla hästarna som fortfarande levde efter det att stallet bombades. Kulen var full av tanks och soldater. Hennes bil var full av skotthål men gick att köra. Hon skulle visa vägen. Jag och fyra andra hoppade in i hennes systers bil och så kryssade vi fram bland tanks och soldater i en kvart innan vi kom ner till den lilla vägen utmed stranden.

Inte förrän vi kom hem till de andra som fanns kvar i den våning som vi hyrt i ett hus bland turistkvarteren kunde vi vara säkra. Hela det europeiska området där utlänningar och turister bodde var fritt från tanks och soldater. Men alla våra tankar var ju i lägren och i de områden mellan lägren där det bodde många av de palestinier vi hälsat på.

Mamman och pappan hade åkte hem ett par dagar tidigare för de hade inte längre möjlighet att vara borta. Bröllopet hade inte blivit av. Det var de ledsna för, men de var vana att aldrig ha förväntningar.

Sedan satt vi i vår våning i ett par dagar tills det var dags att åka hem. En av deras bästa vänner hade blivit skjuten utanför sin hissdörr när hon skulle gå upp till sina barn. Tre dagar tidigare hade jag träffat henne hemma hos några palestinier. Hennes man blev också skjuten på samma sätt.

När jag skriver det här vet jag inte om de kvinnor som jag pratade med i skolan har flytt liksom alla andra hundra tusentals palestinier eller om de är döda.

Golda Meir påstod i ett TV-tal i oktober att sionisterna hade kommit till ett obefolkat land som bara bestod av öken. Hon påstod att sionisterna hade odlat upp landet och fått öken att blomma.

Är Golda Meirs påstående riktigt?

De palestinska kvinnornas broderi är bevis på motsatsen. Fellaherna är de palestinska bönderna. Fellah-kvinnorna har i flera århundraden bott i byarna i Palestina. De har arbetat med gårdens skötsel, med djuren, med hushållet och barnen. De har arbetat med sina män på fälten.

Sina liv och erfarenheter har de broderat på sina kläder. I färgen på klänningstyget, i de väl uträknade motiven och i placeringen av mönstren kan man läsa vilket distrikt och vilken by kvinnorna kommer ifrån. Man får reda på vad som odlas i byn och om de bor vid havet eller uppe i bergen, vilka träd som växer där och av vem de lärt sig brodera.

En kvinna berättar:

”Vid 13 års ålder får varje flicka i byn två höns. Hon säljer äggen som dom värper och för pengarna köper hon syriskt silke i olika färger. När hon är 15 år får hon tyg av sina föräldrar och så börjar hon brodera. En vardagsklänning och en bröllopsklänning. Vid 16 år när bröllopsklänningen blir färdig gifter hon sig.”

Broderiet som vapen i befrielsekampen

PLO:s kvinnoförbund arbetar medvetet med broderiet i flera läger. Det har flera orsaker. Äldre kvinnor med många barn som är bundna i hemmen kan tjäna pengar och vara med i en arbetsgemenskap. Det ökar kvinnornas självförtroende när de ser att den palestinska kulturen lever och att de kan kämpa för att befria sitt land. Det ger kvinnorna stolthet att kunna lära ut sin kunskap.

Det ger också kvinnorna en möjlighet att träffas och diskutera politik. Man tar upp P.L.O:s program och aktioner, aktuella händelser och kvinnornas gemensamma problem. Kvinnorna ser sina problem i ett större sammanhang och kan ta steget vidare själva, tillsammans.

Många yngre kvinnor som växt upp i flyktinglägren har arbete i fabriker, studerar och är organiserade i gerillan. De använder de gamla broderierna på de mer moderna kläderna. De är stolta över kvinnokulturen.

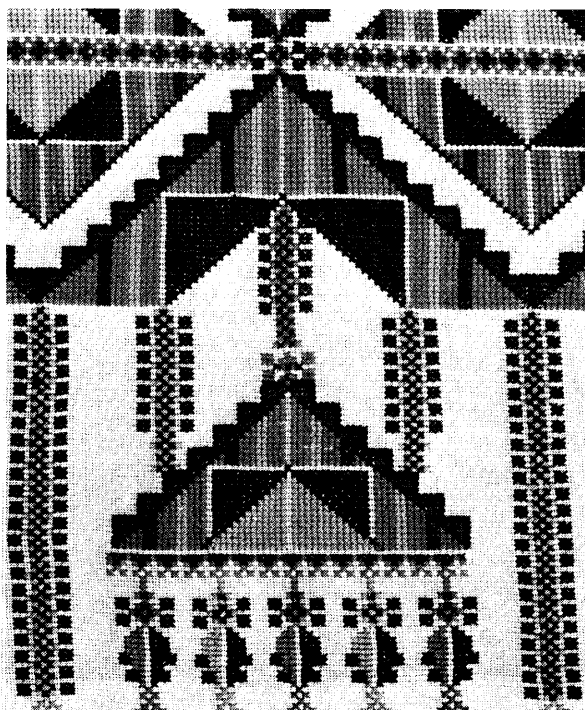
Anne Lidén

Källa: *Association for the Resurgence of Palestinian Camps, Libanon. Foto: Gunnar Naeslund (broderier) och Odd Uhrbom.*

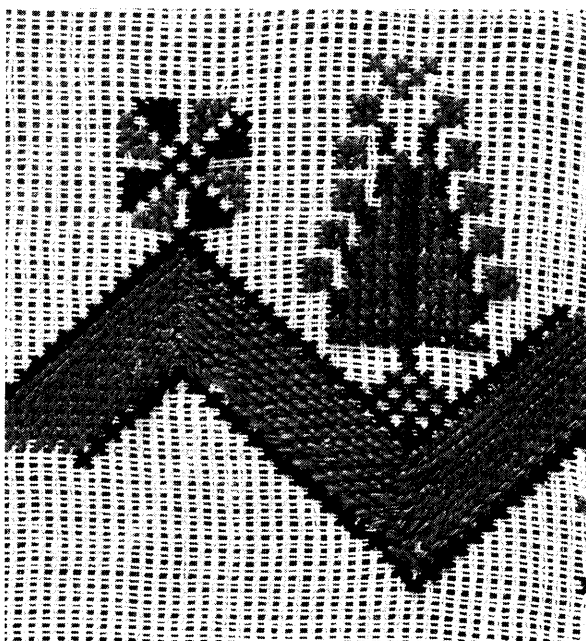
Motiven i broderierna är tagna ur den konkreta vardagen. Jorden, cypresser, apelsiner, äpplen, blommor, fjädrar, tupper, koögon, tält, månen, palmer, fåglar och smycken. Färgerna är mörklila, mörkbruna och svarta som jorden. Orange, rosa och rött som frukterna. Vitt, blått och grönt som himlen, havet och träden.

Stora bilden på föregående sida: från ett palestinskt tält. Bilden till vänster: "Halsbandsmotivet" (gelayed) sitter oftast på bröststycket, (diyal) på klänningen. Här i modern version på en kudde (Gaza-traditionen). Bilden nedan till vänster: Cypressen (sarou) är en vanlig detalj i "amulettmotivet" (hejab), som brukar löpa längs sidorna på klänningen i flera bårder (Beit Dayan i Mellersta Östern). Bilden nedan till höger: Gamla motiv från olika delar av Palestina komponeras nu samman på modernt sätt. Här en kudde med jorden och fjälten i mitten och en bård med blå fjädrar och cypresser runt om. Källa: Palestinian Embroidery: Shelagh Weir British Museum, Dep of Ethnography.

PALESTINSKA BRODERIER

Händelser kring ett broderi

En månad efter att jag låtit sätta in en kopparspiral blev jag inlagd på sjukhus för infektion i äggledarna (s. k. äggstocksinflammation). 80 i sänka och beordrad att ligga absolut stilla i sängen i åtminstone fyra veckor.

Efter medicinering och vila några dagar kom tillräckligt av krafterna tillbaka för att jag skulle orka analysera min situation: här hade jag utsatt mig för risker, både att bli steril och att få hela buken infekterad, för att inte bli med barn. Visserligen med det nyaste och senaste på västerlandets preventivmedelsfront, men så långt (kort) har de alltså kommit som forskar med detta — att situationer likt min är vanliga. Trots att t. ex. indianerna i Colombia och negrerna på Zanzibar klarar av detta riskfritt med urgamla metoder. Där låg jag i sängen och hörde mina rumskamraters lyckliga fnissande för att gyn-läkaren var så vacker.

Anne, en av medlemmarna i vår storfamilj, höll på att göra en broschyr om kvinnorna och EG. Hon föreslog mig att brodera en omslagsbild med texten: "Kvinnor mot EG." Vi talade om kvinnornas egna kulturyttringar som t. ex. broderi, vävning och krukväxtodling. Om hur det varit ett sätt att fångsla dem i hemmen, men också en möjlighet att släppa fri skapande krafter och uttrycksmöjligheter.

Hon köpte garn och tyg, och jag började brodera. Eftersom det inte fanns så mycket nytt att prata om på de dagliga ronderna (det gällde ju bara att ligga stilla och vänta ut infektionen) så kikade skaran av rondfolk lite runt sängen och frågade om min litteratur och naturligtvis om broderiet. "Kvinnor mot EG." Jaha. Varför det då? Men ingen hade tid att höra svaret. Jag visade det för en syster en kväll. — Ja, det är ju politik det där. Det kan jag så lite om.

Sen sydde jag kvinnomärket. Omsorgsfullt och noggrant. Tog upp och sydde om. Jag frågade mina rumskamrater: Är det vackrare så här? Skall det vara ett blad här, eller... Rumskamraterna och biträdena frågade lite försiktigt om kvinnokampen, men jag kände hela tiden att det här var egentligen inte något man gjorde så där öppet. Jag kände ett visst obehag och brukade stoppa undan det vid ronderna, men missade naturligtvis vid ett par tillfällen.

När jag skulle bli utskriven (lite tidigare än andra eftersom jag bor i storfamilj med gott om folk som kunde sköta mig) frågade doktorn om jag ville besvara några frågor. Jaa vad då? Jo, det där med kvinnomärket. Varför hade jag broderat det? Det var ju bara hysteriska kvinnor som var karriärer och neurotiker som förde kvinnokampen. Naturligtvis skulle jag ha svarat: Hur många gyn-läkare är hysteriska och neurotiska? Men trött, sjuk och glad som jag var att bli utskriven från sjukhuset, besvarade jag honom så gott jag kunde och med så klara argument som möjligt. Men jag kom inte så långt förrän jag märkte att han inte hörde på. Det var bara han som ville vädra sina konservativa åsikter om Grupp 8 och Kvinnokampen. Som avslutning på sejouren frågade han om storfamiljens sexvanor. Om vi låg med varann kors och tvärs. Dessförinnan hade han avrätt mig från samlag i sex veckor. Det var verkligen inte av medicinska skäl han ville veta detta. Han försökte utifrån sin höga läkarposition trycka på mig sin uppfattning om hur jag borde leva.

En gyn-läkare sysslar bara med kvinnliga patienter. Han kan verkligen utifrån sin manssyn och läkarstatus bestämma över så många kvinnors liv att det är rent oförskämt.

GUNILLA LAUTHERS

Liljevalchs

Djurgårdsv. 60, Stockholm

Olle Olsson Hagalund

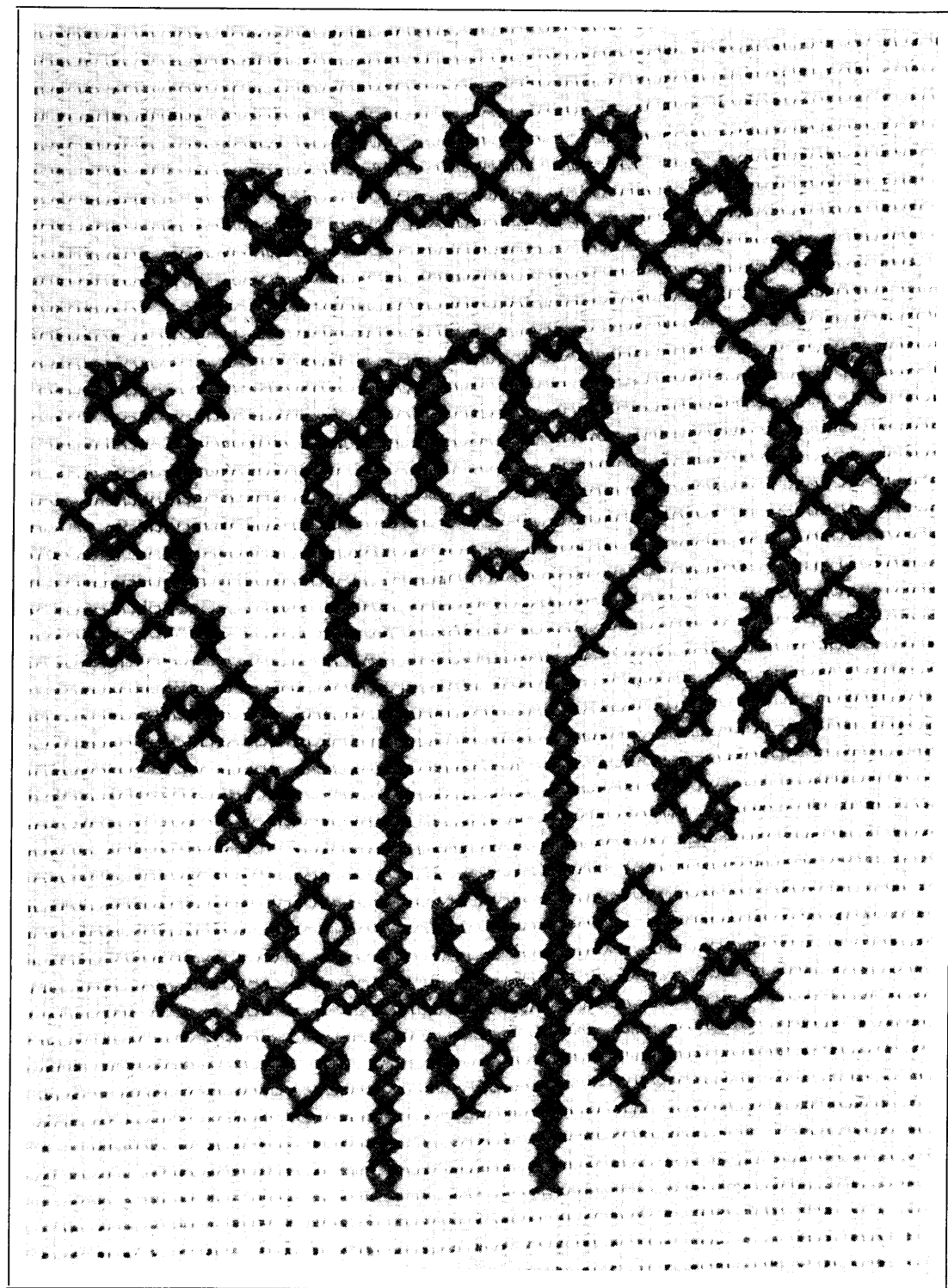
Förlängd t. o. m. 30 december

Ny Dag

störst i socialistisk
press — ökar snabbt

Reportage—debatt—kultur-
kommentarer som du inte
finner i monopolpressen.

Ring och prenumerera
08/52 00 95!

Julbroderiet
— *kvinnomärket i korsstygn!*

Min hustru är ett böljande fält

"In the eyes of the artist, the woman, unable to create, can only stare at herself in the mirror."

Sedan hedenhös har männen gjort bilder av nakna kvinnor. Moder jord är en kvinna, sväljande, havande, blomstrande, kvävande, bördig, passiv, törstig — villig öppnar hon sig för mannen som vandrar fram över böljande kvinnomark i frihet och fjärranlängtan.

Manliga gudar, som Tor, kommer och slår sina blixtar i det mjuka.

För inte länge sen var jag i Wien och fick då i händerna en bild av en målning som en förtjust herre visade mig i tron att jag skulle bli lika förtjust som han.

En kvinna på rygg, med knän som fjällbitar och granskogens brus över sköte och bröst och

med en liten äcklig vit sak kilande fram över magen. Ett litet tåg av sperma, en liten ondsint orm. "Die Sünde", nånting som vi här i Norden nästan har glömt att den fanns. Men snabb som ett elektriskt tåg, teknikens dyrbaraste maskulina vinning.

"Sehr lustig", sa jag och menade väl att den ironin skulle vara dödande.

Samtidigt tänkte jag på Kimmo Kaivantos senaste utställning på galerie artek i Helsingfors i våras, att han faktiskt, där hade kommit med en liknande grej, bara snyggare och mer raffinerad och inte så äcklig. En kvinna som en blommande äng med böljande mage och bröst.

"Min hustru är ett böljande fält", säger också författaren John Updike i boken "Of the farm", där han kör över fältet med trak-

tor: "jag vaggade fram och tillbaka på järnsitsen, som var formad som kvinnohöfter, ensam i naturen, upphetsad av förströelsen, tyngdlös, och jag märkte att jag började svälla då jag tänkte på Peggy och jag lät det ske. Min hustru är ett böljande fält".

Detta, alltså, går tillbaka till mänsklighetens barndom, det är inte enbart "indoktrinering", det är myt. Och det är vad kvinnorna i dag, bland annat, fortfarande, har att kämpa emot.

Men det är vackert, sa den här stackars wienaren och tittade hjälplöst på mig.

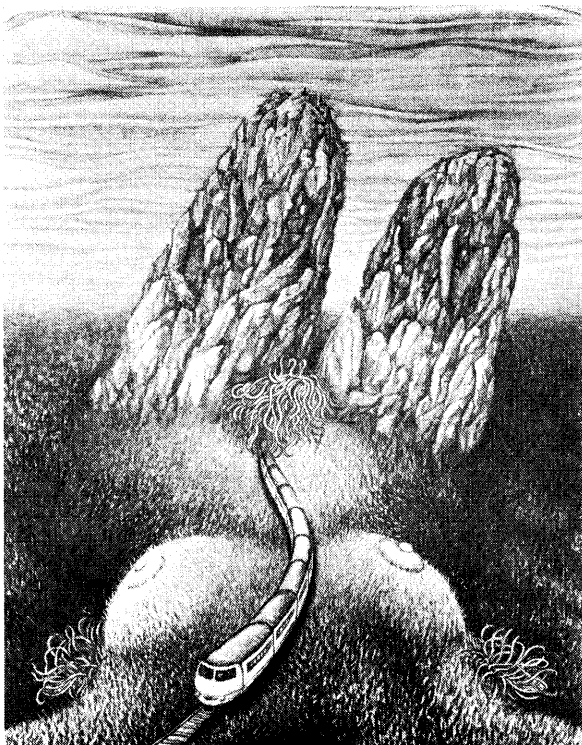
Men det är reaktionärt, sa jag och det är hög tid att man nu

KIMMO KAIVANTO:

I mina "metapolitiska" bilder, i vilka jag har strävat efter en mytisk, förenklad form, har ett av problemen varit människobilden — vilket kön människofiguren skulle ha. Ibland har jag förenat barnets, åldringens, kvinnans och mannens kännetecken i samma bild. (Paletten 4/7 s 34.)

Ibland är mina figurers ansikten neutrala. I sådana situationer däremot, där bildens kön nödvändigtvis måste avslöjas, har våldet, underkuvandet, aggressionen (impotensen?) fått en maskulin form. Ord som mjuk, underkuvad, utsugen, känslig, mild, klok har i bilden fått feminina drag.

Detta sätt att förenkla innehållet har ofta lett till att mina bilders egentliga budskap grundar sig på dialogen mellan dem. Motsatsparet kvinna—man är en medveten tillspetsning, men till sin innebörd skenbar, eftersom mina figurer fungerar som uttrycksmedel i denna helhetssituation — etisk och ekologisk, och inte strävar efter att granska mans-kvinnorollen som en specialfråga.

börjar bli uppmärksam på sånt där, sa jag och säger ifrån att nu får det vara nog, sa jag.

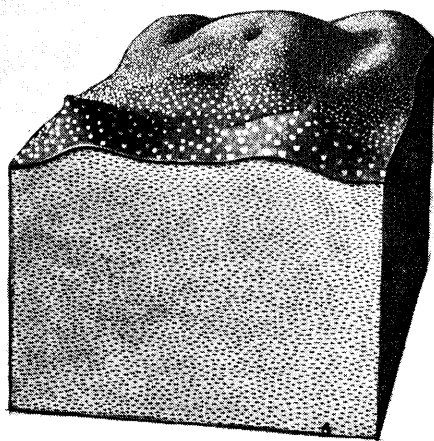
Kate Millet tror jag får ta största äran av att man äntligen börjat ge akt på såna här grejer. Mer dräpande analyser än hennes slakt av Henry Miller och Norman Mailer i hennes bok "Sexual politics" får man se sig om efter. Konstigt nog går hon inte så mycket in på konsten, trots att hon själv är konstnär. Men visst är allt detta i allra högsta grad relevant just inom konsten, minst lika mycket som inom litteraturen.

Jag tänkte mer på Kaivanto, som är dagens stora stjärna i Finland. Hans sammanlänkande babyblå plastfingrar rakar upp genom två våningar i Helsingfors stadshus och hans raffinerade maktsymboler, stålfingrar i V-tecken, svampskogar av stålhjälm, jordbitar, kvinnobitar, blomsterängar och navelskådande jordmodrar sprids nu i rask takt över konstetablissemang hos oss.

Jag tycker inom parentes sagt, att Kaivanto är mycket skicklig. Och jag tycker inte, som en och annan tyckt, att hans flygande fingerpenisar fordrar några tillägg för att kunna identifieras som B-52or. Kaivanto gör maktsymboler och vem som har makten behöver man inte fråga sig, menar han. Hans bilder är dessutom kusliga nog för att vara menande mot makten. Å andra sidan är de också skickliga nog för att vara med makten. Sånt kallas ambivalens.

I sin kvinnoupfattning avslöjar sig Kaivanto emellertid klart som reaktionär. När har väl kanske mannen blivit framställd som en bit på jorden, någonting att gå på och stå på och framför allt naturligtvis ligga på, med näsan bland ängsblommorna?

Tveksamheten över de flygande penisarna ökar. Är kanske skövlandet den flygande orgasmens logiska konsekvens, "upphetsad av förstörelsen" som Updike, sadistiskt darrande som Miller, lös-släppta över Vietnams kvinnliga jordmoderssköte?

Är detta mannens älsklingsuppfattning om arten av sin egen sexualitet?

Sen fick jag tag i aprilnumret av den amerikanska versionen av Vogue. För att dess supersensitiva läsarinnor skall klara av sina mid-dagskonversationer också med bildade män innehåller denna tidskrift ofta mycket högklassiga,

konst-, litteratur- och teaterartiklar och en sådan fanns också i detta nummer, av Barbara Rose, om Picasso.

Barbara hade läst sin Millet och kom med många träffande och elaka påpekanden om Picassos kvinnoförakt och besatta önskan att till varje pris dominera över

Bra kläder är dyra!

(men billigast i längden)

KÖP KVALITETSKLÄDER HOS

Carlboms

Dam & Herrkläder

till kontantpris på 4 månader
utan räntor och extra kostnader!

KARLBERG SVÄGEN 40

(vid Freigatan). T-bana Odenplan och S:t Eriksplan

Buss 47 — 48 — 54. Lätt att parkera.

ÖPPET måndag—fredag klockan 9.30—18,
lördagar klockan 9—14 **VÄLKOMNA!**

Denna tidnings läsare erhåller 10 proc. rabatt vid kontantköp.
Aberopa annonsen.

Rauni Liukko; Besök av välgörenhetskommittén.

sina kvinnor och sina modeller, hans avvisande av kvinnor med egen kreativitet, hans sätt att skildra kvinnan i narcissistisk passivitet, innehållande enbart det liv han i sin nåd ger henne.

Det var en helt och hållet övertygande analys av Picasso. Och

man får väl rita kors på väggen över att Vogue har släppt fram något sådant.

Sen lägger man emellertid ned tidningen och tänker mer över finska konstnärer och deras sätt att skildra kvinnor.

Frågetecken infinner sig.

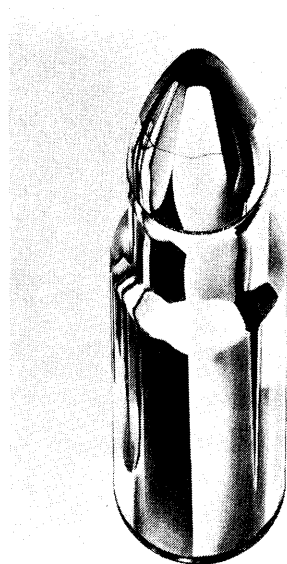
Finsk konst har under de senaste tretio åren befattat sig med en hel del men knappast med kvinnor. Sallinens Mirri från seklets första årtionden har inte fått någon egentlig uppföljning. Väinö Aaltonen mejslade förstås fram en och annan tjej med ena knät framskjutet och en behagsjuk arm under det svallande nackhåret, men det var då det. Efter kriget har finska skulptörer gjort hjältegravar och presidentstatyer för att sen fortsätta med naturnära klippblock och träkubbar. Målarna har målat nonfigurativt och/eller informalistiskt när de inte hållit sig till nationalromantikens torvmossar och spretiga granar. Människor har just ingen gjort, utom Unto Pusa men dom ser inte levande ut och det är kanske inte heller meningen.

Erotiska teckningar håller man blygt i bordslådan. Utom Birger Carlstedt, som åtminstone förr gjorde utsökt vackra sådana, lite à la Picasso, men fjärran från härskarlaterna.

Paletten,

"landets enda konsttidskrift av internationell klass"

Utkommer med fyra nummer per år. Prenumeration 45 kr, för konstutövare, konstföreningsmedlemmar och studerande 38 kr. Postgiro 4 61 86 – 3.
Box 14018, 400 20 Göteborg 14.

Ulla Rantanen: Kula (ovan), Esko Tirranen, Sommarbild (till vänster).

Kvinnan har alltså inte varit så intressant som konstföremål och lika så gott är kanske det.

Däremot har det funnits flera kvinnliga konstnärer som följt upp det självständiga greppet från Fanny Churberg och Helene Schjerfbeck. Sigrid Schau-man, t ex. Ännu senare Eila Hiltunen och Laila Pullinen. Sins- emellan har de ingenting gemen- samt och ingenting som skulle karakterisera dem som "kvinnli- ga". De skildrar varken kvinnan eller hennes problem. Inte heller mannen. Liksom sina manliga kol- leger gör de "konst".

Nyrealismen är emellertid på kommande, hos oss som på an- nat håll. Någonting som skulle motsvara den svenska etablering- en finns ännu inte i Finland och det är för övrigt inte ens sagt att den kommer att få samma for- mer som i Sverige.

Vad den för med sig, emeller- tid, bland mycket annat, är ett förnyat erotiskt innehåll i kons- ten och därmed också kvinno- skildringar, helt enkelt eftersom de flesta konstnärer är hetero- sexuella män. Det skall inte bli alldeles ointressant att se hur det kommer att ta sig ut.

Kaivanto är säkert i det avse- endet symptomatisk också om det kan tänkas att han ändrar sig nå- got om han börjar tänka över problemen, upptagen som han är av symbolbildningen. Realismen ger emellertid många andra möj- ligheter och inte minst försåtliga är de som går i den skenbara objektivitetens namn. Denna dröm om oengagerad registrering som speciellt amerikanska konstnärer hängett sig åt har avsatt sina spår också hos oss i Ulla Rantanens och Esko Tirronens bilder. Båda är de absorberat invecklade i en partiell fokusering på föremål av olika slag. Rantanen huvudsakli- gen metalledar, bilar, kulor — Tirronen metalliska kvinnode- lar, mystiskt beskuggade och läckert trancherade ur fransyskan.

Båda är klart pornografiska. Tirronens förstoringsteknik väc- ker aggressioner (hos en kvinna) och fungerar möjligen på så sätt som porrkritik. Vad de väcker hos män vågar jag inte uttala mig om. Rantanen är emellertid in- tressantare eftersom hon för fram ett sexobjekt som av tradition är manligt, nämligen bilen. Båda är de djupt allvarliga, vilket är helt

konsekvent, sex och bilar det är allvarliga saker, det. I Finland.

Angriper man alltså pornogra- fin genom att göra pornografis- ka bilder? Frågeställningen är den- samma som för Kaivanto: Angrip- er man makten genom att göra maktbilder?

Det tror jag alltså inte att man gör.

Inte på det här sättet.

Av de här tre är Ulla Ranta- nen utan tvekan den intressantas- te, eftersom det hittills varit så till den milda grad oklart vad för slags sexbilder kvinnor varit in- tresserade av att se på eller göra. Skulle kvinnan nu alltså ha gjort sig till herre över bilen så till den grad att alienations- och sekte- reringsprocessen kan sätta in med

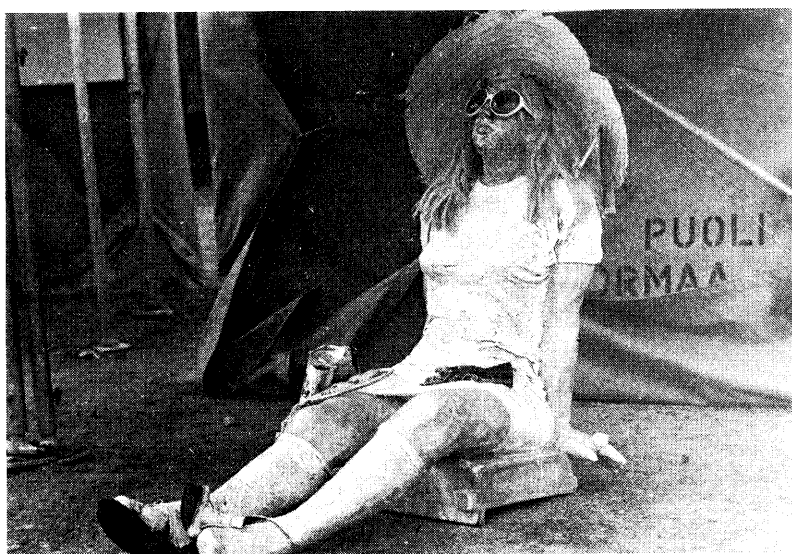
TV - Radio - Transistor

alltid ett fynd hos

**International
teve**

Blekingegat. 6, Sthlm. T. 40 96 11

Rauni Liukko: Olika kvinnobilder.

objektivering och hanterligt begär som följd? Är detta överhuvudtaget något att sträva efter?

Det finns emellertid andra och mer givande sätt att ta itu med detta problem, som har så många aspekter. Hur männen uppfattar kvinnorna, eller hur kvinnorna anpassar sig till männens värderingar, är i dag av betydligt mindre intresse än hur kvinnorna själva medvetet uppfattar sin situation.

En kvinna som vägrar att vara frodig blomsteräng utan som i stället stiger upp för att röra sig av egen kraft måste med nödvändighet uppfatta verkligheten på ett hårdare och krassare sätt än vad männen med sina jordmodersdrömmar vill inbilla henne. En analys av kvinnans verklighet och livsvillkor producerar inga vackra bilder, det blir en analys av en slavande arbetsträl, alltid färdig att ställa upp för ingenting och nöjd med monument och mordsdagsblommor. Att många kvinnor trots detta "har det bra" och i så mening fungerar som förtryckare hindrar naturligtvis inte att de ändå är förtryckta.

Frågan om hur man skall kunna väcka denna alienerade och kuvade människa till insikt om sina egna och sina medsystrars problem uppgår då naturligtvis i frågan om hur den alienerade och kuvade människan överhuvudtaget skall kunna väckas och uppmuntras att göra sig gällande. Det betyder naturligtvis att hela frågan måste tas för vad den är, ett politiskt problem och ett klassproblem.

Det patriarkaliska samhällets traditioner och myter har emellertid en sådan styrka att kvinnans deltagande i klasskampen måste ske på något annorlunda villkor än männens. Det betyder igen att kvinnans innersta motivation till frigörelse måste komma från henne själv. Det är också naturligtvis anledningen till att man får gå till de kvinnliga konstnärerna om man vill ha ett nytt grepp på problemet. De kan ge oss bilder. Frågan är bara om de gör det.

Det finns i dag ingen socialistisk kvinnoorganisation i Finland som skulle motsvara kamporganisationer i andra länder, som t ex Grupp 8 i Sverige. Förening 9 var en kulturradikal sammanslutning dit både män och kvinnor hörde. De få som ännu är aktiva inom denna har kanaliserat in sig i fackföreningarna och föreningen framträder inte offentligt. I övrigt har de stora arbetarpartierna fångat upp den vänsterfraktionering som är så vanlig i Sverige. Kvinnornas ställning inom dessa är den traditionella och trycket mot dem att inte blanda dissonanser i den allmänna klasskampen genom att börja angripa sina kamrater männen, är starkt.

Denna tendens att samla allt proletärt missnöje inom möjligast vida ramar är utpräglad i Finland och leder naturligtvis till våldsamma interna konflikter inom partierna. Insikten i vad man vinner genom att inte splitra sig i smågrupper är ändå så klar att det hela håller ihop.

Kravet på solidaritet är naturligtvis absolut under sådana omständigheter. Hur man då skall kunna föra fram kvinnornas specialproblem på ett konstruktivt sätt är inte alldeles lätt att avgöra. Marja-Leena Mikkola gjorde det i boken "Den tunga bomullen" genom att låta textilarbeterskorna själva komma till tals om sina löner och arbetsförhållanden och därefter kontrastera detta med rapporter från textilfabriker i Sovjetunionen, en effektiv metod som väckt många sovande syndare, men som naturligtvis inte är mer än en anvisning om hur man kan gå tillväga.

Ett liknande eftertryck på kvinnornas ekonomiska exploatering och låglöneförtryck använde Rauuni Liukko med den serie kvinno-bilder hon gjorde till Helsingfors festspel i augusti i fjol. Liukko är känd i Sverige tack vare de barnskulpturer i *styrox* och plast som Svenska Socialstyrelsen och Moderna Museet ställde ut 1971 i Stockholm, Lund, Göteborg och Linköping — utställningar som riktade sig mer till socialarbetare

Översiktspild över Rauuni Liukkos utställning i en park vid Helsingfors festspel 1972.

än till det normala konstgallerietablissemanget och därför kanske inte trängde djupare in i den sk konstvärlden i Sverige.

Liukko är inte så ideologiskt väldefinierad som Marja-Leena Mikkola och hennes utgångspunkt låg ursprungligen i en allmän indignation över U-länder och globala förhållanden.

Trots att hennes barnskulpturer inte är så klart politiska som mången kanske önskat sig är de ändå inte allmänmänskligt engagerande till den gräns där konflikterna suddas ut och engagemang i motsvarande grad urvattnas. Hennes barn återspeglar mycket klart det kapitalistiska samhällets strukturella våld och det behövs inga djupare analyser för att göra klart vilka ekonomiska och politiska förhållanden som leder till att barn — eller människor i allmänhet — förtrycks och utsugs så till den grad som dessa åskådliggör.

De kvinnor som ställdes ut för en sommaren tillsammans med barnen på en sandplan utanför Riksdagshuset i Helsingfors var avsedda att förtydliga den exploateringsproblematik som barnen i och för sig också ger uttryck åt. De var alltså avsedda som politiska bilder och fungerade också som sådana: dessa kvinnor hade inte

bara namn, ålder, familj och identitet (påhittad) utan också yrke och månadslön. De var dräpande effektiva, drastiska, ironiska, inte så översinnliga som barnen, men gripande nog.

Framför allt, emellertid, gav den klara låglöne kategoriseringen dem deras slagkraft och mening. Löner och arbetstider är verkliga och kan inte motsägas eller bortförklaras. Att deras verkningar är utsugna människor vet man visserligen från förut, men här fanns det alltså klart uttryckt i påtaglig form — orsak och verkan — och det var inte vackert att se. Identifikationen hos alla dem som kände igen sig själva och sina närmaste blev också starkt, människor stod och grät och svor och omfamnade varann, stod i hällregn och nattmörker och tittade "dem" i ansiktet, stavade på texter, klappade förstulet en och annan på huvudet.

Så fungerar alltså konsten då den rör vid det som människor uppfattar som väsentligt i sitt liv. För människan är människan viktigast.

För kvinnan finns i detta möjligheter att ge och få en identitet, att se sig själv och att göra sig synlig.

Den osynliga måste få form. Bilderna kan hjälpa oss om vi förstår att använda dem.

Julklapptips eller kort om böcker

När det här numret kommer ut börjar julen närma sig och tidningarna fylls av julklapptips. Vi för vår del har tre förslag: 1) vänprenumeration på Vi Mänskor. 2) böcker — se detta och tidigare nummer för tips. 3) ett broderat kvinnomärke — se sid. 41.

Moa Martinson i nyutgåva

Förlaget Askild & Kärnekull har startat en nyutgivning av Moa Martinsons böcker. Hittills har fyra utkommit: *Mor gifter sig* (första delen i Moas självbiografiska serie), *Livets fest*, *Drottning Grågyllen* och *Brandliljor*. Vare sig författaren eller böckerna behöver väl någon närmare presentation för Vi Mänskors läsare, men här är ett tillfälle för nya generationer att möta vår stora kvinnliga proletärförfattare. Vi kommer också att ta upp Moa i vår kvinnekulturserie och då blir det anledning att återkomma till de nyutgivna böckerna.

LW

Alice Lyttkens: Kvinnan börjar vakna. Bonniers

Andra delen av Alice Lyttkens historia om den svenska kvinnan har utkommit i höst. Den omfattar tiden från 1700 fram till liberalismens genombrott med C J L Almqvist och Fredrika Bremer. (Det kommer en tredje del om det så småningom också.) Vår historia hittills är ju männens, t o m 1700-talet, som brukar kallas "kvinnans århundrade" — en myt som Lyttkens effektivt river sönder. Att boken ibland får en övervikt åt det kulturhistoriska hållet är mycket naturligt med tanke på Lyttkens bakgrund, men som helhet ger den mycket och välbehövlig kunskap om kvinnornas bortglömda historia. Att den dessutom är lättläst och rolig och har ett rikt, fantasistimulerande bildmaterial är ju bara ett plus.

LW

Anna Wahlgren: Veka livet. Ge liv. Bonniers

Tidningarna har gjort stora romantiska reportage om 6-barnsmamman som skriver böcker. Förstrött har jag ögnat igenom dom, lite vagt misstänksam. Och så läser jag hennes två romaner. Sträckläser dom. Och blir gripen, tagen. Den första, *Veka livet*, handlar om fyra kvinnor på en BB-sal, deras myter om moderslyckan och deras verkliga liv, en skärande kontrast till de mytbilder om familj och barn som de försöker leva upp till. Bara en av dem älskar verkligen sitt barn (och hon är en 40-årig förstföderska), för de andra är barnen en plikt, modersrollen en roll de måste ta, fast utan större glädje. Försättningen, *Ge liv*, handlar om den femte kvinnan på salen, hon som drömt om många barn men som får en sådan chock vid förlossningen att hon inte kan tänka sig att gå igenom det en gång till och så blir hon gravid på nytt, mot sin vilja. Berättelsen handlar om de besvikelser många upplever när modersdrömmen kol-

**Köp
en
bok
från**

**Bo
Cavefors
Bokförlag**

Arkitektvägen 12

245 00 Staffanstorps

Årets stora debattbok i kvinnosaksfrågan!

**Marit Paulsen
Sture Andersson**

DU SKULLE GRÅTA OM DU VISSTE

En kraftfull och frän vidräkning med städbolagens exploatering av utbildade kvinnor. "Mitt i det elände den beskriver finns ett budskap som är viktigt för läsaren och som präglar det senaste årets kvinnodebatt: Kvinnofrågan är inte hopplös." Kerstin Winterhed, Dagens Nyheter, ca 24: —.

Rabén & Sjögren

liderar med verkligheten men den har också ett budskap: den är en lovsång till och en upplysnings-skrift om den psykoprofylaktiska förlossningsmetoden. Jag tycker det är två oerhört viktiga böcker som borde läsas inte bara av den hälft av mänskligheten som fött eller kommer att föda barn utan också av den andra halvan — för att få en inblick i den kvinnligaste av världar. **LW**

Monica Braw: Kvinnor i Kina. LT

"Till slut började det kännas som att det där med 'Kinas kvinnor är världens mest jämställda' kvinnor var något man sade utan att någon egentligen visste något om det. Det verkade som om ingen frågat Kinas kvinnor själva. Så jag reste dit för att fråga. Nu har jag frågat." Så skriver Monica Braw, journalist

vid Finlands rundradio, i förordet till sin bok. Det är inte bara *hen-nes* nyfikenhet som är stor. Därför tar man med glädje emot hennes bok, även om det långt ifrån är någon uttömmande skildring (och heller inte har ambitionen att vara det). Den bygger på intervjuer, på de fakta hon lyckats få fram, på lagar och annat officiellt material, på jämförelser mellan förr och nu. Man lär sig en hel del om den fjärdedel av jordens kvinnor som är kinesiskor och som med deras egna ord "håller upp hälften av himlen". Det är en hoppfull, positiv och glädjande kunskap, dessutom. **LW**

Maj Larsson: Kvinnor i tidsspegel. LT

"Likt sysslösa hejdukar draga de från gård till gård, spridande skräck och fasa bland de av lands-

Ge böcker i jul

bygdens kvinnor som äro minst be-vandrade i politiska ting", skrev en tidning om några av de kvin-nor som på 30-talet försökte orga-nisera landsbygdens kvinnor. Trots motståndet byggdes Svenska Landsbygdens Kvinnoförbund upp (sedan 1963 Centerns Kvinnoför-bund) och blev till slut landets största partipolitiska kvinnoorga-nisation (idag med 66.212 medlem-mar i 1.795 lokalföreningar). Maj Larssons historik över förbundet har utgivits med anledning av att det i år fyller 40 år. Hon har inter-vjuat några av dem som var med från starten men också gått igenom protokoll och annat beva-varat material till en fyllig be-skrivning av en folkrörelses fram-växt. **LW**

KATA

DALSTRÖM I AGITATIONEN

Harriet Clayhills

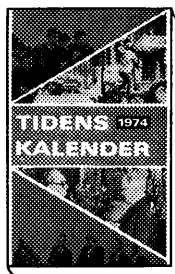
Det är i år 50 år sedan Kata Dalström — en av arbetar-rörelsens färgstarkaste och mest omskrivna agitatorer — dog. Harriet Clayhills har sammanställt ett urval av Katas skrifter och skrivit en inledande biografi. Illust-rerad.

Arbetarkultur

Kungsgatan 84
112 27 Stockholm

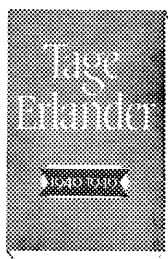
FARS DAG-BOK

heter
**TIDENS
KALENDER**
— uppslagsver-
ket om det
mesta som hänt
under senaste
året och som
dessutom är
almanacka i sär-
klass för 1974.
Kostar bara c:a
10:—
inkl. moms

OCH TAGES BOK

— Tage Erlan-
ders **MEMOA-
RER del 2** —
blir han jätteglad
att få. Den
kostar faktiskt
inte mer än c:a
34:50
inkl. moms

TIDEN

90 bra billiga böcker

Hela förlagets utgivning sedan starten presenteras av författarna själva i höstkatalogen.

Hämta den i bokhandeln eller be-ställ den direkt från

FÖRFATTAR-FÖRLAGET

Box 329, 401 25 Göteborg 1

Stoppa kärnkraf-ten!

Per Kågeson

Ett kritiskt inlägg om kärnkraft, miljö och politik. Ca 17:— inkl. moms. *Finns i bokhandeln!*

PRISMA

Ge böcker i jul

Ronny Svensson: Drabbad av planering. Nr 13 i serien Det nya samhället. Prisma

De senaste årens upprepade kriser liksom den permanenta arbetslösheten visar tydligt att det finns en gräns efter vilken kapitalismen inte längre låter sig reformeras. Utrymmet för reformer blir allt mindre. Det finns bara en väg att gå, och det är den socialistiska, om man vill förändra samhället. Ronny Svensson, universitetslektor och f.d. "planerare", tar i sin bok upp en rad centrala problem som rör var och en av oss idag: vem styr vem i Sverige — företagen staten eller tvärtom? Vilka planerar och fattar besluten, vilka står utanför beslutsprocessen? Till vem eller vilkas intressen anpassas "planeringen"? Hans bok är ett värdefullt tillskott till den viktiga serien *Det nya samhället*.

LW

(Forts. fr. sid. 4)

Fred och Frihet diskuterade man fortsatt samarbete på internationell och nationell nivå.

Det fanns 14 olika kommissioner, själv satt jag i kommissionen för Indokina. Där träffade jag bl a vår vän Ma Thi Chu från Syd-vietnam. I kommissionen deltog också ministrar från både Kambodja och Vietnam. Kommissionen underströk betydelsen av stödet till Kambodja, fredsavtalen måste uppfyllas vad det gäller Vietnam och Laos. Den unga franska läraren A. Menras, som suttit i Thieus fängelse och släpptes för ungefär ett år sen, hade fått utsmuglat brev från fångar som beskrev de fruktansvärda förhållandena i fängelserna, där också många kvinnor och barn torteras och hotas av en snar död. Glöm inte att 200.000 fångar förtvinar i Thieus fängelser och läger!

Kongressen har och kommer att få en enorm betydelse. Den omfattade människor från alla världsdelar med olika uppfattningar om det mesta, men eniga i en sak: viljan att kämpa för fred. **E. P.**

Pockettidningen R

Nr 3 handlar om *Den lagliga terrorismen*: om terroristlagen och batongkommissionen, om dataregistrering och telefonavlyssning, TV-kameror, privatdeckare och vaktbolag, om samhällets kontroll från vaggan till graven, om en politiserad och förstärkt polismakt, om polismisshandel.

Nr 5 handlar om *Undantagen*, om de psykiskt utvecklingsstörda, en av de grupper i samhället som nästan aldrig kommer till tals och som behandlas med ibland nästan medeltida metoder (man drar sig för att kalla det "vård").

Det är bara att fortsätta berömma "R" — vartenda nummer är viktigt. Och skrämmande — ibland känns det nästan svårt att stå ut med medvetenheten om vad som försiggår bakom välfärdssamhällets putsade fasader.

LW

Brita Lang: Matteus 7: 12. Prisma

"Allt vad I viljen att människorna skolen göra eder, det skolen I

ock göra dem." Det är innehållet i Matteus 7: 12, som Brita Lang valt till titel på sin bok. Den handlar om Kent, intern 1287 i Centralfängelset i Malmö, och Brita Langs försök att rädda honom åt samhället. B. L. tog bibelordet på allvar så till den grad att hon offrade arbete, hem, familj, i en alltmer beslutsam kamp för Kent. Hon redogör för övergrepp och missgrepp, lämnar ut överhetspersoner, fångvaktare och inte minst sig själv. Många finner kanske hennes bok obehaglig, därför att det känns svårt att inse denna hopplöshet och se samhället underifrån på detta sätt. Svårt också att acceptera den slutsats som B. L. obönhörligen kommer till: att det inte går att rädda Kent till ett samhälle som inte vill veta av honom. Till slut har hon "bara den enkla ambitionen att en dag i sänder göra livet lite grann dragligare för honom, att mildra hans ångest och lindra hans plågor. Att göra detta trots — inte med hjälp av — olika myndighetspersoners ingripande".

KW

"Hårt provade men inte slagna"
Kvinnoporträtt i fickformat

Porträtt av en syster
av Lena Sundbeck-Arnäs

Vi är ju finländare
av Elvi Remes-Blomgren

Man är inte för gammal förrän man är död av Glynne Kihlberg/Folke Iskasson

gidlunds förlag

**Boken en
personlig gåva**

Stort sortiment, personlig service i kulturcirkeln.

kulturcirkeln

Sveavägen 41,
111 34 STOCKHOLM
Tel. 20 50 15

För Vietnams kvinnor och barn

Postgiro 513 23-4

— Visst är vi lyckliga över den seger om Parisavtalet innebar för oss och det nederlag det betydde för USA, sade Duong Dinh Thao, medlem av PRR:s förhandlingsdelegation i Paris, då han nyligen besökte Stockholm. Men någon fred har vi inte i Sydvietnam, långt därifrån. Under den senaste tiden har Saigonarmén utfört upprepade bombningar långt in över de befriade områdena. Man bryter mot alla Parisavtalets viktiga punkter: av de över 200.000 civila fångarna har Saigon släppt endast 1.098. Samtidigt har de under de senaste månaderna fängslat över 30.000 personer. I de av Saigon behärskade områdena finns ingen press- och mötesfrihet, ingen har rätt att röra sig fritt. — Den svenska solidariteten har haft en väldigt betydelse för oss. Nu, i den nya etappen, behöver vi ert stöd och er hjälp mer än någonsin, underströk Duong Dinh Thao.

Låt oss alltså inte förtrötta i arbetet. Hjälp till så att vi får ihop till en storslagen nyårsgåva till Vietnams kvinnor och barn!

Transport 260.047: 98
Till **Margareta Ohlssons minne:**
Fam. Geria D. Linder, L. Linder,
R. Linder, Stockholm 50: —
Helfrid Ohlsson, Bojan Hamrén,
Sthlm 30: —
Sven Johansson, Åsbro 50: —
Tyko Johansson, Kungsör 50: —
Birgitta Agustin, Per-Arne o.
Hilda Dahlgren, Hägersten 50: —
P. A. Kraft, Järvsö 100: —
VPK, Storstockholm 100: —
Ingrid o. Anders Noredal,
Järvsö 10: —
Olov Andersson, Järvsö 10: —
Johanna Lind, Järvsö 10: —
Wilhelm o. Linnéa, Sollefteå 25: —
Maria Ekeberg, Johanneshov 10: —
R. Fernholm, Stockholm 30: —
Maud Orsänd, Bollnäs 10: —

Hilding Orsänd, Bollnäs 50: —
Gösta, Maud, Yvonne Orsänd,
Bollnäs 10: —
Harry o. Edit 50: —
Åsa Orsänd, Järvsö 10: —
Tore Johansson, Västerås 25: —
Hiliard: Till minne av min under-
bara maka Margaretha Ohlsson 500: —
Sam o. Ella Jansson, Hägersten 10: —

Övriga givare:
Rut Nydahl, Johanneshov 10: —
Hildur Lönström, Porjus 50: —
Anny Ohman, Porjus 50: —
Berith, Porjus 50: —
Kerstin Lundmark, Sthlm 25: —
Katja o. Louise Waldén, 50: —
Till Siri Derkerts minne 50: —
Norrbottens SKV-distrikt 250: —
Centrala SKV-avd., Göteborg 50: —

Elsa Holmströmt, Mölndal 10: —
Ragnhild Andersson, V:a Frölunda 20: —
Tyra Wejrud, Farsta 20: —
Siv Marklund, Piteå 50: —
Maria Strömgren, Umeå, Till minne
av Andrea Andreen 20: —
G. Dahlgren, Porjus 60: —
Greta Linderborg, Västerås 25: —
Eva-Lisa Pettersson, Sala 10: —
Margit Forslund, Göteborg 15: —
Marianne Ördell, Härnösand 20: —
Elsie Nilsson, Tyresö 10: —
Ann-Mari o. Gunnar Heyman,
Vid budet om Birgitta Malmstens
bortgång 50: —
Mary o. Gösta Pettersson, Kimstad 500: —
Berit Johannesson, Hisings-Backa 20: —
Agnes Brix, Luleå 10: —
Inga-Britt Lindmark, Vännäs 25: —
Kronor 262.637: 98

Strålande tider

heter en "Ord- och Bildutställning" från Författarcentrum om den svenska energikonsumtionen — så som den ökar idag och som man planerar att den ska öka. Kärnkraft är det enda som förslår säger alla som är beroende av att den växer och växer. Vi får förstås också mer buller, mer föroreningar, mer sjukdom, mer vård, kort sagt ökad tillväxt på alla områden. VILL VI DET? VILL VI HA ÖKAD TILLVÄXT TILL VARJE PRIS? VILL VI HA KÄRNKRAFT? Det är några av de frågor utställningen tar upp. Den består av 13 affischer, med bild av Kerstin Abram-Nilsson och text av Ingrid Sjöstrand. För 100: — kan man få den från Författarcentrum, Kungsgatan 55, 111 22 Stockholm.

Barnbok till Vietnam

Den förra insamlingen till barnbok för Vietnam blev så lyckad att det redan finns en grundplåt på 175.000 kr för en ny bok, men det behövs lika mycket till. Den nya boken ska användas i skolorna i DRV och de befriade områdena i Vietnam. Vill du veta mer eller göra något för kampanjen, hör av dig till **Barnbok till Vietnam, Föreningen Böcker till Hanoi, Unga filosofer, Brunnsgatan 28, 111 38 Stockholm**. Om du vill skicka ett bidrag är postgironumret **34 34 — 8**.

Nyårsresa

till Moskva
eller Moskva—Leningrad.
Ring 08/44 64 34.
Förbundet Sverige—Sovjetunionen

Nyheter varje vecka

O. L:s Textil

Emågatan 29 — Bagarmossen
Tel. 48 03 47

Färg-TV och stereo

till förmånliga villkor.
Philip Carlsson Radio o TV
Husargatan 24, Göteborg.
Tel. 031/11 15 86

Länsmansgårdens Tobak

Daggdroppegatan 2

Intourist inbjuder Er att göra en resa till Sovjetunionen

Det mest intressanta under höst—vintersäsongen 1973—1974 är resor till huvudstäderna i våra 15 unionsrepubliker, till konstfestivalen, samt voli- och rekreationsresor till kurorterna.

Bland resor till unionsrepubliken är särskilt fascinerande resor genom sovjetiska Transkaukasiens republiker Georgien, Armenien och Azerbajdzjan samt ukrainska republikens städer Kiev, Charkov, Odessa och Poltava. I Poltava har man pietetsfullt bevarat minnesmärken från rysk—svensk historia.

Dessa resor kan Ni komplettera med vilo- och rekreationsuppehåll vid talrika kurorter.

Ni är också välkommen till konstfestivalen Rysk vinter, vilken kan beses i Moskva 25 december—5 januari. För att boka resan (med flyg, båt, tåg, buss eller bil) vänd Er med förtroende till Eder resebyrå. Bl a Reso, Nyman & Schultz/Nordisk, LB-Resor, Folkturist/Baltor, Motormännens Resetjänst, Globetrotter, Haman Resor, Fritidsbuss, SJ Resebyrå, Svedberg & Kronberg och andra. Ni kan även beställa resan genom Förbundet Sverige—Sovjetunionen.

INTOURISTS INFORMATIONSBYRÅ

Sergelsgatan 21, 111 57 Stockholm. Tel. 08/21 59 34